

**Eduskunnan
pankkivaltuuston
kertomus
2001**

Helsinki 2002

K 4/2002 vp

**EDUSKUNNAN
PANKKIVALTUUSTON KERTOMUS
2001**

EDUSKUNNALLE

HELSINKI 2002

ISSN 1237-4334

EDITA PRIMA OY, HELSINKI 2002

SISÄLLYS

	Sivu		Sivu
EUROOPAN KESKUSPANKIN RAHA- POLITIikka JA SUOMEN TALOUS ..	5	<i>Pankkien kannattavuus</i>	24
Talouden kehitys ja rahapolitiikka	5	Arvopaperimarkkinat	25
Kansainvälisen talouden taantuma	5	Valvonnan ja sääntelyn kehittäminen	25
Rahapolitiikka keveni Yhdysvalloissa ja euroalueella	7	<i>Kansainvälinen sääntely ja valvonta</i>	25
Euroalueen rahapolitiikka ja hintavakaus	8	<i>Kotimainen sääntely ja valvonta</i>	26
Rahan määrän kasvu nopeutui	10	Maksujärjestelmät	26
loppuvuodesta	10	Yleisvalvonta	27
Markkinakorkojen ja reaalikorkojen	11	<i>Maksujärjestelmät</i>	27
muutokset	11	Pienten maksujen välitys euro- ja	27
Euron ulkoisen arvon kehitys	12	EU-alueella	27
Rahapolitiikan toteutus	13	Kansainvälisten suositusten,	27
eurojärjestelmässä	13	EU-direktiivien ja lainsäädännön	27
Eurojärjestelmän vakuuskäytännöissä ei	13	kehittäminen vuonna 2001	27
muutoksia	13	Maksuvälinehuolto ja käteisrahan vaihto ...	28
Julkisen talouden rahoitusasema	14	Rahahuoltojärjestelmä uudistui	28
euromaissa	14	Käteisrahan määrä väheni	29
Suomen taloudellinen kehitys	15	Setelivirrat vähenivät	29
<i>Kasvu hidastui</i>	15	Kolikkotilaukset vähenivät, palautukset	30
<i>Inflaatio hidastui öljyn hinnan laskiessa ..</i>	16	lisääntyivät huomattavasti	30
<i>Luottojen kasvu jatkui ripeänä</i>	17	Rahanvaihdon yhteiset puitteet	30
<i>Viennin supistuminen</i>	17	täsmennettiin	30
<i>Teollisuustuotanto pysyi suurena kasvun</i>	18	Suomen rahanvaihtovalmiudet	31
<i>hidastumisesta huolimatta</i>	18	viimeisteltiin	31
<i>Investointien ja yksityisen kulutuksen</i>	18	Eurojen tuotanto ja ennakkojakelu	32
<i>kasvu hidastui</i>	18	toteutuivat suunnitelman mukaan	32
<i>Työllisyys ja työttömyys</i>	19	Eurojen käyttöönotto onnistui	32
<i>Julkisen talouden kehitys</i>	20	erinomaisesti, markkojen palautus	32
<i>Vaihtotaseen ylijäämä supistui mutta</i>	22	suunnitellusti	32
<i>pysyi edelleen suurena</i>	22	Valuuttavarannon hoito	33
<i>Euroalueen yhteinen rahapolitiikka ja</i>	22	Euroopan keskuspankin valuuttavaranto	33
<i>Suomen talouspolitiikan haasteet</i>	22	Suomen Pankin valuuttavaranto	34
Rahoitusmarkkinat	23	Kansainvälinen toiminta	35
Suomen Pankin rahoitusmarkkina-	23	Suomen Pankki Euroopan	35
tehtävät	23	keskuspankkijärjestelmässä	35
Kansainvälisten rahoitusmarkkinoiden	23	Muu Euroopan unionin toimintaan	36
kehitys vuonna 2001	23	liittyvä työskentely	36
Pankit	24	Kansainvälinen valuuttarahasto	38
<i>Pankkitoiminnan rakenteelliset</i>	24	Muu kansainvälinen toiminta	40
<i>muutokset</i>	24		

	Sivu		Sivu
Tilinpäätös	42	Johdanto	51
Tase	42	Eurojen liikkeeseenlasku	52
Tuloslaskelma	44	Hallinto	52
Tilinpäätöksen liitteet	45	Johtokunta	53
Tilinpäätöksen kommentit	47	Pankkivaltuuston kokoonpano	54
Taseen kommentit	48	Tilintarkastajat	54
Tuloslaskelman kommentit	49	Tilintarkastus	54
SUOMEN PANKIN HALLINTO JA		Kertomus E. J. Längmanin rahastojen	
PANKKIVALTUUSTON		toiminnasta	54
KÄSITTELEMIÄ ASIOITA	51	RAHOITUSTARKASTUS	55

Kertomuksen luvut perustuvat
vuoden 2002 helmikuussa
käytettävissä olleisiin tietoihin.

EUROOPAN KESKUSPANKIN RAHAPOLITIikka JA SUOMEN TALOUS

Talouden kehitys ja rahapolitiikka

Kansainvälisen talouden taantuma

Maailmantalouden kehitys heikkeni selvästi vuoden 2001 alkupuolelta lähtien. Muutos oli tuntuva etenkin edellisvuotiseen verrattuna. Taloudellinen kasvu oli ollut ripeää lähes kaikkialla vuonna 2000; Yhdysvaltain pitkä nousukausi huipentui, ja euroalueenkin kasvuvauhti oli 3,4 % eli parempi kuin kertaakaan yli kymmeneen vuoteen. Suomessa kokonaistuotanto kasvoi lähes 6 % ja viennin kasvu oli ennätysellistä. Vuoden 2001 aikana tilanne muuttui nopeasti huonompaan suuntaan. Kasvu alkoi ensin hidastua Yhdysvalloissa vuoden 2000 loppupuolella. Vuoden 2001 aikana osansa kasvun hidastumisesta kokivat Yhdysvaltain lisäksi myös Japani ja EU-maat, mukaan luettuina Ruotsi ja Suomi. Euroalueella talouden kasvuvauhti hidastui noin 1½ prosenttiin.

Merkkejä Yhdysvaltain talouskehityksen käänteestä saatiin jo syksyllä 2000, ja maailman suurimman talouden tila heikkeni jatkuvasti vuoden 2001 loppua kohti. Yhdysvalloista taantuma levisi muualle maailmaan paitsi ulkomaankaupan myös globalistuneiden pääomamarkkinoiden välityksellä. Lähes kaikki maat joutuivat kokemaan samanaikaisen pörssikurssien laskun ja erityisesti aiemmin rajusti nousseiden tieto- ja viestitekniikkaosakkeiden romahduksen. Myös yritysten kannattavuus heikentyi useimmissa teollisuusmaissa samanaikaisesti. Osin tämä johtui siitä, että suuret yritykset toimivat nykyään sekä Euroopassa että Pohjois-Amerikassa.

Yhdysvaltain talouskasvun hidastumisen vaikutukset näkyivät nopeasti monissa Aasian kehittyvissä talouksissa, jotka ovat varsin riippuvaisia Yhdysvaltain kysynnästä. Näiden maiden talousnäkyviä synkensi erityisesti niille tärkeiden tieto- ja viestintäteknikan tuotteiden kysynnän voimakas heikkeneminen. Myös Japanin orastanut talouskasvu pysähtyi ja muuttui tuotannon supistumiseksi.

Pääomamarkkinoiden globaaleista riippuvuuksista huolimatta Yhdysvaltain taantumien välittömät vaikutukset Eurooppaan eivät vuoden 2001 aikana olleet kovin suuret. Tämä johtuu siitä, että Yhdysvaltoihin suuntautuvan viennin osuus euroalueen kokonaistuotannosta on suhteellisen pieni, mistä syystä tämän viennin tuntuvakaan supistuminen ei voi saada aikaan kovin merkittäviä muutoksia euroalueen kasvuvauhdissa. Tämän vuoksi useimmat suhdanne- ja tutkimuslaitokset ennakoivatkin vielä vuoden alussa, että Yhdysvaltain taantumien vaikutus euroalueen kasvuun jäisi vähäiseksi. Osittain näin kävikin. Euroalueen kauppataase ei heikentynyt eikä vienti romahtanut. Tästä huolimatta euroalueen talouskasvu hidastui tuntuvasti vuoden 2001 aikana – tosin suhteellisesti vähemmän kuin Yhdysvalloissa.

Taulukko 1. BKT:n kasvu

	1999 %	2000 %	2001*	Muutos 2001/2000* Prosenttiyksikköä
Yhdysvallat	4,1	4,1	1,1	-3
Euroalue	2,6	3,4	1,5	-2
Japani	0,8	2,2	-0,2	-2
Ruotsi	4,1	3,6	1,3	-2½
Suomi	4,0	5,6	0,7	-5

* Ennuste tai ennakkotieto.

Lähde: EKP.

Yhdysvalloissa ja Japanissa talouskasvu pysähtyi lähes kokonaan vuoden 2001 aikana. Samaan aikaan myös euroalueen tuotannon kasvuvauhti puolittui edellisvuotisesta puolentoista prosentin tuntumaan. Kaikkien teollisuusmaiden yhtäaikainen tuotannon kasvun hidastuminen vaikutti voimakkaasti koko maailmantalouteen ja kehittyvien maiden vientinäkyymiin (taulukko 1).

Suuret yritykset Yhdysvalloissa ja Euroopassa vähensivät investointejaan ja ilmoittivat irtisanomisista. Useimpien yritysten kannattavuus heikkeni. Yhdysvalloissa tämä näkyi myös työttömyyden selvänä kasvuna. Euroalueella ja Suomessa työttömyys sen sijaan väheni edelleen vuoden 2001 aikana, tosin vuoden loppua kohden hidastuvaa vauhtia. Näyttää siltä, että euroalue ja Suomi eivät vuoden 2001 aikana joutuneet varsinaiseen taantumaa, vaan kysymyksessä oli pelkästään kasvun hidastuminen.

Yhdysvaltain taantumien välittömät vaikutukset euroalueen talouteen eivät ole kovin suuret, koska Yhdysvaltoihin suuntautuvan viennin osuus euroalueen kokonaistuotannosta on vain noin 2,5 %. Suomen vastaava vientiluku on hieman suurempi mutta ratkaisevaa eroa ei ole. Siten Yhdysvaltain taantumien aiheuttamalla viennin supistumisella ei voida selittää euroalueen kasvun hidastumista. Itse asiassa euroalueen vienti ei supistunut vuoden 2001 aikana – ainoastaan viennin kasvuvauhti hidastui. Viennin kasvun hidastumista kompensoi kuitenkin vastaava tuonin kasvun hidastuminen. Näiden muutosten yhteisvaikutus euroalueen talouskasvuun oli

jopa lievästi positiivinen: kauppataaseen ylijäämä kohentui edellisvuotiseen verrattuna ja euroalueen vaihtotase muuttui lievästi alijäämäisestä lievästi ylijäämäiseksi.

Yhdysvaltain kasvun hiipumisen ohella vähintään yhtä suuri merkitys euroalueen kasvun kannalta oli samanaikaisella kotimaisen kysynnän ja ennen kaikkea yksityisen kulutuksen ja investointien kasvun hidastumisella. Erityisen näkyvää tämä kysynnän lama oli investoinneissa. Paremmasta kokonaistuotannon kehityksestä huolimatta yksityisen kulutuksen kasvu hidastui euroalueella enemmän kuin Yhdysvalloissa. Vuonna 2001 euroalueen talouskasvu tukeutui edelleen vientikysyntään; Yhdysvaltain vaima kasvu sen sijaan oli yksinomaan yksityisen kulutuksen kasvun varassa (taulukko 2). Voidaan päätellä, että euroalueen talouden taantuma oli merkittävä osin alueen sisäisten tekijöiden aiheuttama: kyseessä oli kotimaisen kysynnän – yksityisen sektorin kulutuksen ja investointien – kasvun hidastuminen. Muutos näkyi mm. vähittäiskaupan kasvun hidastumisena euroalueella.

Taulukko 2. BKT ja sen käyttö euroalueella, vuosimuutos, %

	1996	1997	1998	1999	2000	2001*
BKT	1,4	2,3	2,9	2,6	3,4	1,8
Yksityinen kulutus	1,6	1,6	3,0	3,2	2,5	1,9
Investoinnit	1,2	2,3	5,1	5,4	4,3	-0,1
Julkinen kulutus	1,7	1,3	1,2	2,2	1,9	2,0
Vienti	4,5	10,4	7,3	5,2	11,9	4,9
Tuonti	3,2	9,0	10,0	7,2	10,7	3,3

* Kolmen ensimmäisen vuosineljänneksen keskiarvo.

Lähde: EKP.

Euroalueen talouskasvu alkoi hidastua jo vuoden 2000 jälkipuoliskolla, kun kotimaisen kysynnän kasvu vaimeni mm. inflaation tilapäisen kiihtymisen heikentäessä reaalityöiden kehitystä. Kasvun hidastumisesta huolimatta työttö-

myyden muutamia vuosia kestänyt väheneminen jatkui edelleen vuositasona. Tässä suhteessa euroalueen kehitys poikkesi selvästi Yhdysvaltain kehityksestä, sillä Yhdysvalloissa työttömyys alkoi selvästi kasvaa vuonna 2001 (taulukko 3).

Taulukko 3. Työttömyys euroalueella ja Yhdysvalloissa, %

	1996	1997	1998	1999	2000	2001*
Euroalue	11,6	11,4	10,7	9,7	8,8	8,3
Yhdysvallat	5,4	5,0	4,5	4,2	4,0	4,8

* Arvio.

Lähde: EKP.

Todennäköisin selitys kotimaisen kysynnän heikkenemiselle euroalueella vuonna 2001 on EKP:n rahapolitiikan kiristyminen vuotta aiemmin. Sekä Yhdysvalloissa että Euroopassa keskuspankit nostivat korkotasoa selvästi ja useaan otteeseen vuosien 1999 ja 2000 vaihteessa (taulukko 4). Toimien tarkoituksena oli vähentää inflaatiopaineita hillitsemällä kotimaisen kysynnän kasvua. Erityisesti Yhdysvalloissa tämä olikin tarpeen, koska pörssikurssien voimakas nousu, yksityisen sektorin jatkuva velkaantuminen ja maan suuri vaihtotaseen vaje yhdessä nopeutuvan inflaation kanssa olivat talouden vakautta uhkaavia tekijöitä.

Euroalueella rahapolitiikan kiristämiseen ei ollut yhtä selvää syytä. Inflaatio tosin alkoi kiihtyä vuoden 1999 lopulla, mutta pääasiassa sen vuoksi, että tuontihinnat nousivat voimakkaasti öljyn hinnan nousun ja euron heikkenemisen vaikutuksesta. Sen sijaan euroalueella oli vain vähän merkkejä kotimarkkinainflaation kiihtymisestä tai talouden ylikuumenemisestä. EKP kuitenkin nosti korkoja lähes 2 prosenttiyksikköä vuonna 2000.

Taulukko 4. Kolmen kuukauden rahamarkkinakorkojen vuosikeskiarvoja, %

	1998	1999	2000	2001	28.12.2001
Euroalue	3,83	2,96	4,40	4,26	3,29
Yhdysvallat	5,57	5,42	6,53	3,78	1,90
Japani	0,66	0,22	0,28	0,15	0,10

Lähde: EKP.

Yleensä rahapolitiikan muutosten ajatellaan vaikuttavan noin vuoden päästä reaalityönteeseen eli säästämiseen ja investointeihin. Yksityisen kysynnän kehitys sekä Yhdysvalloissa että euroalueella näyttää noudattavan tätä säännönmukaisuutta; erityisesti investointien kasvu alkoi selvästi hidastua noin vuosi koronnostojen jälkeen vuoden 2001 alkupuolella. Yllättävää ehkä on se, että jo suhteellisen vähäinen, vain vajaan 2 prosenttiyksikön koronnousu ja samalla historiallisesti alhainen korkotasoa tuntuivat riittävän hillitsemään odottamattoman tehokkaasti kysyntää. Tärkeänä taustatekijänä muutoksessa olikin todennäköisesti osakemarkkinoiden ja sijoittajien odotusten samanaikainen heikkeneminen.

Alkuvuonna 2001 suurista euroalueen maista Saksan talouskasvu hiljentyi eniten. Heikentymisen taustalla oli ennen kaikkea investointien voimakas supistuminen, joka johtui rakennustoi-

minnan vähenemisestä. Vaikka kasvun hidastuminen yhdistettiin samanaikaiseen Yhdysvaltain talouden taantumaa, eivät Saksan ongelmat johtuneet kuitenkaan ensisijaisesti viennin vaikeuksista. Ranskan, Italian ja Espanjan talouksien kasvu jatkui vuoden 2001 aikana edelleen vain hieman edellisvuotisesta vaimenneena. Pienemmistä rahaliiton jäsenmaista talouden kasvuvauhti hidastui voimakkaimmin Suomessa.

Rahapolitiikka keveni Yhdysvalloissa ja euroalueella

Yhdysvalloissa rahapolitiikka reagoi EKP:n rahapolitiikkaa nopeammin ja voimakkaammin talouden näkymien heikkenemiseen. Yhdysvaltain keskuspankki Federal Reserve aloitti oman rahapolitiikkansa keventämisen heti vuoden 2001 alussa. EKP:n korkopolitiikka muutti suuntaa vasta useita kuukausia myöhemmin. Toukokuussa 2001 EKP:n neuvosto päätti laskea eurojärjestelmän perusrahoitusoperaatioiden korkotarjousten alarajaa eli minimitarjouskorkoa 0,25 prosenttiyksikköä 4,50 prosenttiin. Tuntuvammin korkotasoa laskettiin vasta Yhdysvaltoihin 11.9. suuntautuneiden terrori-iskujen jälkeen.

Federal Reserven korkopolitiikkaa voi luonnehtia jopa aggressiiviseksi: pankin ohjaukskorjoja alennettiin vuoden 2001 yhteensä yli 4 prosenttiyksikköä. Rahapolitiikkaa keventämällä Federal Reserve pyrki avoimesti tukemaan talouskasvua. Federal Reserve suhtautui myös myönteisesti presidentti Bushin hallinnon kaavailmiin verohelpotuksiin eli yritykseen käyttää ekspansivista finanssipolitiikkaa talouden elvytyksineen. Voimakkaiden koronalennusten ja elvyttävän finanssipolitiikan ansiosta yksityisen kulutuksen kasvu jatkui voimakkaana Yhdysvalloissa koko vuoden 2001 ajan ja kokonaistuotannon supistumiselta vältyttiin.

Yhdysvaltain taantumaa taustalla on yleisen käsityksen mukaan yritysten ja kotitalouksien velkaantuminen ja pörssikurssien yliarvostus. Velkaantumisen tasapainottamiseksi yritysten on vähennettävä investointeja ja kotitalouksien kulutusta. Kun näin tapahtuu, talouskasvu hidastuu ja tuotanto voi jopa supistua, kuten Suomessa ja Ruotsissa 1990-luvun alussa. Pörssikurssien yliarvostus purkautui Yhdysvalloissa osittain jo vuoden 2000 aikana, jolloin kurssit alenivat keskimäärin noin 20 %. Lasku merkitsi yksityisen varallisuuden vähenemistä ja yritysten oman pääoman ehtoisen rahoituksen saatavuus-

den kiristymistä, mitkä kaikki supistivat investointeja.

Euroalueella talouspolitiikan reaktiot olivat maltillisempia, ja jälkikäteen niitä voidaan pitää riittämättöminä ja liian hitaina. EKP pitäytyi hintavakautta korostavan mandaattinsa puitteissa ja katsoi, ettei se voi ja ettei sen tulekaan pyrkiä rahapolitiikan avulla elvyttämään kysyntää tai ylläpitämään talouskasvua. EKP keskittyy omassa rahapolitiikassaan vain hintavakautteen. Tämän ajattelun mukaisesti lähinnä tuontihintojen noususta aiheutunut inflaatiopaine, joka jo sinänsä vähensi kysyntää, esti korkojen ripeämmän alentamisen euroalueella.

Vastaavasti myös EKP:n rahamäärätavoite eli M3-aggregaatin kasvulle asetettu $4\frac{1}{2}$ prosentin viitearvo rajoitti rahapolitiikan liikkumatilaa. M3:n kasvu tulkitaan monesti potentiaalisia hintapaineita luovaksi riskitekijäksi, johon on suhtauduttava vakavasti. Tuotannon kasvun hidastumisesta huolimatta M3:n kasvu ylitti vuoden 2001 loppupuolella jatkuvasti viitearvon, mikä osaltaan tuki EKP:n pidättyvää korkopolitiikkaa. M3:n kasvu johtui kuitenkin lähinnä sijoitusten siirtymisestä pörssistä rahamarkkina-instrumentteihin pörssikurssien laskun ja talousnäkymien heikkenemisen vuoksi. On kiintoisaa havaita, että Yhdysvaltain rahapolitiikassa M3:n kasvulle ei ole annettu vastaavaa merkitystä.

EKP:n maltillinen korkopolitiikka ei muodostunut vuoden 2001 aikana Suomen kannalta erityisen ongelmalliseksi, vaikka talouskasvu hidastuikin voimakkaasti. Huolimatta voimakkaammasta suhdannekäänteestä kuin muissa maissa Suomi oli inflaation ja työttömyyden suhteen edellisvuosien tapaan edelleen hyvin lähellä euroalueen keskiarvoa. Osin tämä johtui siitä, että yksityinen kysyntä säilyi edelleen suhteellisen vahvana, osin taas siitä, että poikkeuksellisen suuren julkisen talouden ylijäämän ansiosta Suomella oli mahdollisuuksia tukea talouskasvua elvyttävän finanssipolitiikan avulla. Vuonna 2001 toteutettiin huomattavia verokevennyksiä ja samanaikaisesti julkiset menot kasvoivat selvästi. Jälkikäteen katsottuna toteutunutta finanssipoliittista linjausta voi pitää suhdannepoliittisesti perusteltuna, vaikka vuotta 2001 koskeneet finanssipoliittiset päätökset perustuivatkin toteutunutta optimistisempaan arvioon kokonaistaloutannon ja julkisen talouden tasapainon kehityksestä.

Välittömästi Yhdysvaltoihin 11.9.2001 kohdistuneiden suurten terrori-iskujen jälkeen pörssikurssit putosivat kaikkialla maailmassa noin 10 %. Luottamus kuitenkin palautui vähitellen,

ja kurssit kohosivat jonkin verran vuoden loppua kohden. Siitä huolimatta vuodentakaiseen tilanteeseen verrattuna voidaan edelleen puhua pörssiromahduksesta, erityisesti uuden tekniikan yritysten kohdalla.

Euroalueen rahapolitiikka ja hintavakaus

EKP:n korkopolitiikka oli vuoden 2001 aikana selvästi pidättyvämpää kuin Yhdysvaltain rahapolitiikka. EKP alensi ohjaukorkojaan 1,5 prosenttiyksikköä kun Yhdysvalloissa vastaava alennus oli peräti 4,5 prosenttiyksikköä. Yhdysvaltain korot saavuttivatkin vuoden 2001 loppuun mennessä alhaisimman tasonsa sitten 1960-luvun alun. Ero on osittain ymmärrettävä, olihan Yhdysvaltain talous selvemmin taantumassa kuin euroalue. Hintavakauden kannalta Yhdysvaltain ja euroalueen välinen suuri ero korkokehityksessä ei sen sijaan ole yhtä hyvin perusteltavissa: inflaatiovauhti oli Yhdysvalloissa ja euroalueella lähes sama.

Euroalueen koronalennukset vuoden 2001 aikana eivät täysin purkaneet aiempia korkotason nousuja. Siten EKP:n rahapolitiikkaa voidaan pitää suhteellisen kireänä, ei vain Yhdysvaltain ja Japanin rahapolitiikkaan verrattuna vaan myös suhteessa euroalueen hidastuneeseen talouskasvuun, edelleen tuntuvaan työttömyyteen ja hidastuvaan inflaatioon. Rahapolitiikan keventäminen oli kuitenkin EKP:n kannalta ongelmallista useasta eri syystä. Ensimmäinen niistä on EKP:n mandaatti, jonka mukaan EKP:n ei tule pyrkiäkään rahapolitiikan avulla elvyttämään kysyntää tai ylläpitämään talouskasvua vaan keskittyä ensisijaisesti hintavakauden vaalimiseen. Toinen syy oli euroalueen inflaatio, joka vuosina 2000 ja 2001 lähes jatkuvasti ylitti 2 prosentin viitearvon. Kolmas syy oli lavean rahan (M3) määrän nopea kasvuvauhti. Rahan määrän kasvu ylitti vuoden 2001 jälkimmäisellä puoliskolla jatkuvasti sille asetetun $4\frac{1}{2}$ prosentin viitearvon.

Syksystä 1999 lähtien EKP reagoi kasvaneisiin hintapaineisiin toistuvilla koronnostoilla. Nopeutuvan talouskasvun ja inflaatiopaineiden vuoksi EKP nosti ohjaukorkoa pienin askelin syksystä 1999 lähtien aina 2,5 prosentista asteittain 4,75 prosenttiin syksyllä 2000. Korkojen nousu tahtui vuoden 2000 lopulla. Rahapolitiikan kiristämisen taustalla oli useita tekijöitä. Keskeisin niistä on se, että euroalueen keskimääräinen inflaatio kiihtyi vuoden 2000 aikana selvästi yli 2 prosenttiin. Keskimääräinen hintojen

nousuvauhti nopeutui 2,5 prosentin tuntumaan, ja useissa euroalueen maissa hintojen nousuvauhti oli syksyllä 2000 ja vuoden 2001 alkupuoliskolla jo yli 3 %. Euroalueen kuluttajahintojen nousuvauhti oli vuoden 2001 alussa 2,4 % yhdenmukaistetun kuluttajahintaindeksin (YKHI) vuosimuutoksella mitattuna. Inflaatio kiihtyi vuoden 2001 alkukuukausina, kun elintarvikkeiden hinnat nousivat nopeasti. Suu- ja sorkkatauti sekä hullun lehmän tauti nostivat sekä lihan että monien muiden elintarvikkeiden hintoja. Myös teollisuustuotteiden sekä palvelujen hintojen nousuvauhti kiihtyi jonkin verran. Huippunsa euroalueen YKHillä mitattu inflaatio saavutti keväällä 2001. Sen jälkeen inflaatiovauhti alkoi tasaisesti hidastua niin, että vuoden loppuun mennessä 2 prosentin viitearvo saavutettiin jäl-

leen. Inflaatiota vaimensi energian hinnannousun päättyminen (taulukko 5).

Vuoden 2001 aikana euroalueen keskipitkän aikavälin inflaatiopaineet vähentyivät jonkin verran talouskasvun hidastumisen ja maltillisina pysyneiden palkankorotusten myötä. Kesäkuussa kuluttajahintojen nousuvauhti alkoi hidastua, ja toukokuu jäi vuoden 2001 inflaatiohuipuksi. Inflaationäkymät paranivat ja inflaatio-odotukset vaimenivat osittain energian ja jalostamattomien elintarvikkeiden hintojen nousuvauhdin hidastumisen sekä euron hienoisesta vahvistumisesta vuoksi. Myös talouskasvun heikkeneminen vähensi inflaatiopaineita. Inflaationäkymien parantumisen vuoksi EKP:n neuvosto laskikin ohjauksorkkoa uudelleen elokuussa 0,25 prosenttiyksikköä.

Taulukko 5. Inflaation osatekijät euroalueella, vuosimuutos, %

Vuosi	YKHI	Tavarat	Palvelut	Tuottajahinnat	Raaka-aineet	Työvoimakustannukset
1998	1,1	0,7	1,9	-0,8	-21,0	1,7
1999	1,1	0,9	1,5	-0,4	15,8	2,2
2000	2,3	2,7	1,7	5,5	50,8	3,4
2001	2,5	2,5	2,5	2,2	-8,8	3,1
2001/I	2,3	2,4	2,2	4,6	4,1	3,2
2001/II	3,1	3,5	2,5	3,7	4,6	2,9
2001/III	2,5	2,4	2,5	1,5	-11,3	3,4
2001/IV	2,2	1,8	2,8	-1,0	-28,8	..

Lähde: EKP.

Teollisuusmaiden keskuspankit – myös EKP – alensivat voimakkaasti ja nopeasti ohjauksorkojaan pian syyskuun 11. päivän terrori-iskujen jälkeen. Koronalennusten tavoitteena oli torjua taantumien uhkaa sekä tukea kuluttajien ja teollisuuden luottamusta. Korkopäätöksiin vaikutti myös arvio talouden kasvuedellytysten heikentymisestä ja inflaatoriskien vähentymisestä. Euroalueen inflaatio hidastuikin vuoden loppukuukausina. Yhdenmukaistetun kuluttajahintaindeksin vuotuinen nousuvauhti oli joulukuussa noin 2 %. Inflaatio hidastui lähinnä energian hinnan laskun ansiosta. Raakaöljyn tynnyrihintaa (Pohjanmeren Brent) aleni syksyllä 20 Yhdysvaltain dollarin tuntumaan, kun se vielä alkuvuodesta oli ollut 25–30 dollarin paikkeilla. Ilman energiaa laskettu inflaatiovauhti sen sijaan pysytteli yhä 3 prosentin tuntumassa.

Heti syyskuun iskujen jälkeen useat keskuspankit ryhtyivät rahoitusmarkkinoita tukeviin toimiin. Eurojärjestelmä toteutti euroalueella useita likviditeettiä lisääviä hienosäätöoperaatioita. Lisäksi Yhdysvaltain keskuspankki ja EKP sopivat valuutanvaihtojärjestelystä, jolla pyrittiin turvaamaan euroalueen luottolaitosten dollarimääräinen likviditeetti. EKP:n neuvosto laski ohjauksorkkoa 0,50 prosenttiyksikköä keskipitkän aikavälin inflaationäkymien parantumista edelleen syksyn mittaan taloudellisen kasvun heikkenemisen myötä. EKP:n neuvosto päätti vielä uudelleen marraskuussa laskea perusrahoitusoperaatioiden korkoa 0,50 prosenttiyksikköä eli 3,25 prosenttiin. Joulukuussa 2001 julkistetussa eurojärjestelmän asiantuntijoiden kokonaistaloudellisessa arvioissa euroalueen yhdenmukaistetun kuluttajahintaindeksin nousuvauhdin en-

nakoitiin vuonna 2002 hidastuvan 1,1–2,1 prosenttiin. Kaikkiaan ohjaukorkoa laskettiin vuoden 2001 aikana 1,50 prosenttiyksikköä (taulukko 6). Muutos oli kuitenkin pieni verrattuna Yhdysvaltain koronalennuksiin.

EKP:n ja Yhdysvaltain keskuspankin erilaisen korkoreaktioiden taustatekijöinä voidaan pitää toisaalta keskuspankkien välisiä ajattelu-tapaeroja ja toisaalta eroja euroalueen ja Yhdysvaltain talousongelmien luonteessa. Federal Reserve tavoittelee mandaattinsa mukaisesti hintavakauden ohella täystyöllisyyttä. Lisäksi Federal Reserve on pääjohtaja Greenspanin aikana suhtautunut varsin optimistisesti Yhdysvaltain talouden kasvupotentiaaliin. EKP:n mandaatti on rajatumpi ja keskittyy lähinnä tiukasti määritellyn hintavakauden vaalimiseen. EKP on pessimistinen euroalueen kasvupotentiaalin suhteen ja katsoo lisäksi, ettei rahapolitiikalla voi juuri vaikuttaa talouskasvuun kestäväällä tavalla. EKP:llä on vuonna 2001 ollut myös varaa toimia pidättyvämmän, koska euroalueella talouden eri sektoreiden rahoitustasapaino on hyvä. Yhdysvalloissa sen sijaan keskuspankin aggressiivista korkopolitiikkaa on motivoinut täystyöllisyystavoitteen ohella huoli velkaantuneiden yritysten ja kotitalouksien kestävyvyydestä sekä maan rahoitusjärjestelmän vakaudesta.

Taulukko 6. EKP:n korkopäätökset vuonna 2001, %

Voimassa alkaen	Talletus-korko	Perus-rahoitus-operaation korko	Maksu-valmius-luoton korko
6.10.2000	3,75	4,75	5,75
11.5.2001	3,50	4,50	5,50
31.8.2001	3,25	4,25	5,25
18.9.2001	2,75	3,75	4,75
9.11.2001	2,25	3,25	4,25

Lähde: EKP.

Samalla kun euron ulkoisen arvon heikentyminen paransi euroalueen talouksien kilpailukykyä ja kiihdytti viennin kasvua, EKP:n toistuvat koronnostot alkoivat hidastaa kotimaisen kysynnän kasvua, varsinkin Saksassa. Heikon euron ja kiristyvän rahapolitiikan yhdistelmä osoitautui ongelmalliseksi euroalueeseen kuuluvien maiden erilaisen taloustilanteen vuoksi. Rahapolitiikan kiristyminen sopi huonoimmin rahaliiton suurimmalle jäsenmaalle Saksalle, jossa talous-

kasvu hidastui eniten vuonna 2001. Samaan aikaan inflaation kiihtyminen joissakin euroalueen maissa antoi aiheen arvioida, että rahapolitiikka olisi näiden maiden kannalta voinut olla kireämpääkin. Kyseessä oli rahaliiton keskeinen ongelma: Kuinka mitoittaa yhteinen rahapolitiikka niin, että se mahdollisimman hyvin sopii erilaisille jäsenmaille? Tiukka 2 prosentin inflaatiotavoite merkitsee sitä, että samaan aikaan kun rahapolitiikka on joidenkin taloudeltaan nopeasti kasvavien jäsenmaiden kannalta liian keveää, voi se samalla olla toisten maiden kannalta lähes deflatorista.

Rahan määrän kasvu nopeutui loppuvuodesta

Yksityiselle sektorille myönnettyjen luottojen kasvuvauhti hidastui tuntuvasti kevästä 2001 lähtien. Sen sijaan lavean rahan määrän (M3) kasvuvauhti euroalueella alkoi nopeutua. Alkuvuodesta M3:n kasvuvauhti oli lähellä sille asetettua viitearvoa, mutta vuoden loppua kohden kasvu kiihtyi samalla kun talouden kasvu muuten hidastui. Tämä antaa aiheen päätellä, että rahan määrän kasvuvauhdin nopeutumisen syyinä olivat ainakin osin osakemarkkinoiden rauhattomuus ja korkojen aleneminen, jotka kumpikin lisäsivät likvidejä pankkitalletuksia. Osakekurssien jo pitkään jatkunut lasku ja näkymien heikkeneminen edelleen saivat sijoittajat siirtämään varojaan osakkeista rahamarkkinasijoituksiin, mikä näkyy M3:n kasvuna.

Joulukuusta 2001 alkaen M3:a ja sen alaeeriä koskevia tilastoja alettiin laskea uudella tavalla. M3:n ulkopuolelle jätettiin nyt euroalueen ulkopuolisten sijoittajien hallussa olevat jälkimarkkinakelpoiset instrumentit, kuten rahamarkkinarahastojen rahasto-osuudet, rahamarkkinapaperit ja enintään kahden vuoden velkapaperit.

Joulukuussa 2001 EKP:n neuvosto päätti pitää vuosittain tarkistettavan lavean rahan määrän (M3) vuotuisen kasvun viitearvon ennallaan. Päätös perustui siihen, että taustaoletukset, joiden perusteella viitearvo joulukuussa 1998 asetettiin ja seuraavina vuosina uudelleen vahvistettiin 4¹/₂ prosentiksi, olivat EKP:n neuvoston mielestä edelleen perusteltuja. Oletukset koskevat euroalueen keskipitkän aikavälin potentiaalisen bruttokansantuotteen määrän trendikasvua sekä M3:n kiertonopeuden kehitystä. Rahan määrän 4¹/₂ prosentin vuotuisen kasvun arvioidaan keskipitkällä aikavälillä olevan sopuoinnussa hintavakauden kanssa.

EKP:n näkemys lavean rahan tavoiteltavasta kasvuvauhdista merkitsee sitä, että euroalueen tuotantopotentiaalinen vuotuinen kasvuvauhti on noin 2–2½ %. Jos rahapolitiikka kevenee ja rahan määrä kasvaa pitkän aikaa nopeammin kuin 4½ % vuodessa, ei seurauksena tämän näkemyksen mukaan ole tuotannon kasvu vaan inflaation kiihtyminen. Näkemys on yhdenmukainen sen EKP:n omaksuman käsityksen kanssa, että rahapolitiikalla ei juuri voida vaikuttaa euroalueen talouskasvuun. Talouden kasvupotentiaalia voidaan lisätä vain rakenteellisilla muutoksilla, millä tarkoitetaan joustavuutta lisääviä ja markkinoiden toimintaa parantavia uudistuksia, julkisten menojen supistamista ja verojen keventämistä sekä kannustimien parantamista.

EKP:n näkemys on periaatteessa oikeansuuntainen, mutta se ei ota huomioon, että monissa euroalueen talouksissa on 1990-luvun hitaan kasvun ja suuren työttömyyden jäljiltä vielä paljon osin suhdanneluonteista vajaatyöllisyyttä, johon voitaisiin myös rahapolitiikalla vaikuttaa. Viimeisen kolmen vuoden aikana euroalueen työttömyysaste on alentunut 3 prosenttiyksikköä ja työllisyys on kasvanut selvästi. On vaikea uskoa, että muutos olisi saatu aikaan pelkästään rakenteellisilla uudistuksilla. Samanaikaisella keveällä rahapolitiikalla on todennäköisesti myös ollut merkitystä työllisyyden kasvun selittäjänä. Vastaavasti on varsin todennäköistä, että vuoden 2001 talouskasvon hidastumisen taustalla vaikuttavat korkotason ja kokonaisyksynnän muutokset.

Markkinakorkojen ja reaalikorkojen muutokset

Euroalueen rahamarkkinakorot jatkoivat vuonna 2001 edellisen vuoden lopulla alkanutta laskuaan. Lyhyiden markkinakorkojen alenemiseen vaikuttivat EKP:n päätökset alentaa ohjauksorkoja sekä markkinoiden odotukset koronalennusten jatkumisesta. Odotukset talouskasvun hidastumisesta ja toisaalta hintapaineiden vähenemisestä johtivat myös pitkien korkojen alenemiseen, joka kuitenkin jäi suhteellisen vähäiseksi vuonna 2001. Kolmen kuukauden euriborkorko aleni vuoden 2001 kuluessa 1,5 prosenttiyksikköä ja oli vuoden lopussa 3,3 %.

Vuoden 2001 toisen neljänneksen aikana pitkät korot euroalueella ja Yhdysvalloissa nousivat hieman, mutta vuoden puolivälistä lukien euroalueen pitkät korot laskivat aina marras-

kuun puoliväliin asti, jolloin ne alkoivat Yhdysvaltain pitkien korkojen vanavedessä taas selvästi nousta. Vuoden alussa euroalueen lyhyiden ja pitkien korkojen ero oli pienentynyt lähes olemattomaksi, kun odotukset inflaation kiihtymisestä ja rahapolitiikan kiristämisestä olivat vaienneet. Vuoden jälkipuoliskolla ero suureni tuntuvasti.

Yhdysvalloissa rahapolitiikan keventäminen merkitsi lyhyiden reaalkorkojen laskua lähelle nolaa. Muutos edellisen vuoden tilanteeseen oli huomattava: Yhdysvaltain lyhyet reaalkorot alenivat noin 3 prosenttiyksikköä. Euroalueen reaalkorot pysyttelivät samanaikaisesti suhteellisen vakaina. Euroalueen lyhyet reaalkorot alenivat vain vajaan prosenttiyksikön. Koska pitkät nimelliskorot eli valtion 10 vuoden lainojen nimelliset korkotuotot eivät supistuneet juuri lainkaan samalla kun inflaatio hidastui, pitkät reaalkorot todennäköisesti nousivat sekä Yhdysvalloissa että euroalueella vuoden 2001 aikana. Vaihtoehtoinen selitys pitkien korkojen muuttumattomuudelle on se, että markkinoiden arvion mukaan vuoden 2001 taantuma jää suhteellisen lyhytaikaiseksi eikä vaikuta pitkän ajan inflaatio-odotuksiin.

Taulukko 7. Lyhyet ja pitkät korot sekä lyhyet reaalkorot vuoden 2001 lopulla

	Euroalue %	Yhdysvallat %	Erotus Prosentti- yksikköä
3 kk:n markkinakorko	3,3	1,9	2,4
10 vuoden obligaatiokorko	5,0	5,1	-0,1
Inflaatio	2,0	1,9	0,1
Lyhyt reaalkorko	1,3	0,0	1,3

Lähde: EKP.

Yhdysvaltain nopea korkojen lasku vuoden aikana muutti sekä nimelliset että reaalkorkojen eroa sijoittajien kannalta euroalueen hyväksi. Usean vuoden ajan korkosijoitusten nimelliset ja reaaliset tuotot olivat Yhdysvalloissa suuremmat kuin euroalueella. Vuoden 2001 koronmuutosten seurauksena tämä asetelma muuttui niin, että euromääräisten korkosijoitusten sekä nimelliset että reaaliset tuotot olivat paremmat kuin Yhdysvalloissa (taulukko 7).

Euron ulkoisen arvon kehitys

Euron ulkoinen arvo oli vuoden 2001 lopussa osapuilleen sama kuin vuoden alussa kauppapainoisella valuuttaindeksillä mitattuna. Vuoden mittaan euro pysyi aikaisempien vuosien arvoon verrattuna melko vakaana Japanin jeniin ja Englannin puntaan nähden. Sen sijaan Ruotsin kruunuun nähden euro vahvistui ja Sveitsin frangiin nähden puolestaan heikkeni (taulukko 8). ERM II -valuuttakurssimekanismin kuuluvan Tanskan kruunun kurssi euroon nähden vaihteli koko vuoden 2001 ajan hyvin kapeassa vaihteluvälissä keskuskurssinsa alapuolella. Kreikan drakma poistui ERM II -järjestelmästä, kun Kreikka otti euron käyttöön 1.1.2001.

Euron arvoon keskeisesti vaikuttavana tekijänä on pidetty eroa Yhdysvaltain ja euroalueen talouksien kasvuvauhdissa. Kasvu on ollut Yh-

dysvalloissa 1990-luvulla selvästi nopeampaa kuin EU-maissa, ja tämä on osaltaan lisännyt sijoittajien luottamusta Yhdysvaltain talouteen. Kasvuero Yhdysvaltain ja Euroopan välillä muuttui kuitenkin vuonna 2001 selvästi Euroopan hyväksi. Yhdysvaltain talouden poikkeuksellisen pitkään jatkunut nopea, keskimäärin noin 4 prosentin kasvu pysähtyi välillä lähes kokonaan ja hidastui vuositasollakin noin 1 prosenttiin. Yhdysvaltain talouskasvua on viime vuosien aikana pitänyt käynnissä yksityisen sektorin jatkuva velkaantuminen, joka ei voi jatkaa loputtomiin. Yhdysvaltain vaihtotase on koko 1990-luvun ollut alijäämäinen ja vuosina 1997–2001 alijäämä syventyi entisestään tuntuvasti. Alijäämän syynä on ollut liian vähäinen kotimainen säästäminen Yhdysvalloissa. Vuosi 2001 ei tuonut muutosta tähän.

Taulukko 8. Euron ulkoinen arvo suhteessa eräisiin valuuttoihin

	Efektiivinen valuuttakurssi	Yhdysvaltain dollari	Japanin jeni	Englannin punta	Ruotsin kruunu
1997	90,4	1,13	137	0,69	8,65
1998	96,6	1,12	146	0,68	8,92
1999	96,6	1,07	121	0,66	8,81
2000	88,2	0,92	99	0,61	8,45
2001	91,0	0,90	109	0,62	9,26
2000/I	91,1	0,99	106	0,61	8,50
2000/II	88,4	0,93	100	0,61	8,28
2000/III	87,3	0,91	97	0,61	8,40
2000/IV	85,9	0,87	95	0,60	8,60
2001/I	91,4	0,92	109	0,63	9,00
2001/II	89,5	0,87	107	0,61	9,13
2001/III	91,2	0,89	108	0,62	9,41
2001/IV	92,0	0,90	110	0,62	9,48

Lähde: EKP.

Valuuttakurssikehityksessä tapahtui käänne ja euro alkoi vahvistua kesällä 2001. Edellisen kerran euron pitkään jatkunut heikkeneminen suhteessa dollariin oli taittunut vuoden 2000 lopulla, jolloin euro vahvistui selvästi kahden kuukauden ajan. Tämän jälkeen euro taas heikkeni takaisin kohti syksyn 1999 pohja-arvoa.

Kesäkuussa 2001 euron ulkoinen arvo vakaantui ja alkoi loppukesän aikana hienoisesti nousta, kun epävarmuus maailmantalouden näkymistä jatkui ja kun rahoitusmarkkinoiden epävakaus lisääntyi useissa kehittyvissä talouksissa.

Syyskuusta alkaen keskeisten valuuttojen kurssit vaihtelivat verraten vaimeasti, eikä syyskuun terrori-iskuilla ollut kuin tilapäisiä vaikutuksia kansainvälisillä valuuttamarkkinoilla.

Euron heikkenemisessä erityisesti suhteessa Yhdysvaltain dollariin näkyi yhä jatkunut sijoitusvirtojen ohjautuminen Yhdysvaltain markkinoille. Euroalueen maksutaseessa suorien ja arvopaperisijoituksien vientivoittoisuus jatkuikin vuoden 2001 alkukuukausina. Useiden tutkimusten mukaan euro on talouden ns. fundamenttien eli perustekijöiden, kuten hintatason,

inflaatiiovauhdin, talouden kasvuvauhdin ja vaihtotaseen, perusteella aliarvostettu suhteessa Yhdysvaltain dollariin.

Rahapolitiikan toteutus eurojärjestelmässä

EKP:n rahapolitiikkaa toteutettiin vuonna 2001 kahden edellisen vuoden tapaan käyttämällä välineinä markkinaoperaatioita, maksuvalmiusjärjestelmää ja vähimmäisvarantoja. Markkinaoperaatioista viikoittainen perusrahoitusoperaatio säilytti asemansa tärkeimpänä rahapolitiittisena instrumenttina. Vaihtuvakorkoisen perusrahoitusoperaation minimitarjouskorko toimi edelleen tärkeimpänä EKP:n rahapolitiikan signaalintähtälinenä.

Eurojärjestelmän luottolaitokset saivat markkinaoperaatioiden kautta keskuspankkirahoitusta keskimäärin 5 mrd. euroa enemmän kuin vuonna 2000. Vuonna 2001 perusrahoitusoperaatioilla lisättiin eurojärjestelmän likviditeettiä keskimäärin 161 mrd. euroa päivässä, kun taas kuukausittain järjestettävillä pitempiäaikaisilla rahoitusoperaatioilla lisättiin likviditeettiä keskimäärin 57 mrd. euroa päivässä. Hienosäätö- ja rakenteellisten operaatioiden avulla tarjottu likviditeetin päivittäinen lisäys oli keskimäärin 3 mrd. euroa.

Syyskuun 11. päivän terrori-iskut aiheuttivat epävarmuutta maksujen ja arvopaperitoimitusten sujuvuudesta sekä likviditeetin riittävydestä kansainvälisessä rahoitusjärjestelmässä. Tämä näkyi selvästi myös euroalueen rahamarkkinoilla. Koko talouden kehitykseen liittyi myös suurta epävarmuutta, mikä näkyi pörssikurssien rajuna laskuna.

Rauhoittaakseen markkinatilannetta EKP lisäsi muiden suurten keskuspankkien tapaan syyskuun 12. ja 13. päivänä rahamarkkinoiden likviditeettiä kahdella hienosäätöoperaatiolla. Näissä operaatioissa luottolaitoksille annettiin yhdeksi yöksi likviditeettiä kiinteällä 4,25 prosentin korolla. Kaikki luottolaitosten jättämät tarjoukset hyväksyttiin ja likviditeettiä jaettiin näissä kahdessa operaatiossa yhteensä noin 110 mrd. euroa. Operaatiot vakauttivatkin markkinoita, ja hyvän likviditeettitilanteen tukemana yön yli -korko laski syyskuun loppupuolella lähelle maksuvalmiusjärjestelmän talletuskorkoa.

Valmistautuminen käteisen euron liikkeeseenlaskuun vuoden 2002 alussa sujui luottolaitosten likviditeettitilanteen kannalta ongelmitta. Käteisen euron liikkeeseenlaskua ennakoivien kansallisten setelistöjen määrät pienenevät koko vuo-

den 2001 ajan, ja suuntaus kiihtyi huomattavasti vuoden loppua kohden. Tämä setelistön määrän pienentyminen kevensi riippumattomien tekijöiden vähenemisen kautta luottolaitosten likviditeettitilannetta. Luottolaitosten ennakkoon saamien eurojen vakuudeksi antamat käteistalletukset puolestaan kiristivät jonkin verran likviditeettiä vuoden 2001 viimeisinä päivinä. EKP turvasi kuitenkin vuoden lopussa luottolaitosten likviditeettitilanteen tarjoamalla riittävän määrän varoja vuodenvaihdetta edeltävissä perusrahoitusoperaatioissa. Eurojen ennakkojakelu kiristi likviditeettiä myös tammikuussa 2002, jolloin erot veloitettiin kolmessa erässä luottolaitoksilta. Vuoden 2002 alkupäivinä luottolaitosten likviditeettitilanne kiristyi, kun liikkeessä olevan setelistön määrä kasvoi ennakoitua suuremmaksi. EKP toteuttikin vuoden alussa kaksi hienosäätöoperaatiota, joissa luottolaitoksille annettiin yhdeksi yöksi likviditeettiä yhteensä 65 mrd. euroa.

Suomalaisten luottolaitosten likviditeettitilanne pysyi vuonna 2001 suhteellisen hyvänä, vaikka niiden osallistuminen eurojärjestelmän rahapolitiikan operaatioihin hieman lisääntyikin vuodesta 2000. Suomalaisten luottolaitosten osuus vaihtuvakorkoisissa perusrahoitusoperaatioissa jaetusta likviditeetistä oli 0,4 % vuonna 2001, kun se edellisellä vuonna oli ollut 0,2 %.

Suomalaisten luottolaitosten vähimmäisvarantovelvoitteen osuus koko euroalueen velvoitteesta oli vuonna 2001 keskimäärin 1,4 % eli sama kuin vuonna 2000. Suhteessa tähän suomalaiset luottolaitokset tarvitsivat vuoden 2001 aikana varsin vähän maksuvalmiusluottoa (keskimäärin 0,5 % koko euroalueen maksuvalmiusluotoista).

Eurojärjestelmän vakuuskäytännöissä ei muutoksia

Vuosi 2001 ei tuonut muutoksia eurojärjestelmän vakuuskäytäntöihin. EKP:n luoma yhtenäinen vakuuksienhallintajärjestelmä pysyi rakenteiltaan samana kuin edellisellä vuonna.

Vakuudet jaetaan kahteen pääluokkaan, ykkös- ja kakkoslistan arvopapereihin. Ykköslista koostuu jälkimarkkinakelpoisista velkainstrumenteista, jotka täyttävät EKP:n määrittelemät yhdenmukaiset kelpoisuusvaatimukset. Koko eurojärjestelmän vakuuskelpoisesta arvopaperikannasta ykköslistalla oli edelleen 95 %. Kakkoslista koostuu kansallisten rahoitusmarkkinoiden ja pankkijärjestelmän kannalta erityisen

merkittävistä arvopapereista. Kansalliset keskuspankit määrittelevät niiden kelpoisuusvaatimukset EKP:n asettamien vähimmäisvaatimusten mukaisesti. Kakkoslistakin koostuu valtaosaltaan jälkimarkkinakelpoisista arvopapereista.

EKP:n vakuustietokannassa olevien arvopapereiden yhteenlaskettu nimellisarvo kasvoi 5 % ja oli noin 6 600 mrd. euroa vuoden 2001 lopussa. Tästä Suomen Arvopaperikeskuksen (APK) säilyttämien Suomessa liikkeeseen laskettujen suomalaisten arvopapereiden nimellisarvo oli 52 mrd. euroa eli vajaa 3 % edellisvuotista vähemmän. Muutos johtui siitä, että kakkoslistan arvopapereiden määrä väheni 14 mrd. eurosta 10 mrd. euroon.

Suomessa ykköslistan arvopapereiden osuus kasvoi edellisen vuoden kolmesta neljänneksestä noin 80 prosenttiin. Suomen Pankin ykköslistalla on pääosin valtion joukkovelkakirjalainoja ja velkasitoumuksia. Yritysten liikkeeseen laskevien joukkovelkakirjalainojen ja yritystodistusten osuus oli 850 milj. euroa eli 1,6 %. Myös muiden maiden keskuspankit ovat ottaneet suomalaisten liikkeeseenlaskijoiden arvopapereita ykköslistoilleen. Niitä oli vuodenvaihteessa yhteensä 5,5 mrd. euron verran. Suomen Pankin kakkoslista koostuu pankkien liikkeeseen laskevista sijoitustodistuksista.

Euro on ollut eurojärjestelmän virallinen rahayksikkö vuoden 1999 alusta lukien. Euron käyttöönotto käteisvaluuttana vuoden 2002 alussa lisäsi käteisen rahan jakeluun osallistuneiden pankkien vakuustarvetta. EKP hyväksyi käteisvaluutan ennakkojakelun ja edelleenjakelun vakuuksiksi samat vakuudet kuin rahapoliittisten operaatioiden katteeksi. Lisäksi vakuudeksi hyväksyttiin rahatalletukset, ja niille maksettiin sama korko kuin vähimmäisvarantotalletuksille.

Julkisen talouden rahoitusasema euromaissa

Euroopan komission syksyllä 2001 julkistaman ennusteen mukaan euroalueen julkisen talouden keskimääräinen rahoitusaliijäämä oli 1,1 % suhteessa BKT:hen vuonna 2001 (taulukko 9). Luku oli noin 1/2 prosenttiyksikköä heikompi kuin vuonna 2000. Vertailukelpoisuuden vuoksi luvuista on jätetty pois monien maiden matkapuhelinverkkojen (UMTS) toimilupien myynnistä saamat kertaluonteiset tulot, jotka olivat huomattavan suuret vuonna 2000, mutta jäivät vähäisiksi vuonna 2001.

Euroopan komissio arvioi korkomenojen BKT-osuuden supistuneen vuonna 2001 keskimäärin 0,2 prosenttiyksikköä euroalueella. Kun perusrahoitusaliijäämän BKT-osuuden arvioidaan samaan aikaan pienentyneen keskimäärin 0,5 prosenttiyksikköä, euroalueen rahoitusaliijäämä suhteessa BKT:hen kasvoi vuonna 2001 ensimmäisen kerran sitten vuoden 1993. Perusrahoitusaliijäämällä tarkoitetaan julkisen talouden rahoitusasemaa ilman julkisen velan korkomenoja.

Julkisyhteisöjen rahoitusasema pysyi vuonna 2001 edellisvuotiseen tapaan selvästi ylijäämäisenä Irlannissa, Luxemburgissa, Alankomaissa ja Suomessa sekä saavutti tasapainon Espanjassa ja Itävallassa. Sen sijaan Italiassa kehitys kohti julkisyhteisöjen rahoitusasemaa näyttää olleen hidasta, ja Saksassa, Ranskassa ja Portugalissa alijäämäsuhteet kasvoivat.

Taulukko 9. Julkisyhteisöjen rahoitusasema euromaissa, % BKT:stä¹

	1997	1998	1999	2000	2001*
Belgia	-2,0	-0,8	-0,6	0,1	-0,2
Saksa	-2,7	-2,2	-1,6	-1,3	-2,5
Kreikka	-4,0	-2,4	-1,8	-1,1	-0,4
Espanja	-3,2	-2,6	-1,1	-0,4	0,1
Ranska	-3,0	-2,7	-1,6	-1,4	-1,6
Irlanti	1,2	2,3	2,3	4,5	2,4
Italia	-2,7	-2,8	-1,8	-1,5	-1,2
Luxemburg	3,4	3,5	3,7	6,1	4,4
Alankomaat	-1,1	-0,8	0,4	1,5	1,3
Itävalta	-1,9	-2,4	-2,2	-1,5	-0,2
Portugali	-2,7	-2,4	-2,1	-1,8	-2,0
Suomi	-1,5	1,3	1,9	6,9	4,8
Euroalue	-2,6	-2,2	-1,3	-0,8	-1,1

¹) Ilman matkapuhelinverkkojen toimilupien myynnistä saatuja tuloja.

* Ennuste.

Lähde: Euroopan komissio.

Perusrahoitusaliijäämän BKT-osuuden pienemisestä euroalueella vajaan puolen arvioidaan aiheutuneen finanssipolitiikan päätösperäisestä kevenemisestä ja runsaan puolen suhdantehtijöistä. Varsin vakaana pysyneen työllisyyden ja palkansaajien ansioiden kasvun ansiosta talouskasvun hidastuminen ei näkynyt verokertymien kasvussa koko voimallaan. Vuoden 2000 poikkeuksellisen suurista voitoista ja pääomatuoloista vuonna 2001 kannetut täydennysverot kasvattivat myös välittömien verojen kertymää

useimmissa euroalueen maissa ja niin Suomessaakin. Vaikka työttömyys ja siitä aiheutuvat menot yhä vähenivät, muut julkisen talouden menot ja erityisesti terveydenhuoltomenot kasvoivat ja perusmenojen BKT-osuus säilyi edellisvuotisen suuruisena.

Taulukko 10. Julkisyhteisöjen velka vuoden lopussa euromaissa, % BKT:stä

	1997	1998	1999	2000	2001*
Belgia	125,3	119,7	115,9	110,3	107,0
Saksa	61,0	60,9	61,3	60,3	60,0
Kreikka	108,2	105,0	103,9	102,7	99,8
Espanja	66,7	64,7	63,4	60,7	58,0
Ranska	59,3	59,5	58,5	57,6	57,1
Irlanti	65,1	54,8	49,3	38,6	34,3
Italia	120,2	116,4	114,6	110,5	108,2
Luxemburg	6,1	6,4	6,0	5,3	5,3
Alankomaat	69,9	66,8	63,1	56,1	51,8
Itävalta	64,7	63,9	64,7	63,1	62,3
Portugali	58,9	54,7	54,5	53,7	53,5
Suomi	54,1	48,8	47,3	44,0	42,7
Euroalue	74,8	73,1	72,0	70,2	68,8

* Ennuste.

Lähde: Euroopan komissio.

Monissa euroalueen maissa työllisyyden parantamiseksi toteutetut veronkevennykset ja sosiaaliturvamaksujen alennukset olivat keskeisiä syy finanssipolitiikan päätösperäiseen kevenemiseen. Euroopan komissio arvioi verojen ja maksujen alennusten suuruusluokaksi noin 0,6 % euroalueen BKT:stä vuonna 2001. Veronalennukset olivat toisaalta komission ja EU:n Lissabonin huippukokouksen asettamien työllisyystavoitteiden mukaisia, mutta herättivät toisaalta taas huolta julkisen talouden tasapainon heikkenemisestä.

Vuodenvaihteen 2000–2001 vakausohjelmien tarkistuksissa Saksa, Ranska ja Portugali asettivat tavoitteekseen saavuttaa julkisen talouden rahoitustasapaino viimeistään vuonna 2004 ja Italia viimeistään vuonna 2003. Komission arvion mukaan suhdannekorjattu rahoitusasema ei vielä vuonna 2001 ollut tasapainossa Saksassa, Ranskassa, Italiassa ja Portugalissa. Arvio riippuu kuitenkin siitä, miten suhdannekorjaus tehdään. Jos näiden maiden rakenteellinen työttömyys on muutamia prosentteja nykyistä todellista työttömyyttä vähäisempi, voidaan euroalueen alijäämämaidenkin arvioida saavuttaneen rakenteellisen budjettitasapainon. Arvio rakenteel-

lisesta budjettitasapainosta palautuu siten kysymykseen, kuinka suurina ovat rakenteellinen työttömyys ja potentiaalinen tuotanto.

Komission ennusteen mukaan euroalueen yhteenlasketun julkisen talouden velan BKT-osuus supistui vuonna 2001 noin 1½ prosenttiyksikköä vuoden 2000 osuudesta eli noin 69 prosenttiin (taulukko 10). Julkisen velan suhteellinen osuus siis supistui euroalueella edelleen talouden taantumasta ja finanssipolitiikan päätösperäisestä kevenemisestä huolimatta. Suotuisa kehitys johtui ensi sijassa siitä, että euroalueen työllisyyskehitys oli vuoden 2001 aikana suhdannetilanteeseen nähden hyvä.

Suomen taloudellinen kehitys

Kasvu hidastui

Suomen talouskehitys oli erittäin suotuisaa yhtäjaksoisesti seitsemän vuotta eli vuosina 1994–2000, jolloin keskimääräinen kasvu oli noin 4½ % vuodessa. Vuodeksi 2001 tehtyjen talousennusteiden näkemys oli, että samanlainen kehitys jatkuisi edelleen ja että myös vuoden 2001 talouskasvu olisi noin 4 %. Näin ei kuitenkaan käynyt, vaan useita vuosia kestänyt Suomen kokonaistuotannon nopea kasvu hidastui rajusti vuonna 2001. Talouden kasvu hidastui selvästi vuoden toisella neljänneksellä ja loppuvuodesta 2001 talouden arveltiin olevan jopa lähellä taantumaa. Vuonna 2001 Suomen talouskasvu oli vuoden 1993 jälkeen ensimmäisen kerran hitaampaa kuin EU-maissa keskimäärin. Suomen kasvuvauhti jäi alle 1 prosentin, kun euroalueen maat ylsivät keskimäärin noin 1½ prosentin kasvuvauhtiin.

Odottamaton kasvun hidastuminen johtui paitsi vientikysynnän hiipumisesta myös Suomen poikkeuksellisesta tuotantorakenteesta ja kotimaisen kysynnän kasvun hiljenemisestä. Maailmantalouden taannuttua ja tieto- ja viestintätekniikan jouduttua maailmanlaajuisesti vaikeuksiin myös Suomen viennin pitkään vahvana jatkunut kasvu pysähtyi. Heikon vientikysynnän myötä kotimaiset yksityiset investoinnit jäivät suunniteltuja vähäisemmiksi. Yksityisen kulutuksen kasvu hidastui myös hieman mutta yksityinen kulutus pysyi kuitenkin melko vireänä. Tämä perustui vuonna 2001 toteutettuihin veronkevennyksiin, myönteiseen ansiokehitykseen ja kuluttajien luottamuksen säilymiseen hyvänä.

Euron heikentyminen vuonna 2000 paransi suomalaisen vientiteollisuuden jo ennestään hy-

vää kannattavuutta ja kilpailukykyä, mikä näkyi erittäin voimakkaana viennin kasvuna. Vuoden 2000 nopeaa kasvua siivitti myös erityisesti Suomelle tärkeiden tietotekniikka-alojen maailmanlaajuinen voimakas nousu. Kansainvälisen talouden ja erityisesti uuden tekniikan alojen käänne kohti taantunutta vuoden 2001 aikana muutti tilanteen nopeasti huonommaksi suomalaisen vientiteollisuuden kannalta. Viennin poikkeuksellisen nopea kasvuvauhti hidastui lyhyessä ajassa, ja viennin määrä supistui lähemmäksi pitkän ajan keskimääräisen kasvuvauhdin määrittämää tasoa. Muutoksesta ei kuitenkaan aiheutunut työllisyydelle tai julkiselle taloudelle merkittäviä ongelmia vuoden 2001 aikana. Myös vuositasolla mitattu kokonaistuotannon muutos jäi positiiviseksi, vaikka vuoden sisällä koettiinkin negatiivisen kasvun jaksoja.

Vielä vuoden 2001 alkupuolella Suomen talouden tilannetta saattoi pitää erinomaisena. Suomi oli yksi vahvimpia euroalueen talouksia. Suomen talouskasvu oli Irlannin ohella euroalueen nopeinta, eikä Yhdysvaltain taantuma näyttänyt aiheuttavan mainittavaa kasvun hidastumista. Julkisen talouden ylijäämä näytti pysyvän hyvänä, ja työllisyyden ja palkkasumman kasvu oli ripeää.

Talouden kasvuvauhti alkoi kuitenkin hidastua toisella vuosineljänneksellä, osin viennin heikentymisen vuoksi ja osin suomalaisten yritysten ja kotitalouksien kasvaneen varovaisuuden vuoksi. Hyvistä lähtökohdista ja suhteellisen alhaisista koroista huolimatta odotukset heikentyivät, mikä hillitsi investointien kasvua ja yksityistä kulutusta. Käytännössä tämä näkyi säästämisen lisääntymisenä ja luottokannan varsin maltillisena kasvuna. Kotimaisen kysynnän kasvu hidastui vuonna 2001 Suomessa samalla tavoin kuin euroalueella keskimäärin. Euroalueen keskiarvoa vähäisempään talouskasvuun Suomi päätyi sen vuoksi, että viennin kehitys jäi meillä heikommaksi kuin muissa euromaissa. Tämän eron taustalla oli taas Suomen viennin erilainen rakenne.

Suomen julkisen talouden ylijäämän kasvu taittui vuonna 2001. Yhteisöjen maksamat verot vähenivät selvästi edellisvuotisesta. Heikentyneestä talouskasvusta huolimatta työllisyys parani edelleen vuoden 2001 aikana. Työllisten määrä kasvoi noin 1½ %, ja työttömyysaste aleni 9,8 prosentista 9,1 prosenttiin. Yritysten kannattavuus kestikin vuonna 2001 talouskasvun taittumisen varsin hyvin. Vientikysynnän heikentymisestä huolimatta vaihtotaseen ylijäämä pysyi vuonna 2001 suurena.

Inflaatio hidastui öljyn hinnan laskiessa

Yhdenmukaistetulla kuluttajahintaindeksillä mitattu Suomen kuluttajahintojen nousuvauhti hidastui vuonna 2001, mutta pysyi EKP:n neuvoston asettamaa hintavakaustavoitetta nopeampana. Yhdenmukaistetun kuluttajahintaindeksin mukaan hinnat nousivat vuonna 2001 keskimäärin 2,7 %, kun inflaatio edellisenä vuonna oli 3,0 %. Loppuvuonna inflaatio hidastui energian halpenemisen vuoksi. Inflaatiovauhti oli Suomessa kutakuinkin sama kuin euroalueella keskimäärin.

Suomen hintakehitys on viime vuosina seurannut suhteellisen tiiviisti euroalueen keskimääräistä kehitystä. Ansiotason nousu on Suomessa ollut hieman nopeampaa kuin euroalueella keskimäärin, mutta toisaalta myös tuottavuuden kasvu on Suomessa ollut ripeämpää, minkä vuoksi yksikkötyökustannusten nousuvauhti ei ole ollut kilpailijamaiden vauhtia nopeampaa. Tämä tilanne muuttui vuonna 2001. Tuottavuuden kasvu jäi Suomessa olemattomaksi ja yksikkötyökustannukset nousivat selvästi.

Vuoden 2001 alkupuoliskolla inflaatiota kiihdytti elintarvikkeiden ja teollisuustuotteiden hintojen nousu. Elintarvikkeiden hintoja nostivat Euroopassa ilmenneet eläintaudit ja ilmeisesti kilpailun väheneminen eräissä hyödykeryhmissä. Loppukevällä myös energian hinta kallistui tilapäisesti. Kansallisella kuluttajahintaindeksillä mitattua inflaatiota kiihdytti lisäksi vuokrien kallistuminen. Toisella vuosipuoliskolla inflaatiovauhti hidastui tuntuvasti, ja tämä johtui pitkälti öljyn halpenemisestä. Jalostamattomien elintarvikkeiden hinnat nousivat edelleen. Yhdenmukaistetun kuluttajahintaindeksin vuosimuutos oli joulukuussa 2001 enää 2,3 %. Kansallisen kuluttajahintaindeksin mukaan inflaatiota hidastivat loppuvuodesta energian hintakehityksen lisäksi korkojen lasku ja asuntojen halpeneminen, kun taas vuokrien nousu kiihdytti inflaatiota. Kansallisen kuluttajahintaindeksin vuosimuutos oli joulukuussa vain 1,6 %.

Ilman jalostamattomia elintarvikkeita ja energiaa laskettu inflaatiovauhti vaihteli melko vähän vuoden 2001 aikana ja pysyi vajaana 3 prosenttina. Palvelujen hintojen nousuvauhti oli Suomessa edelleen hieman nopeampaa kuin euroalueella.

Kansainvälisen talouden ja viennin ongelmista huolimatta Suomen ulkomaankaupan vaihtosuhte parantui. Tuontihinnat laskivat 7,0 % joulukuusta 2000 joulukuuhun 2001 lähinnä raakaöljyn ja perusmetallien halpenemisen vuoksi.

Raaka-aineiden ja tuotantohyödykkeiden hintojen halpenemisen ansiosta myös teollisuuden tuottajahinnat laskivat. Vientihinnat laskivat tuontihintoja vähemmän eli 5,8 % joulukuusta 2000 joulukuuhun 2001. Sähkötekniisten tuotteiden, paperituotteiden ja selluloosan hinnat laskivat mm. maailmanlaajuisen kysynnän heikkene-
misen vuoksi.

Talousskasvun hidastumisesta huolimatta nimellisen ansiotason nousu jatkui vuonna 2001 nopeana ja jopa kiihtyi hieman edellisvuotisesta. Ansiotason 4,5 prosentin nousu perustui yli 3 prosentin yleiseen sopimuskorotukseen, palkkaliikumisiin ja edellisen vuoden hyvien tulosten perusteella maksettuihin bonuksiin. Ansiotason selvä nousu vuonna 2001 yhdessä työn tuottavuuden kasvun pysähtymisen kanssa merkitsi sitä, että yksikkötyökustannukset kohosivat tuntuvasti edellisvuotisista. Samalla pitkään jatkunut hintakilpailukyyn paraneminen pysähtyi. Tämä merkitsi myös pitkään kestäneen työtulojen kansantulo-osuuden supistumisen päättymistä ja funktionaalisen tulonjaon muutosta työtu-
lojen hyväksi.

Luottojen kasvu jatkui ripeänä

Euroalueen M3-raha-aggregaattiin sisältyvien suomalaiserien kasvu oli vuonna 2001 aivan loppuvuotta lukuun ottamatta hitaampaa kuin koko euroalueen M3:n kasvu. Myös suppeampiin raha-aggregaatteihin (M1 ja M2) kuuluvien suomalaiserien kasvuvauhti oli vuoden 2001 alkupuoliskolla hitaampi kuin koko euroalueen vastaavien raha-aggregaattien, mutta nopeutui toisella vuosipuoliskolla euroalueen raha-aggregaattien vauhtia nopeammaksi.

M3-rahamäärään sisältyviin suomalaiseen tehtiin vuonna 2001 samat tilastokorjaukset kuin koko euroalueen rahamääräänkin. Korjausten jälkeen euroalueen ulkopuolisten hallussa olevat rahamarkkinarahasto-osuudet, rahamarkkinapaperit ja enintään 2 vuoden velkapaperit eivät enää sisälly euroalueen ja Suomen rahamäärään M3. Lisäksi Suomen rahamäärästä vähennettiin valtion omistamat rahamarkkinapaperit. Näiden korjausten vuoksi euroalueen M3-raha-aggregaattiin sisältyvien suomalaiserien kasvuvauhdin vaihtelut tasoittuivat hieman.

Velkarahoitukseen perustuvasta talouden ylikuumenemisestä ei enää vuonna 2001 ollut samanlaista huolta kuin vielä vuonna 2000. Pankkien luotonanto yksityiselle sektorille kasvoi Suomessa hitaammin kuin euroalueella kes-

kimäärin ja hitaammin kuin edellisenä vuotena. Tosin sekä kotitalous- että yritysluottojen vuotuinen kasvuvauhti nopeutui hieman vuoden loppua kohden korkotason alenemisen vuoksi. Asuntolainakannan vuotuinen kasvuvauhti nopeutui vuoden lopussa runsaaseen 11 prosenttiin. Asuntoluottojen korot laskivat markkinakorkojen laskun myötä, joten uusien asuntoluottojen keskiporkko laski selvästi vuonna 2001. Myös keskinäisen kilpailun kiristyminen lisäsi pankkien paineita alentaa korkoja. Loppuvuonna uusia asuntolainoja nostettiin ja vanhoja kuoletettiin runsaasti myös siksi, että pankkien asiakkaat vaihtoivat epäedullisiksi kokemiaan primekorkeihin sidottuja luottoja euriborsidonnaisiksi. Pankkien korkomarginaali supistui vuoden aikana selvästi, kun antolainauskorot laskivat kilpailun kiristymisen vuoksi talletuskorkoja enem-
män.

Viennin supistuminen

Vuosien 1994–2000 ripeä talousskasvu oli nojanut pitkälti hyvään vientimenestykseen, jonka taustalla olivat samanaikainen maailmantalouden nopea kasvu, teollisuuden erinomainen hintakilpailukyky sekä tieto- ja viestintäteknikkalojen voimakas laajeneminen. Yhdysvaltain ja muun maailman talousskasvun hidastuminen näkyi kuitenkin vuoden 2001 aikana voimakkaasti Suomen viennissä ja Suomen talousskasvu hidastui huomattavasti vientikysynnän rajun heikkene-
misen vuoksi. Vuonna 2001 talousskasvu jäi vajaaseen prosenttiin, kun se edellisenä vuonna oli ollut peräti 5,6 % ja vuosina 1994–2000 keskimäärin 4½ %.

Talousskasvun hidastuminen oli voimakkainta toisella neljänneksellä, jolloin bruttokansantuote supistui noin 1½ % edellisen neljänneksen BKT:hen verrattuna. Heikon viennin lisäksi myös yksityisen kulutuksen kasvu jäi samaan aikaan vähäiseksi. Vientiyritysten synkkien suhdannenäkymien takia tuotannollisia investointeja jäädytettiin, ja epävarmuuden lisääntymisen vuoksi myös asuinrakennusinvestointien kasvu tyrehtyi. Vuoden jälkimmäisellä puoliskolla talous alkoi osoittaa toipumisen merkkejä, kun yksityinen kulutus pysyi vilkkaana ja vienti alkoi elpyä uudelleen.

Viennin määrä supistui loppujen lopuksi vain prosentin vuonna 2001. Muutos oli kuitenkin suuri, kun sitä vertaa edellisenä vuonna koettuun ennätysmäiseen 18 prosentin kasvuun. Viennin määrä pysyikin vuonna 2001 edellisvuotisiin verrattuna suurena. Euron alhaisen arvon takia

vientiteollisuuden hintakilpailukyky säilyi vuonna 2001 hyvänä.

Viennin kasvun tyrehtyminen koski erityisesti elektroniikkateollisuutta, jonka vienti muodostaa jo yli neljänneksen Suomen kokonaisviennistä. Elektroniikkateollisuuden viennin arvo supistui vuoden 2001 ensimmäisellä vuosipuoliskolla lähes viidenneksen vuoden 2000 toisesta vuosipuoliskosta. Erityisesti alan vienti euroalueelle supistui alkuvuonna, kun sen sijaan Yhdysvaltoihin suuntautuvan viennin kasvu jatkui, tosin hidastuen. Yhdysvaltain talouskasvun voimakkaalla hidastumisella oli kuitenkin merkittäviä välillisiä kysyntävaikutuksia alan vientiin muihin maihin. Vuoden 2001 loppukuukausina elektroniikkateollisuuden vienti piristyi uudelleen.

Metsäteollisuuden viennin arvo supistui vuonna 2001 edellisvuotisesta maailmantalouden kasvun hidastumisen vuoksi. Suuret metsäteollisuusyhtiöt reagoivat kysynnän heikkenemiseen strategisesti tavoitteenaan hintojen laskun välttäminen. Paperitehtaat järjestivätkin runsaasti tuotantoseisokkeja, joilla yritettiin estää hintojen laskua. Seisokit supistivat tuotantoa mutta eivät vaikuttaneet työllisyyteen. Sahateollisuus kärsi vientimaiden rakentamisen supistumisesta sekä tuotehintojen laskusta. Konepajateollisuuden vienti sen sijaan jatkoi kasvuaan; alalle on tyypillistä, että sen tuotanto piristyy usein korkeasuhteeseen lopulla. Laivanrakennuksen kannalta vuosi 2001 oli hyvä. Elintarviketeollisuuden vienti Venäjälle elpyi vuonna 2001 Venäjän talouskasvun nopeutumisen ansiosta. Myös vienti Kiinaan lisääntyi, ja vienti vuosien 1997–1998 talouskriisistä kärsineisiin Aasian maihin kasvoi suuremmaksi kuin ennen kriisiä.

Teollisuustuotanto pysyi suurena kasvun hidastumisesta huolimatta

Vientikysynnän hiipuminen näkyi vuoden 2001 alkupuolella teollisuustuotannon supistumisena. Ensimmäisellä neljänneksellä tuotannon määrä supistui noin 2 % ja toisella noin 7 % edellisen neljänneksen tuotannosta. Loppuvuonna teollisuustuotanto kuitenkin taas elpyi, kun elektroniikkateollisuuden tuotanto alkoi uudelleen kasvaa. Taantumasta huolimatta teollisuustuotanto pysyi vuoden 2001 aikana hyvin suurena, koska vuonna 2000 tuotannon kasvuvauhti oli vahvan viennin siivittämänä ollut peräti 11 %.

Elektroniikkateollisuuden tuotannon määrä vaihteli huomattavasti vuoden 2001 aikana.

Vaihtelu johtui sekä kysyntätekijöistä että ilmeisesti myös tuotannon uudelleenjärjestelystä. Erityisen rajusti tuotanto supistui keväällä. Toisella vuosipuoliskolla se taas elpyi, kun mm. uusien matkapuhelinmallien valmistaminen käynnistyi. Tämä kasvatti syksyllä alan tuotannon yhtä suureksi kuin edellisvuotinen huippu oli ollut. Tämä oli kuitenkin vaatimaton tulos verrattuna 36 prosentin kasvuun vuonna 2000. Toisaalta on selvää, ettei näin suuria kasvulukuja voi saavuttaa joka vuosi.

Sahateollisuuden markkinatilanne oli koko vuoden vaikea ylitarjonnan ja tukkipuun korkean hinnan takia. Metsä- ja elektroniikkateollisuuden viennin väheneminen heijastui välillisesti alalle alihankkijana toimivaan kemianteollisuuteen, jonka tuotannon määrä supistui.

Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliiton laatima, yritysten suhdanneodotuksia mittaava luottamusindikaattori pysytteli vuonna 2001 heikkona ja oli pitkän aikavälin keskiarvonsa alapuolella. Lokakuun suhdannebarometrin mukaan yritysten tulevaisuudennäkymät olivat edelleen heikohkot. Erityisen heikot näkymät loppuvuonna olivat pienillä ja keskisuurilla yrityksillä, joiden keskeisenä tuotantoa rajoittavana tekijänä oli vientitilaukskannan supistuminen.

Investointien ja yksityisen kulutuksen kasvu hidastui

Vientikysynnän vähentyminen vaikutti myös investointeihin: niiden kasvu hidastui vuonna 2001, vaikka investointien määrä pysyikin edelleen suhteellisen suurena. Teollisuuden investointisuunnitelmat vuodeksi 2001 olivat vielä keväällä mittavat, mutta viennin hiipuminen siirsi uusia investointihankkeita tulevaisuuteen. Edellisinä vuosina aloitettuja investointeja valmistui vuonna 2001 kuitenkin runsaasti.

Alhaiset korot ja useiden yritysten edellisinä vuosina saavuttamat hyvät tulokset houkuttelivat investointien aloittamiseen uudelleen. Metsäteollisuudessa peruskorjausinvestointeja toteutettiinkin runsaasti. Suomen talouden kansainvälistymiskehitystä kuvaa se, että teollisuuden kokonaisinvestoinneista ulkomaille suuntautui noin puolet.

Rakennustoiminnan kasvu taittui vuonna 2001. Rakentamisen määrä pysyi edellisvuotisen suuruisena. Vielä ensimmäisellä vuosipuoliskolla rakennusinvestoinnit kasvoivat vuoden 2000 toisen puoliskon vastaaviin investointeihin verrattuna. Kasvu perustui teollisuuden rakennus-

vestointeihin ja muuhun liiketilöiden rakentamiseen. Alkuvuodesta kotitalouksien hyvä tulokehitys ja maan sisäinen muuttoliike lisäsivät kaupan ja palvelujen rakennusinvestointeja kasvukeskuksissa. Toisella vuosipuoliskolla teollisuusrakentamisen kasvu hidastui, mihin vaikutti se, että viennin hiljenemisen takia teollisuustilöiden tarve väheni.

Asuinrakennusinvestoinnit supistuivat jo vuoden 2001 alkupuoliskolla, ja sama kehitys jatkui loppuvuonna. Muutos oli selvä edellisvuotisiin verrattuna, sillä tuolloin asuntoinvestoinnit vielä kasvoivat 3 %. Uusien asuntojen aloituksia oli toisella vuosipuoliskolla vähemmän kuin ensimmäisellä, ja asuinrakennuksiin myönnetty luvat vähenivät huomattavasti edellisen vuoden lopusta. Muutoksen taustalla vaikutti vuoden 2000 aikana toteutunut korkotason nousu, joka vähensi asuntojen kysyntää. Toisella vuosipuoliskolla lisäksi talouskasvun hidastuminen ja yleinen epävarmuus siirsivät monissa rakennuskohteissa aloittamista edelleen. Kasvukeskuksissa asuntorakentamista haittasi usein tonttipula, vaikka kysyntää asunnoille olisi ollutkin. Verrattuna vuoden 2000 keskiarvoon asuntojen hinnat laskivat hieman vuonna 2001.

Yksityisen kulutuksen kasvu hidastui jonkin verran vuonna 2001. Suotuisa tulo- ja työllisyyskehitys sekä korkotason lasku vuoden aikana ylläpitivät kulutuksen kasvua viennin ongelmista huolimatta. Vähittäiskaupan myynti kasvoi edellisvuotista vauhtia autokauppaa lukuun ottamatta. Autokaupan myynnin heikkous johtui suurelta osin autoverotuksen muutosodotuksista. Kuluttajien luottamus omaan talouteensa säilyi lähes koko vuoden vahvana, vaikka luottamus koko kansantalouteen ja työllisyyden kehitykseen heikkeni vuoden aikana hyvinkin selvästi. Aivan vuoden lopulla kuluttajien luottamus myös omaan talouteensa kuitenkin heikkeni hieman syyskuun terrori-iskujen ja maailmantalouden synkentyneiden näkymien takia.

EKP:n neuvoston lukuisat koronnostot alkoivat hillitä Suomessa sekä kotitalouksien että yritysten lainanottoa ja siten myös kotimaisen kysynnän kasvua vuoden 2000 jälkipuoliskolla. Tätä näkemystä tukevat havainnot asuntojen hintojen nousun pysähtymisestä ja kääntymisestä laskuun sekä luotonkysynnän kasvun hidastumisesta. Yksityisen kulutuksen ja kotimaisten investointien kasvuvauhti hiipui myös vuoden 2001 aikana edellisvuotisesta (taulukko 11). Muutoksen taustalla oli mitä ilmeisimmin aiempi EKP:n rahapolitiikan kiristyminen, johon talous reagoi viipeellä. Kotimaisen kysynnän maltilli-

nen kasvu merkitsi, että aiemmat pelot Suomen talouden ylikuumenemisestä voitiin unohtaa.

Suomen talouden tila oli vuonna 2001 useimmilla mittareilla mitattuna hyvin lähellä euroalueen keskiarvoa. Suomen työttömyysaste oli hieman euroalueen keskiarvoa korkeampi ja inflaatiovauhti taas hieman hitaampi. Talouden kasvuvauhti hidastui Suomessa enemmän kuin muualla. Suomen poikkeavaa kehitystä selittää viennin supistuminen – euroalueella yleensä viennin supistumiselta vältyttiin, vaikka viennin kasvu hidastuikin. Viennin supistuessa ja yritysten investointien laantuessa yksityisen ja julkisen kulutuksen kasvun jatkuminen auttoi ylläpitämään kokonaistuotannon vaatimatonta kasvua. Suomen poikkeuksellisen vahva vaihtotase tarjosi hyvän mahdollisuuden jatkaa talouskasvua jonkin aikaa kotimaisen kysynnän varassa. Kotimaisen kysynnän ansiota oli myös se, että kasvun hidastumisesta huolimatta työllisyys jatkoi Suomessa kohentumistaan – vastoin pessimistisiä kasvuennusteita – ja työttömyysaste alentui edelleen.

Taulukko 11. Suomen BKT:n kasvu ja sen osatekijät, vuotuiset muutosprosentit

	1997	1998	1999	2000	2001*
BKT	6,3	5,3	4,1	5,6	0,7
Yksityinen kulutus	3,5	5,1	4,0	2,2	1,4
Investoinnit	11,9	9,3	3,0	4,8	2,1
Julkinen kulutus	4,1	1,7	1,9	-0,2	1,7
Vienti	14,1	8,9	6,8	18,2	-0,7
Tuonti	11,3	8,5	4,0	16,2	-1,0
Tavarataseen ylijäämä, % bkt:sta	9,5	9,7	9,5	11,3	10,5

* Ennakkotieto.

Lähde: Kansantalouden tilinpito.

Työllisyys ja työttömyys

Työllisyyden pitkään jatkunut myönteinen kehitys jatkui edelleen vuoden 2001 aikana. Työllisyyden kasvu tosin pysähtyi lähes kokonaan vuoden 2001 toisella puoliskolla, mutta edellisvuotiseen verrattuna työllisten määrä oli kuitenkin hieman suurempi. Erityisesti palkansaajien lukumäärän kasvu oli voimakasta koko vuoden ajan. Joulukuussa 2001 kausivaihtelusta puhdistettu työllisyysaste oli noin 68 % eli hieman korkeampi kuin vuotta aiemmin (taulukko 12).

Hyvän alkuvuoden ansiosta koko vuoden työllisyys koheni keskimäärin edellisvuotisesta. Vuosikeskiarvona työllisyyden kasvu oli samaa luokkaa kuin kokonaistuotannon kasvu. Kasvun työllistävyys oli siis erittäin hyvä. Toisaalta työn tuottavuus ei kasvanut juuri lainkaan vuoden 2001 aikana.

Työllisyyden kohentuminen heijastui myös työttömyyslukuihin. Kausivaihtelusta puhdistettu työttömyysaste vaihteli vuoden aikana jonkin verran ja oli joulukuussa lähes sama kuin vuotta aiemmin. Koko vuoden keskimääräinen työttömyysaste alentui kuitenkin selvästi vuoden 2000 lukemasta eli 9,8 prosentista 9,1 prosenttiin. Heikon suhdannetilanteen huomioon ottaen työttömyyden vähenemistä voi pitää hyvänä saavutuksena. Samanaikaisesti vähentyi myös työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin sijoitettujen lukumäärä, joten laajan työttömyyden väheneminen oli huomattavampaa kuin avoimen työttömyyden. Suomen työttömyysaste lähestyi euroalueen keskiarvoa, mutta pysyi edelleen euroalueen ja EU-maiden keskiarvon yläpuolella.

Työllisyys parani vuoden 2001 aikana eniten palveluissa. Palvelualalla liike-elämän palveluja sekä kiinteistö- ja siivouspalveluja tarjoavat yritykset lisäsivät vuonna 2001 työvoimaansa noin 5 %, ja näiden toimialojen työllistämisenäkymät säilyivät myös vuoden lopulla hyvinä. Liike-elämän palveluja tarjoavat yritykset ovatkin yksityisen sektorin työllisyydeltään voimakkaimmin kasvava ala. Myös julkisen sektorin palveluissa

työllisyys kehittyi vuonna 2001 myönteisesti. Muutos johtui ennen kaikkea sosiaali- ja terveyspalveluiden työllisyyden kasvusta.

Teollisuudessa ja rakentamisessa työpaikkojen määrän kasvu pysähtyi toisella vuosipuoliskolla. Teollisuudessa työpaikkojen määrä väheni kuitenkin vähän. Muutosta voi pitää odottamattoman pienenä, jos sitä vertaa samanaikaiseen tuotannon kasvuvauhdin hidastumiseen. Yhtenä syynä työllisyyden vakauteen oli vientiteollisuuden pääomavaltaisuus. Lisäksi yritysten hyvä rahoitustilanne antoi mahdollisuuden pitää kiinni osaavasta työvoimasta, vaikka työvoiman tarve heikossa suhdannetilanteessa väheni. Työvoiman vähentämistarve kohdistuikin teollisuudessa lähinnä määräaikaisiin työsuhteisiin, kun sen sijaan pysyvien työsuhteiden määrä säilyi lähes ennallaan. Mitä ilmeisimmin teollisuusyritykset arvelivat taantumien jäävän lyhytaikaisiksi. Rakennusosalalla sen sijaan työvoiman määrää vähennettiin tilauskannan supistumisen vuoksi. Loppuvuonna työttömyys olikin rakennusosalalla suurinta kaikista toimialoista.

Olosuhteisiin nähden suotuisasta työllisyyskehityksestä huolimatta Suomen talouden keskeisenä ongelmana säilyi edelleen työttömyys, joka oli euroalueen keskiarvoa tuntuvampi. Työttömyyden vähentäminen edellyttää edelleen riittävän nopean talouskasvun lisäksi toimia, jotka parantavat työllistymisen ja työllistämisen kannustavuutta sekä kohentavat pitkäaikaistyöttömien työllistymismahdollisuuksia.

Taulukko 12. Suomen työmarkkinat

	1997	1998	1999	2000	2001
Työllisyyden muutos, %	2,0	2,4	3,3	1,7	1,4
Yksityinen sektorin työpaikkojen muutos, %	1,7	2,4	4,0	2,1	1,1
Julkisen sektorin työllisyyden muutos, %	3,1	2,4	1,0	0,6	2,1
Palkansaajien lukumäärän muutos, %	2,4	3,2	3,7	2,1	2,2
Työllisyysaste, % työkäisestä väestöstä	62,9	64,1	66,0	66,9	67,7
Työttömyysaste, % työvoimasta	12,6	11,4	10,2	9,8	9,1

Lähde: Tilastokeskus.

Julkisen talouden kehitys

Suomen julkisen talouden ylijäämän pitkään jatkunut kasvu taistui vuonna 2001. Koko julkisen talouden ylijäämä suhteessa bruttokansantuotteen pieneni runsaat 2 prosenttiyksikköä eli 4,9 prosenttiin. Valtiontalouden ylijäämä väheni noin 1,5 prosenttiyksikköä eli noin 2 prosenttiin

BKT:stä. Kuntatalous muuttui hieman alijäämäiseksi, ja sosiaaliturvarahastojen ylijäämän BKT-osuus oli 3 prosentin tuntumassa.

Kansainvälinen taantuma ja vientikysynnän heikkeneminen näkyivät yritysten tuloksissa samalla kun myös myyntivoitot jäivät edellisvuotisia vähäisemmiksi vaisujen osakemarkkinoiden takia. Osakemarkkinoiden ja yritysten kannatta-

vuoden heikentyminen johti siihen, että yritysten ja rahoituslaitosten Suomeen maksamat verot olivat vuonna 2001 lähes neljänneksen pienemmät kuin vuonna 2000. Yhteisöverojen tuloutukset vähenivät selvästi vasta vuoden 2001 lopussa.

Julkisen talouden suuri ylijäämä antoi valtiontaloudelle mahdollisuuden tasoittaa suhdanteentaantumien vaikutuksia sekä ns. julkisen talouden automaattisten vakauttajien että myös päätösperäisten finanssipoliittisten toimien avulla. Verotus keveni, ja julkiset menot kasvoivat.

Kotitalouksien veronalaisten tulojen kasvuun taantuma ei juuri vaikuttanut vuonna 2001. Palkkasumma kasvoi edelleen voimakkaasti eli noin 6–7 prosentin vauhtia. Nopea kasvu merkitsi samalla funktionaalisen tulonjaon muuttumista palkkatulojen hyväksi. Kotitaloudet maksoivat jäännösveroja vuonna 2000 syntyneistä poikkeuksellisen runsaista luovutusvoitoista ja optiotuloista. Ansiotuloverojen tuottoa pienensivät kuitenkin vuoden 2001 alussa voimaan tulleet veronkevennykset, jotka olivat 0,6 mrd. euroa eli 1,2 % palkkasummasta. Kaiken kaikkiaan kotitalouksien maksamat verot lisääntyivät vain 2,6 % eli selvästi vähemmän kuin niiden tulot. Yhteisöveron tuoton rajun vähenemisen takia koko tulo- ja varallisuusveron tuotto kuitenkin pieneni 5 % vuonna 2001.

Yksityiseen kulutukseen kohdistettujen verojen kertymä kasvoi edelleen hitaasti. Sekä arvonlisäveron että muiden välillisten verojen veropohja on kaventunut viime vuosina Internetkaupan lisääntyessä sekä erityisesti alkoholin verottoman tuonnin kasvaessa. Korkea öljyn hinta on jarruttanut polttoaineiden myyntiä ja samalla vaimentanut ajoittain polttoaineveron tuottoa. Vuonna 2001 myös poikkeuksellisen vaimeaksi jäänyt autokauppa supisti autoveron kertymää. Näin ollen tuotannon ja tuonnin verotuotot lisääntyivät selvästi hitaammin kuin yksityinen kulutus.

Sosiaalivakuutusmaksujen kertymä kasvoi hieman palkkasummaa hitaammin vuonna 2001 maksuperusteiden alentamisen takia. Työeläkemaksua alennettiin 0,4 ja työttömyysvakuutusmaksua 0,6 prosenttiyksikköä. Lisäksi alennettiin työnantajien kansaneläkevakuutusmaksua. Veronkevennykset ja välillisten työvoimakustan-

nusten alentaminen laskivat kansantalouden keskimääräistä veroastetta noin 1,5 prosenttiyksikköä eli 45,6 prosenttiin. Samalla myös työhön kohdistuva verokiila, jota monesti on pidetty keskeisenä työllisyyttä heikentävänä rakenteellisenä tekijänä, kapeni selvästi.

Tuotannon hitaan kasvun takia julkisten menojen osuus bruttokansantuotteesta alkoi kasvaa vuonna 2001 ensimmäisen kerran vuoden 1993 jälkeen (taulukko 13). Eläkemenot suurensivat tuntuvasti eläkeindeksien nopean nousun ja kansaneläkkeiden tasokorotuksen takia. Työttömyyden hoidosta aiheutuvat menot ja muut sosiaalivastukset kotitalouksille sen sijaan edelleen hieman vähenivät työllisyystilanteen hienoisena paranemisen ansiosta. Julkiset kulutus- ja investointimenot lisääntyivät reaalisesti selvästi. Valtion velan supistuminen ja korkojen lasku vähensivät julkisen talouden korkomenoja.

Valtion perusmenot eli muut kuin korkomenot lisääntyivät nimellisesti noin 5 % ja reaalisesti noin 2 % vuonna 2001. Vuoden 2001 lisäbudjetissa lisättiin määrärahoja muun muassa kuntien valtionapuihin ja liikenneinvestointeihin. Myös EU-tukien maksatukseen liittyvää kansallista määrärahaa lisättiin. Valtio osallistui myös Soneran osakepääoman korotukseen noin 0,5 mrd. eurolla syksyllä 2001.

Kuntien kulutusmenojen kasvu nopeutui hieman vuonna 2001 valtionosuuksien suurenemisten ja verotulojen kasvun myötä. Ansiotason nousu ja henkilöstön lisäykset kasvattivat palkkamenoja. Kuntatalous rahoitti aiempaa suuremman osuuden menoistaan valtionavulla, sillä verotulojen kasvu hidastui yhteisöverojen pienenemisen takia. Rahoituspohjan epävarmuus piti kuntien investoinnit pieninä.

Valtion velka väheni vuonna 2001 noin 1,6 mrd. euroa. Bruttokansantuotteeseen suhteutettuna velka oli 46 %. Koko julkisen talouden velka pieneni valtion velkaa vähemmän, sillä työeläkelaitokset purkivat edelleen sijoituksiaan valtion arvopapereihin hieman nopeammin kuin velkakanta pieneni. Julkisen sektorin ns. EMU-velka oli vuoden 2001 lopussa 44 % BKT:stä. Luku oli yksi EU-maiden pienimpiä Irlannin ja Luxemburgin ohella.

Taulukko 13. Suomen julkinen talous, % bruttokansantuotteesta

	1997	1998	1999	2000*	2001*
Julkisen sektorin tulot	50,0	49,5	49,1	50,8	49,5
Julkiset menot	50,7	47,6	46,8	43,7	44,2
– Korkomenot	4,3	3,6	3,1	2,8	2,7
– Muut menot	46,4	44,0	43,7	40,9	41,5
Ylijäämä	–1,5	1,3	1,9	7,0	4,9
Julkinen bruttovelka	54,1	48,8	46,8	44,0	43,6
Veroaste	46,1	46,1	46,2	47,1	45,6

*Ennakkotieto.

Lähde: Valtiovarainministeriö.

*Vaihtotaseen ylijäämä supistui
mutta pysyi edelleen suurena*

Ennätyksellisen suureksi vuonna 2000 kasvanut Suomen vaihtotaseen ylijäämä pieneni vuonna 2001 hieman edellisvuotisesta, mutta oli silti bruttokansantuotteeseen suhteutettuna edelleen yksi suurimpia euroalueella eli 6,4 %. Kokonaisuudessaan euroalueen vaihtotase oli hieman alijäämäinen vuonna 2001.

Suomen vaihtotaseen ylijäämän supistuminen vuonna 2001 johtui suurelta osin siitä, että tuotantokelijäkorvausten tase heikkeni edellisvuotiseen verrattuna ulkomaille suuntautuneen osinkovirran kasvun vuoksi. Tuotantokelijäkorvausten taseen alijäämää kasvatti eniten se, että ulkomaalaisten hallussa olevien osakkeiden osinkomaksut lisääntyivät edellisvuotisista. Osinkoja maksettiin ulkomaille vajaat 2 mrd. euroa. Myös ulkomaisista suorista sijoituksista saatujen osinkojen ja uudelleen sijoitettujen voittojen väheneminen edellisvuotisista kasvatti tuotantokelijäkorvausten taseen alijäämää. Osaltaan vaihtotaseen ylijäämää kavensi se, että tavaraviennin arvo supistui hieman enemmän kuin tavarantuonnin arvo.

Vaihtotaseen ylijäämän vuoksi Suomen ulkomainen velkaantuneisuus vähentyi edelleen vuonna 2001. Suomen ulkomainen nettovarallisuus, joka lasketaan kaikkien ulkomaisten saamisten ja velkojen erotuksena, kohentui tuntuvasti vuonna 2001, mikä johtui ulkomaalaisten hallussa olevien suomalaisosakkeiden kurssien laskusta. Ulkomaalaisten hallussa olevien osakkeiden kurssilaskusta huolimatta Suomen ulkomainen nettovarallisuus pysyi edelleen voimakkaasti negatiivisena. Tähän on syynä se, että muihin maihin verrattuna poikkeuksellisen suuri osa suomalaisyritysten osakkeista on ulkomaisessa omistuksessa.

*Euroalueen yhteinen rahapolitiikka ja
Suomen talouspolitiikan haasteet*

Vuoden 2001 aikana Suomen inflaatiovauhti ja talouskasvu hidastuivat. Työllisyys parani hieman, mutta suuri työttömyys oli edelleen kansantalouden keskeisin ongelma. Talouden eri sektoreiden rahoitustasapaino oli hyvä ja ulkoinen tasapaino erinomainen. Talouskasvun hidastuminen vuonna 2001 johtui ensi sijassa heikommasta viennin kehityksestä kuin muissa euromaissa, mutta osittain myös kotimaisen kysynnän kasvun hidastumisesta. Tätä taustaa vasten voi arvioida, että EKP:n vuoden 2001 aikana toteuttamat koronalennukset olivat riittämättömiä Suomen talouden kannalta. Kyse oli kuitenkin enemmän ajoituksesta kuin korkojen tasosta. Korot alenivat selvästi loppuvuodesta, ja loppuvuoden korkotasoa voi pitää kohtuullisena Suomen talouden kannalta. Osoituksena tästä oli mm. asuntoluottojen kysynnän elpymisen korkojen alennuttua. Sen sijaan merkittävien koronalennusten ajoittuminen loppuvuoteen merkitsi sitä, että ne eivät juuri ehtineet vaikuttaa vuoden 2001 kehitykseen.

Työttömyys on edelleen Suomen taloudelle keskeinen ongelma, joka odottaa ratkaisua. Korkotason lasku parantaa työllisyyden kasvuedellytyksiä mutta ei poista kotimaisten talouspoliittisten toimenpiteiden tarvetta. Finanssipolitiikan on jatkossakin tuettava työllisyystavoitteita mm. niin, että työhön kohdistuvaa verotusta kevennetään. Samalla on kuitenkin huolehdittava siitä, että julkisen sektorin mahdollisuus turvata hyvinvointipalveluja ei joudu uhanalaiseksi. Tämä on mahdollista, jos työllisyysastetta onnistutaan jatkossakin nostamaan.

Talouden kasvupotentiaalin hyödyntämisen esteenä on kuitenkin rakenteellisia ongelmia. Talouden kasvu on alueellisesti epätasaisesti ja-

kautunut. Työttömyys on myös osittain muuttunut rakenteelliseksi ongelmaksi. Työmarkkinoiden toiminnan parantamiseksi ja erityisesti pitkäaikaistyöttömyyden vähentämiseksi tarvitaan myös jatkossa kohdennettuja työllisyyspoliittisia toimia.

Rahoitusmarkkinat

Suomen Pankin rahoitusmarkkinatehtävät

Keskuspankit lähes kaikkialla maailmassa ovat aktiivisesti osallisina rahoitusmarkkinoiden valvonnassa, sääntelyssä ja kehittämisessä. Tähän on useita syitä. Keskuspankeilla on keskeisten maksujärjestelmien ylläpitäjänä hyvät edellytykset tarkkailla pankkien tilaa. Rahoitusjärjestelmää uhkaavissa kriiseissä keskuspankki on usein avainasemassa ainoana mahdollisena likviditeetin tarjoajana. Pankkisektorin tila on keskuspankeille tärkeä jo pelkästään siksi, että rahapolitiikka välittyy talouteen merkittävässä määrin pankkijärjestelmän kautta.

Suomen Pankilla on lakisääteisiä rahoitusmarkkinatehtäviä, vaikka pankkien ja arvopaperimarkkinoiden osapuolten valvontavastuu kuuluu Suomen Pankin yhteydessä toimivalle Rahoitustarkastukselle. Suomen Pankista annetun lain mukaan keskuspankin tehtävänä on huolehtia osaltaan maksu- ja muun rahoitusjärjestelmän luotettavuudesta ja tehokkuudesta sekä osallistua sen kehittämiseen. Rahoitusmarkkinoiden säännöllinen seuranta on keskeinen osa makrovakauden valvontaa. Rahoitusmarkkinoiden makrovakauden valvonnalla tarkoitetaan keskuspankkien tehtävää erityisesti pankkisektorin ja arvopaperimarkkinoiden valvojana. Keskuspankin makrovalvonta eroaa rahoitusvalvontaviranomaisten valvonnasta siinä, että se kohdistuu ensi sijassa rahoitusmarkkinoihin ja –järjestelmiin, ei yksittäisiin yrityksiin. Makrovakauden valvonnassa erityistä huomiota kiinnitetään riskeihin, jotka voisivat uhata rahoitusjärjestelmän toimivuutta.

Rahoitusmarkkinoiden sääntely on muuttunut entistä kansainvälisemmäksi, ja kotimainen lainsäädäntö perustuu yhä useammin Euroopan unionin direktiiveihin tai kansainvälisiin sopimuksiin. Rahoitusvalvontaa hoidetaan EU:ssa kansallisesti, mutta sen lisäksi Euroopan keskuspankkijärjestelmässä toimii jäsenmaiden keskuspankkien ja rahoitusvalvojien sekä EKP:n edustajista koostuva pankkivalvontakomitea. Sekä Suomen Pankilla että Rahoitustarkastuksella on

kummallakin yksi edustaja tässä komiteassa. Pankkivalvontakomitea laatii säännöllisesti arvioita EU-alueen pankkisektorin vakaudesta ja rakenteesta.

Keväällä 2001 Kansainvälinen valuuttarahasto (IMF) toteutti yhteistyössä Maailmanpankin kanssa Suomen rahoitussektorin tilan arviointiohjelman (Financial Sector Assessment Program). Suomen Pankki, Rahoitustarkastus, valtiovarainministeriö, Vakuutusvalvontavirasto, sosiaali- ja terveysministeriö sekä eräät muut viranomaiset ja yksityisen sektorin edustajat osallistuivat selvitykseen antamalla tietoja. Suomen Pankissa tehtiin mm. laskelmia arviointiprojektiin tarpeisiin.

Valuuttarahaston antaman arvion mukaan Suomen rahoitusjärjestelmä on vakaa. Viime vuosien suotuisa makrotaloudellinen kehitys on vahvistanut niin kotitalouksien kuin yritystenkin taloudellista asemaa. Lisäksi pankit ovat vältäneet liiallisia luottotappioriskejä. Merkittävään varallisuusesineiden hintojen muutokset eivät vaarantaisi rahoitusjärjestelmää. IMF julkaisi aiheesta raportin, joka on nähtävissä valuuttarahaston Internet-sivustossa. Vastaava arviointi on tehty useissa muissakin maissa.

Kansainvälisten rahoitusmarkkinoiden kehitys vuonna 2001

Vuonna 2001 rahoitusmarkkinoilla oli useita vakavia ongelmia eri puolilla maailmaa. Jotkin ongelmista aiheutuivat tekijöistä, jotka eivät liittyneet kansantalouden tai rahoitusmarkkinoiden tapahtumiin. Yhdysvaltoihin 11. syyskuuta kohdistuneet terrori-iskut vaikuttivat voimakkaasti etenkin arvopaperimarkkinoihin. New Yorkin pörssi oli suljettuna useita päiviä, ja eräät pääomamarkkinoiden kannalta keskeiset yritykset menettivät jopa satoja työntekijöitä.

Vakavia ongelmia oli vuoden aikana myös monissa muissa maissa. Japanin talouden ja pankkien vaikeudet syvenivät entisestään mm. osakekurssien voimakkaan laskun vuoksi. Konkurssien lisääntyminen ja varallisuusesineiden hintojen jatkuva lasku kasvattivat pankkien järjestämättömien luottojen määrää. Japanin rahoitusvalvontaviranomaiset ilmoittivat tehostavansa pankkien lainasalkkujen valvontaa.

Suomen ja muiden EU-maiden rahoitusmarkkinoilla vuosi 2001 oli kuitenkin suhteellisen rauhallinen. Esimerkiksi syyskuun 11. päivän terrori-iskut vaikuttivat Suomen markkinoihin yllättävänkin vähän. Ehkä merkittävin suora vaiku-

tus oli, että Rahoitustarkastus määräsi keskeyttämään sellaisten sijoitusrahastojen lunastukset, joiden arvonmääritys ei ollut mahdollista New Yorkin pörssin ollessa kiinni.

Pankit

Pankkitoiminnan rakenteelliset muutokset

Pankkitoiminnan viime vuosien kehityksen kaksi päätrendiä, monikansallisten rahoitusalan konsernien muodostaminen ja finanssikonglomeraattien yleistyminen, olivat vuonna 2001 havaittavissa myös Suomessa.

Suomalais-ruotsalaisen MeritaNordbankenin, tanskalaisen Unidanmark-konsernin ja norjalaisen Christiania Bank og Kreditkassenin yhdistyminen jatkui vuonna 2001 monin konsernin sisäisin järjestelyin, joiden jälkeen Nordea-konsernin pankkitoiminta on keskitetty Nordea Pankki Suomi konserniin. Nordea Pankki Suomi on Suomen kaupparekisteriin merkitty ja Suomen valtiovarainministeriöltä toimiluvan saanut liikepankki. Merita Pankin toiminnan jatkajana sillä on selvästi suurin markkinaosuus Suomessa. Lisäksi sillä on kolme pankkitoimintaa harjoittavaa merkittävää tytäryhtiötä muissa Pohjoismaissa. Nordea Pankki Suomi onkin konsernitasella mitaten selvästi suurempi kuin kaikki muut Suomessa toimiluvan saaneet talletuspankit yhteensä. Se kuuluu osana vielä suurempaan konserniin, jonka emoyhtiönä on Ruotsissa rekisteröity holdingyhtiö Nordea. Tämä holdingyhtiö omistaa myös suuria vakuutusyhtiöitä ja sijoituspalveluyrityksiä.

Luottolaitoskonserni Leonian ja Vakuutusyhtiö Sammon yhdistyminen oli pääosin toteutettu jo vuonna 2000, mutta konsernijärjestelyt jatkuivat vielä vuonna 2001. Leonia Pankin nimi muutettiin Sampo Pankiksi helmikuussa. Huhtikuussa konsernin emoyhtiön nimi muutettiin Sampo-Leoniasta muotoon Sampo.

Lokakuussa Sampo Pankki jakautui kolmeen juridiseen yksikköön. Niistä Sampo Pankkiin siirrettiin suurin osa pankkitoiminnasta, Sampo Luottoihin vienti- ja projektirahoitus sekä osa suuryritysasiakkaista ja Sampo Liikekiinteistöihin kiinteistöt.

Marraskuussa Sampo ja vahinkovakuutusyhtiö If sopivat, että Sampo luovuttaa Ifille vahinkovakuutustoimintansa ja saa vastineeksi sekä Ifin osakkeita että rahaa. Sammon omistusosuudeksi Ifistä tuli 38,05 %. Muut osakkaat ovat Keskinäinen eläkevakuutusyhtiö Varma-Sam-

po, ruotsalaiset vakuutusyhtiöt Skandia ja Skandia Liv sekä norjalainen vakuutusyhtiö Storebrand. Sammon ja Varma-Sammon yhteenlaskettu osuus äänivallasta on 50 %.

Suomessa aloitti toiminnan uusi kotimainen liikepankki, kun valtiovarainministeriö myönsi Pankkiiriliike Evlille pankkitoimiluvan 30.8. Samalla yhtiön nimeksi muutettiin Evli Pankki. Saksassa toimiluvan saanut pankki Landesbank Schleswig-Holstein Girozentrale laajensi toimintaansa perustamalla kertomusvuonna Suomeen sivukonttorin. Selvitystilassa ollut Yrityspankki Skop lopetti pankkitoimintansa, kun valtiovarainministeriö peruutti sen toimiluvan 1.1.2001 alkaen.

Kuntien Asuntoluotto ja Kuntarahoitus sulautuivat kombinaatiofuusiolla. Valtiovarainministeriö myönsi 26.4.2001 luottolaitostoimiluvan uudelle yhtiölle, jonka nimeksi tuli Kuntarahoitus. Kuntarahoitus tarjoaa rahoitusta kuntasektorille sekä yleishyödyllisiksi nimetyille asuntoyhteisöille. Se ei ota vastaan talletuksia yleisöltä, vaan hankkii varoja pääomamarkkinoilta.

Vuonna 2001 perustettiin yksi kiinnitysluottopankki, Aktia Hypoteksbank, joka sai toimiluvan marraskuussa. Kiinnitysluottopankkitoiminta on Suomessa kaiken kaikkiaan melko pienimuotoista. Alalla on kolme luottolaitosta, jotka kaikki kuuluvat talletuspankkikonserneihin. Niiden taseiden yhteissumma oli joulukuussa 2001 alle 100 milj. euroa.

Pankkien kannattavuus

Suuret konsernijärjestelyt, vakuutus- ja pankkitoiminnan yhdentyminen sekä konsernien kansainvälistyminen hankaloittavat täsmällisten numerotietojen esittämistä kotimaisen pankkisektorin kannattavuudesta koko toimialan tasolla. Yleisesti ottaen pankkien kannattavuus oli edelleen hyvä, joskin jonkin verran heikompi kuin vuonna 2000.

Pankkien kannattavuuden heikkeneminen johtui suurelta osin kertaluonteisista tekijöistä. Vuonna 2000 eräät pankit olivat esimerkiksi saaneet poikkeuksellisen suuria, kertaluonteisia osinkotuottoja ja myyntivoittoja, joita niillä ei ollut enää vuonna 2001. Kannattavuuden heikkeneminen johtui kuitenkin myös muista tekijöistä. Monissa pankkiryhmissä toimintakulut kasvoivat. Arvopaperikaupan väheneminen heikensi palkkiotuottoja.

Otto- ja antolainauskannat kasvoivat, mutta otto- ja antolainauskorkojen välinen kokonais-

marginaali supistui. Korkotason lasku oli tärkeä syy korkomarginaalin kapenemiseen, sillä antolainauksesta suuri osa on sidottu erilaisiin viitekorkoihin, kun taas ottolainaus on enimmäkseen kiinteäkorkoista. Vaikka suhdannetilanne synkeni selvästi edellisvuotisesta, luotto- ja takaus tappiot pysyivät melko pieninä.

Arvopaperimarkkinat

Vuonna 2000 alkanut osakekurssien lasku jatkui suurimman osan kertomusvuotta. EU-maissa ja Tokiossa pörssikurssit olivat alimmillaan muutamia päiviä syyskuun terrori-iskujen jälkeen ja New Yorkissa pian pörssin avauduttua uudelleen. Esimerkiksi Dow Jonesin laaja Euro Stoxx indeksi saavutti 21. syyskuuta alimman arvonsa, joka oli 39,7 % vuoden 2000 lopun arvoa alempi. Kurssitaso ei loppuvuonna ehtinyt palautua vuodentakaiseen. Kaikkiaan laaja Euro Stoxx indeksi laski vuoden 2001 aikana 20,2 %.

Toimialoittain kurssikehitys oli melko epäyhtenäistä. Alkuvuonna perinteisten toimialojen osakkeet säilyttivät melko hyvin arvonsa, kun taas tietotekniikkayhtiöiden osakkeet kärsivät kurssien laskusta. Loppuvuonna kurssien nousu oli puolestaan voimakkainta tieto- ja viestintätekniikassa.

Osakevaihto Helsingin Pörssissä jatkui vilkkaana. Vaihtoa kertyi kaikkiaan 203 mrd. euron edestä. Tämä oli hieman vähemmän kuin vuonna 2000 (227 mrd. euroa), mutta selvästi enemmän kuin vuonna 1999 (105 mrd. euroa). Nokian osakkeiden osuus koko vuoden osakevaihdosta oli noin 77 %. Vuonna 2000 Nokian osuus oli noin 10 prosenttiyksikköä pienempi.

Vilkaasta vaihdosta huolimatta osakekurssit kuitenkin laskivat vuonna 2001. HEX-yleisindeksi oli alimmillaan syyskuussa 57 % alempi kuin vuoden 2000 lopussa ja HEX-portfolioideksi, jossa Nokian paino on rajattu 10 prosenttiin, oli 39 % alempi kuin vuoden 2000 lopussa. Loppuvuonna kurssit nousivat, mutta eivät palautuneet yhtä korkealle kuin vuoden 2000 lopussa. Kaikkiaan vuonna 2001 HEX-yleisindeksi aleni 32 % ja HEX-portfolioideksi 22 %. Kurssikehitys oli siis melko samantapainen kuin kansainvälisestikin.

Suomessa rekisteröidyt sijoitusrahastot kasvoivat vuonna 2001 vain melko vähän eli noin miljardi euroa 14,5 mrd. euroon. Nettomerkintöjä tehtiin selvästi vähemmän kuin vuonna 2000. Lisäksi osakekurssien lasku supisti rahastopääomia, joten osake- ja yhdistelmärahastot piene-

nivät. Lyhytmatuiteettisiin korkoinstrumentteihin erikoistuneet lyhyen koron rahastot kasvoivat suhteellisesti voimakkaimmin. Niiden rahastopääomat kasvoivat lähes kaksinkertaisiksi eli noin 3 mrd. euroon, mikä oli jo noin viidesosa kaikista sijoitusrahastoista. Pelkästään Suomeen sijoitavissa rahastoissa oli 22 % rahastopääomista, kun vielä joulukuussa 2000 osuus oli 26 %. Euroalueelle sijoittavat rahastot ja etenkin korkorahastot kasvoivat vuonna 2001 suhteellisesti eniten.

Ulkomaalaisomistuksen osuus Suomen arvo-osuusjärjestelmässä väheni hieman vuonna 2001. Joulukuussa 2000 ulkomaalaiset omistivat noin 74 % arvo-osuusjärjestelmän osakkeiden markkina-arvosta, mutta vuoden 2001 lopussa osuus oli 71 %.

Valvonnan ja sääntelyn kehittäminen

Kansainvälinen sääntely ja valvonta

Vuonna 2001 valmisteltiin useita merkittäviä kansainvälisiä sääntelyhankkeita.

Merkittävin hankkeista oli luottolaitoksia ja sijoituspalveluyrityksiä koskevan vakavaraisuuskehikon uudistaminen. Kaikissa EU:n jäsenvaltioissa ja useimmissa muissakin maissa sovelletaan vakavaraisuusvaatimuksia, jotka pohjautuvat Baselin pankkivalvontakomitean vuonna 1988 esittämään suositukseen. Tämä järjestely on monilta osin vanhentunut, ja sen uudistaminen on ollut käynnissä jo jonkin aikaa.

Tammikuussa 2001 Baselin pankkivalvontakomitea julkisti toisen konsultaatiodokumentin uudistusehdotuksestaan, joka on tarkoitettu ohjeistamaan luottolaitosten vakavaraisuuslaskentaa. Uudistuksella pyritään tarkentamaan laskentasääntöjä, joiden avulla riskejä ja omia pääomia vakavaraisuuslaskelmissa verrataan. Suomen Pankki, valtiovarainministeriö ja Rahoitus-tarkastus esittivät toukokuussa yhteiset, pääasiassa myönteiset kommenttinsa Baselin komitealle. Baselin pankkivalvontakomitean on tarkoitus myöhemmin esittää uudistusehdotuksesta kolmas versio.

Myös Euroopan komissio on muokannut omaa ehdotustaan uudistetuksi vakavaraisuuskehikoksi. Komission ehdotus noudattaa pääosin Baselin pankkivalvontakomitean ehdotusta, mutta siinä pohditaan myös mahdollisia poikkeamia sellaisissa kysymyksissä, joilla on erityistä merkitystä EU:lle. Vakavaraisuuskehikkoa koskeva direktiivi on tarkoitus viedä jäsenval-

tioiden kansallisiin säädöksiin vuonna 2005. Direktiivi koskisi myös sijoituspalveluyrityksiä.

Euroopan komissio julkisti helmikuussa 2001 kansainvälisten tilinpäätössuosituksen (IAS) käyttöönottoa koskevan asetusesityksen. Esityksen mukaan EU-maissa pörssissä listattujen yritysten olisi laadittava konsernitilinpäätöksensä näiden suositusten mukaisesti vuodesta 2005 alkaen. Säädös koskisi myös yrityksiä, jotka ovat laskeneet liikkeeseen joukkovelkakirjoja, joilla käydään kauppaa arvopaperipörssissä tai säännellyillä markkinoilla. Tarkoituksena on syventää EU-maiden pääomamarkkinoiden integraatiota helpottamalla eri jäsenmaissa toimivien yritysten tilinpäätöstietojen vertailua.

Euroopan komissio ehdotti huhtikuussa 2001 sekä rahoitus- että vakuutuspalveluja tarjoavia finanssikonglomeraatteja koskevaa direktiiviä. Sen tarkoituksena on yhdenmukaistaa finanssiryhmittymien valvontaa koskevat normit jäsenvaltioissa. Direktiivissä mm. määritellään finanssikonglomeraatti, säädetään koordinoivasta valvojasta ja esitetään, miten estetään omien pääomien kaksinkertainen laskeminen vakavaraisuusvaatimusten täyttämiseksi.

Kotimainen sääntely ja valvonta

Joulukuussa 2001 eduskunta hyväksyi kolme merkittävää rahoitusmarkkinalainsäädännön uudistusta.

Ensinnäkin eduskunnassa hyväksyttiin rahoitus- ja vakuutusryhmittymien valvontaa koskeva laki, joka perustuu Euroopan komission huhtikuussa antamaan direktiiviehdotukseen. Laissa mm. määritellään taseiden ja pääomavaatimusten perusteella, milloin sekä rahoitus- että vakuutustoimintaa harjoittavan konsernin päävalvontavastuu on Rahoitustarkastuksella ja milloin Vakuutusvalvontavirastolla. Päävastuullinen viranomaisena joutuu mm. valvomaan omistajien ja johdon luotettavuutta sekä konglomeraatin sisäistä valvontaa ja riskienhallintaa. Laissa lisättiin finanssikonglomeraattiin kuuluvien yritysten oikeutta luovuttaa toisilleen tietoja.

Toiseksi eduskunta hyväksyi lait, joilla muutettiin pankkeja ja luottolaitoksia koskevia lakeja. Luottolaitosten sulautumiseen, jakautumiseen ja sidotun oman pääoman pienentämiseen sovelletaan uuden lain mukaan mm. yleisen yhtiölainsäädännön mukaista velkojainsuojamenettelyä. Normaaleja talletuksia tämä ei kuitenkaan koske, vaan ne ovat talletussuojan piirissä.

Rahoitustarkastukselle annettiin laajat valtuudet estää edellä mainitun kaltaiset järjestelyt, jos ne vaarantaisivat luottolaitoksen vakavaraisuuden. Eduskunta hyväksyi myös lait talletuspankin toiminnan väliaikaisesta keskeyttämisestä. Valtiovarainministeriö voi tilapäisesti keskeyttää taloudellisiin vaikeuksiin joutuneen talletuspankin talletusten vastaanottamisen ja velkojen maksun. Keskeyttäminen edellyttää, että Suomen Pankkia ja Rahoitustarkastusta on ensin kuultu ja että toiminnan jatkaminen aiheuttaisi vakavia häiriöitä rahoitusmarkkinoilla esimerkiksi vaarantamalla tallettajien aseman. Keskeytysmenettelyn kohteeksi joutuneen pankin on laadittava toiminnan tervehtymissuunnitelma. Muutokset astuivat voimaan vuoden 2002 alussa.

Kolmanneksi eduskunta hyväksyi lait arvopaperimarkkinalain sekä kaupankäynnistä vakioituilla optioilla ja termiineillä annetun lain muuttamisesta. Velvoite julkistaa tarjousesite yleisönnin yhteydessä laajeni koskemaan julkisen kaupankäynnin kohteena olevien yritysten lisäksi myös yksityisiä osakeyhtiöitä. Lisäksi lain tarkoituksena on lisätä kilpailua, kun muutkin kaupankäynnin järjestäjät kuin arvopaperipörssi voivat ottaa järjestämänsä kaupan kohteiksi pörssiosakkeita ja muita oman pääoman ehtoisia arvopapereita. Lisäksi markkinoilla toimivien itsensä harjoittamaa valvontaa on tarkoitus tehostaa. Esimerkiksi julkisen kaupankäynnin järjestäjän on asetettava listalle otettavien arvopapereiden liikkeeseenlaskijoille hallintoa koskevia vaatimuksia. Muutokset astuivat voimaan vuoden 2002 alussa.

Maksujärjestelmät

Euroopan komission tyytymättömyys euroalueella maasta toiseen suoritettavien maksujen, automaattinostojen ja maksukorttitapahtumien toimitusmaksujen kalleuteen johti siihen, että komissio antoi asetuksen, jossa mm. säädetään, että alle 12 500 euron maksuissa toimitusmaksut vastaavat kotimaisia toimitusmaksuja. Tämä herätti paljon keskustelua ja vastustusta pankkien taholta.

Käteisen euron käyttöönotto aiheutti muutoksia kahteen suomalaiseen maksujärjestelmään. Sekä ns. POPS-järjestelmä (pankkien on-line pikasiirrot ja sekirit) että pankkien maksujärjestelmä (PMJ) muunnettiin vuosien 2001–2002 vaihteessa euromääräisiksi. Pankit hoitivat kum-

mankin järjestelmän muutokset. Pankit muuttivat menestyksellisesti myös kaikki markkamääräiset pankkitilit, lainat, tiliotteet ja muut tiedot euromääräisiksi. Pankkiautomaatit muunnettiin toimimaan euroilla neljän päivän aikana. Suomen Pankin sekkitilijärjestelmään ja EU:n laajuisen TARGET-järjestelmään käteisen euron käyttöönotto ei aiheuttanut enää muutoksia, sillä kaikki tapahtumat ovat olleet euromääräisiä jo vuoden 1999 alusta.

Yleisvalvonta

Suomen Pankki ja EKPJ pyrkivät varmistamaan maksu- ja selvitysjärjestelmien turvallisen, häiriöttömän ja käyttäjien kannalta riskittömän toiminnan. Tätä toimintaa kutsutaan yleisvalvonaksi. Maksujärjestelmien yleisvalvonnan oikeudellisena perustana ovat Suomen Pankista annettussa laissa (214/1998) keskuspankille asetetut tehtävät ja tavoitteet. Keskuspankin tehtävänä on valvoa nimenomaan maksu- ja selvitysjärjestelmäkokonaisuuksia. Yksittäisten osapuolien riskien valvonta sen sijaan kuuluu Rahoitustarkastukselle.

Yksi yleisvalvonnan tärkeimmistä työvälineistä on järjestelmien sääntöjen kehittäminen ja valvonta. Osana yleisvalvontatehtäväänsä Suomen Pankki mm. velvoittaa järjestelmien ylläpitäjät raportoimaan ongelmista heti Suomen Pankille. Lisäksi järjestelmien ylläpitäjät raportoivat määräajoin yksityiskohtaisesti järjestelmien toiminnasta.

Maksujärjestelmät

Kansainvälisen valuuttarahaston ja Maailmanpankin yhteistyönä toteutetussa rahoitusmarkkinoiden tilaa selvittävässä ohjelmassa tarkasteltiin myös Suomen maksujärjestelmiä. Tarkoituksena oli arvioida suomalaisiin maksujärjestelmiin kohdistuvia riskejä ja maksujärjestelmiä koskevien kansainvälisten standardien ja menettelytapojen noudattamista. Suomalaiset maksujärjestelmät selvisivät arvioinnista ilman huomautuksia.

Pienten maksujen välitys euro- ja EU-alueella

EU-alue on yhteismarkkina-alue, jonka sisällä pienten maksujen suorittamisen tulee olla yhtä tehokasta ja luotettavaa kuin yhden maan sisällä.

Euroopan komission tyytymättömyys alueen pankkien toimintaan tämän päämäärän saavuttamiseksi johti siihen, että komissio antoi heinäkuussa 2001 uuden asetusluonnoksen. Luonnos koski euroalueella maasta toiseen suoritettavia euromääräisiä maksuja, maksukorteilla maksettavia maksuja ja pankkiautomaattinostoja.

Euroopan parlamentti hyväksyi asetusluonnoksen joulukuussa 2001. Asetus tulee voimaan maksukorttien ja pankkiautomaattien osalta 1.7.2002 ja tilisiirtojen osalta 1.7.2003. Asetus koskee aluksi maksuja, jotka ovat suuruudeltaan alle 12 500 euroa. Yksi syy maksujen käsittelyn kalleuteen ja siitä aiheutuviin suuriin palvelumaksuihin on ollut jäsenvaltioiden rahalaitoksille asettama vaatimus ilmoittaa maasta toiseen suoritettavat maksut maksuasetilastoihin. Nykyisin näihin tilastoihin ei tarvitse ilmoittaa alle 12 500 euron maksuja. Vuoden 2006 alusta ilmoitettavien maksujen raja nostetaan 50 000 euroon.

Asetuksen mukaan toimitusmaksujen tulee vastata kotimaisia toimitusmaksuja. Komissio lähtee siitä, että koko euroalue on samaa markkina-alueita ja että euroalueen kansalaisilla on oltava mahdollisuus suorittaa maasta toiseen lähetetyt maksunsa vastaavansuuruisella toimitusmaksulla kuin kotimaassakin. Yhteisen rahan etujen pitäisi näin siirtyä myös kuluttajille.

Asetuksessa on myös vaatimus maksujen automaattisen käsittelyn mahdollistavien kansainvälisen tilinumeron (IBAN) ja pankkitunnuksen (BIC) käytöstä. Automaattinen käsittely mahdollistaa pankkien maksujenvälityksen kustannusten pienentämisen ja helpottaa siten pankkien kustannuspaineita.

Kansainvälisten suositusten, EU-direktiivien ja lainsäädännön kehittäminen vuonna 2001

Maksu- ja selvitysjärjestelmiin liittyvä lainsäädännön kehitys jatkui, kun Euroopan unionin antamia direktiivejä sovellettiin kotimaiseen lainsäädäntöön. Suomen Pankki osallistui hankkeiden kansainväliseen ja kotimaiseen valmisteluun antamalla asiantuntija-apua lakeja valmisteisiin työryhmiin.

Euroopan parlamentti hyväksyi joulukuussa 2001 euroalueen sisäisiä maasta toiseen suoritettavia maksuja koskevan asetuksen, joka on suoraan jäsenmaita sitova säädös. Euroopan parlamentin ja EU:n neuvoston direktiivi sähköisestä rahasta sisällytettiin tammikuussa 2001 jätetty-

hin pankkipalvelutyöryhmän lainsäädäntöesityksiin.

Valmisteltavana on ollut myös Euroopan parlamentin ja EU:n neuvoston direktiivi rahoitusvakuusjärjestelyistä, joissa arvopapereita, arvo-osuuksia ja käteistä käytetään erilaisten veloitteiden turvaamiseksi. Direktiivi koskisi vain määriteltyjä viranomaisia, keskuspankkeja, valvonnan alaisia rahoituslaitoksia ja suuryrityksiä. Sillä pyritään tehostamaan maasta toiseen suoritettavia toimia, jotka ovat tarpeen eurojärjestelmän häiriöttömän toiminnan kannalta. Se yhdenmukaistaisi keskeisimpiä Euroopan unionin rahoitusvakuuksia koskevia säännöksiä ja toteuttaisi osaltaan sisämarkkinoita. Direktiiviesityksen käsittely pyritään viemään päätökseen vuoden 2002 kuluessa.

Arvopaperimarkkinoiden yhdentymisen hitaus on todettu keskeiseksi heikkoudeksi Euroopan unionissa. Lamfalussyn raportissa ehdotetut arvopaperimarkkinoiden valvontaan liittyvät komiteat – valtiosihteeritason asiantuntijoista koostuva Euroopan arvopaperikomitea (ESC) ja teknisenä neuvonantajana toimiva Euroopan arvopaperimarkkinoiden valvojien komitea (CESR) – perustettiin Tukholman huippukokouksen tuloksena kesällä 2001. Komiteat kokoon tuivat ensimmäisen kerran syyskuussa, mutta toimivat vielä tässä vaiheessa neuvonantajina, sillä komissio ja parlamentti eivät ole päässeet sopimukseen niiden lopullisesta asemasta. Euroopan komissio kuitenkin otti käyttöön ehdotuksen mukaiset kuulemismenettelyt kiirehtiäkseen yhteismarkkinoiden syntymistä. Menettelyä sovellettiin ensimmäistä kertaa sijoituspalveludirektiivin päivityksessä. Suomen Pankki osallistui aktiivisesti hankkeen valmisteluun lausunnoin sekä suoraan että EKPJ:n kautta.

Niin valvojat kuin keskuspankitkin ovat todenneet, että ne eivät voi ilman toisiaan varmistaa järkevää ja tehokasta infrastruktuuria nykyisissä olosuhteissa. Marraskuussa perustettiin EKPJ:n ja Euroopan arvopaperimarkkinoiden valvojien (CESR) yhteinen työryhmä kehittämään Eurooppaan arvopaperien selvitys- ja toimitusjärjestelmiä koskevaa sääntelyä. Työ lähtee G10-maiden marraskuussa julkaisemien 19 suosituksen pohjalta. Sekä Rahoitustarkastus että Suomen Pankki ovat edustettuina tässä työryhmässä. Tarkoituksena on tarkentaa globaaleja suosituksia eräiltä osin sitovampaan suuntaan ja laajentaa ne koskemaan selvemmin myös keskusvastapuolia. Konkreettisia tuloksia nähtäneiden vuoden 2002 loppupuolella.

Maksuvälinehuolto ja käteisrahan vaihto

Suomen Pankki vastaa maksuvälinehuollon viranomaistehtävistä.¹ Se laskee Euroopan keskuspankin luvalla setelit ja kolikot liikkeeseen Suomessa sekä huolehtii niiden laadusta, aitoudesta ja saatavuudesta koko maassa. Pankin keskeinen tehtävä on myös huolehtia tehokkaasta ja turvallisesta rahahuoltojärjestelmästä Suomessa yhteistyössä pankkien ja muiden osapuolten kanssa. Lisäksi Suomen Pankki osallistuu EKPJ:n seteliasioita koskevaan valmisteluun ja päätöksentekoon sekä vastaa EKPJ:n yhdenmukaistettujen päätösten voimaansaattamisesta Suomessa.

Vuosi 2001 oli maksuvälinehuollossa poikkeuksellinen rahahuoltojärjestelmän uudistumisen ja rahanvaihtoon varautumisen vuoksi.

Rahahuoltojärjestelmä uudistui

Vuoden 2001 aikana Suomen rahahuoltojärjestelmä uudistettiin kokonaisuudessaan. Aiempi, Suomen Pankin ja pankkien välinen käteisrahojen tilaus- ja palautusjärjestelmä RAHU oli käytössä lokakuusta 1988 syyskuun 2001 loppuun. RAHU-sopimuksen osapuolina olleet pankit tekivät päivittäin konttorikohtaiset rahantilaukset Suomen Pankin viidestä toimipaikasta ja palauttivat rahaa konttorikohtaisesti Suomen Pankin toimipaikkoihin. Suomen Pankki veloitti tilatut rahat kunkin pankin sekkiltililtä ja vastaavasti hyvitti palautetut rahat. Rahojen kuljetuksista vastasivat pääasiassa Suomen Posti sekä arvokuljetusyhtiöt SPAC (nykyinen Falck) ja Securitas. Postin keskeisen roolin takia Suomen Pankin toimipaikkojen aluejako rahahuoltokuljetuksissa noudatti postialuejaottelua.

Suomen Postin ja Leonian välisen yhteistyön purkaututtua Leonian pankkipalvelut lopetettiin vuoden 2000 loppuun mennessä postitoimipaikoissa, joten posti ei enää vuonna 2001 voinut osallistua rahahuoltoon sopimusosapuolena. Samalla myös Postin rahahuoltokuljetukset päättyivät ja Suomen Pankin aluejako kuljetuksissa muuttui arvokuljetusyhtiöiden runkokuljetusreittien mukaiseksi.

¹ Rahahuoltotehtäviä varten Suomen Pankilla on viisi toimipaikkaa: Helsinki–Vantaan ja Turun aluetoimistot sekä Kuopion, Oulun ja Tampereen konttorit, jotka kaikki kuuluvat pankin maksuvälineosastoon.

Toisaalta vuoden 2001 alusta Automatian omistajapankit Merita Pankki, Osuuspankkikeskus-OPK ja Sampo Pankki keskittivät rahahuoltonsa hallinnon ja kehittämisen Automatia Pankkiautomaatit -yhtiölle. Tämän vuoksi Suomen Pankki myösi Automatialle luotottoman sekkituloikeuden ja allekirjoitti sen kanssa rahahuoltosopimuksen. Automatia ostaa omistajapankkiensa konttoreiden ja asiakkaiden rahan-tilausten ja palautusten kuljetukset sekä laskentakeskuspalvelut alihankkijoiltaan, lähinnä Falckilta ja Securitakselta. Laskentakeskuksia Falckilla ja Securitaksella on koko maassa yhteensä 21.

Syyskuun 2001 jälkipuoliskolla myös muut RAHU-sopimuksen osapuolet eli Paikallisuuspankkiliitto, Säästöpankkiliitto, Svenska Handelsbanken ja Ålandsbanken liittyivät rahahuollon peruspalveluissa Automatian hallinnoimaan järjestelmään. Samalla markka-ajan rahahuoltoa varten rakennettu RAHUn tietojärjestelmä voitiin korvata 1.10.2001 alkaen euroaikaan soveltuvalla Suomen Pankin ja Automatian välisellä eurojen tilaus- ja toimitusjärjestelmällä (ETT). Pankkikonttoreiden perusrahuollossa käytetään Automatian ja pankkien välistä tietojärjestelmää.

Näin uudessa rahahuoltojärjestelmässä Suomen Pankin ainoaksi asiakkaaksi tuli Automatia, joka alihankkijoidensa avulla hoitaa pankkien ja niiden asiakkaiden rahahuollon.

Käteisrahan määrä väheni

Korvaavien maksuvälineiden yleistymisestä huolimatta liikkeessä olevan käteisrahan määrä on viime vuosikymmeninä kasvanut jatkuvasti lukuun ottamatta 1990-luvun alkupuolen lama-vuosia, jolloin rahan määrä pysytteli muuttumattomana. Vuoden 2001 alussa rahan määrän kasvu taittui ja määrä alkoi pienetä. Kotitalouksien ostovoima kuitenkin lisääntyi heikentyneestä talouskehityksestä huolimatta edelleenkin selvästi ja tulo-odotukset pysyivät optimistisina. Liikkeessä olevan rahan määrän väheneminen selittyikin lähinnä siten, että rahanvaihdon lähestyessä käteisvaroja siirrettiin esimerkiksi pankkitalletuksiin tai käytettiin ostoksiin.

Keskimäärin käteisrahaa oli vuonna 2001 liikkeessä runsaat 17,3 mrd. markkaa, kun sitä oli ollut edellisenä vuonna liikkeessä lähes 18,3 mrd. markkaa. Bruttokansantuotteeseen suhteutettuna keskimääräinen liikkeessä olevan rahan mää-

rä oli 2,2 % eli prosenttiyksikön kymmenyksen vähemmän kuin edellisenä vuonna. Suomessa tämä suhde on EU-maiden pienin, mikä kuvastaa Suomen maksujärjestelmän kehittyneisyyttä, setelistön vähäistä käyttöä säästämismuotona sekä ulkomailla olevan markkasetelistön pientä määrää.

Yleisön hallussa (ml. Automatia Pankkiautomaatit -yhtiö) käteisrahaa oli vuoden 2001 lopussa 15 064 milj. markkaa eli 12,0 % vähemmän kuin edellisen vuoden lopussa. Pankkien hallussa käteisrahaa oli vuoden lopussa 912 milj. markkaa eli peräti 66,3 % edellisvuotista vähemmän. Näin pankkien hallussa olevan käteisrahan määrä, joka oli vuodesta 1996 lähtien pysytellyt suunnilleen samana, alkoi vuonna 2001 selvästi vähetä pankkien rahahuoltotehtävien siirryttyä Automatialle. Vastaavasti Automatian hallussa olevan käteisrahan määrä, joka aiemmin oli koostunut pelkästään pankkiautomaattiseteleistä ja ollut viime vuosina suunnilleen 700–800 milj. markkaa, likimain kaksinkertaistui vuoden 2001 loppuun mennessä. Koko vuonna pankkien hallussa oli keskimäärin enää 9,6 % liikkeessä olevasta käteisrahasta eli noin 4,5 prosenttiyksikköä vähemmän kuin vuonna 2000. Suhteellisesti näin pieniä pankkien käteiskassat olivat viimeksi ennen vuosina 1980–1993 voimassa ollutta käteisvaraluottojärjestelmää.

Setelivirrat vähenivät

Suomen Pankista tilattujen seteleiden määrä väheni arvoltaan 6,0 % vuonna 2001 ja oli 70,5 mrd. markkaa. Kappalemääräisesti seteleitä tilattiin 689 milj., kun niitä edellisenä vuonna oli tilattu 743 milj. kappaletta. Palautettujen seteleiden määrä väheni 1,4 % ja oli 74,1 mrd. markkaa. Seteleitä palautettiin 700 milj. kappaletta, kun vastaava luku edellisenä vuonna oli 742 milj. kappaletta.

Vuonna 2001 Suomen Pankki lunasti vuoden 1994 alusta lakkautettuja seteleitä noin 3 milj. markan edestä. Vuoden lopussa niitä oli liikkeessä kuitenkin vielä 227 milj. markan arvosta. Niiden, kuten myös 1.3.2002 lakkautettujen markkaseteleiden, lunastusaika päättyi 29.2.2012.²

Suomen Pankki on viime vuosina perinyt käsittelemistään seteleistä käsittelymaksua, joka on

² Lakkautetut setelit samoin kuin lakkautetut kolikot ja niiden lunastusajat on eritelty Suomen Pankin Internet-sivustossa (www.bof.fi).

määritelty valtion maksuperustelain mukaisesti omakustannushinnan perusteella, mutta vain sillä osin kuin setelistön vuotuinen kierto Suomen Pankin kautta on ylittänyt kynnyksarvon neljä. Kynnyksarvo on perustunut siihen, että tuon kiertonopeuden on katsottu olevan tarpeen ja myös riittävä setelistön laadusta ja aitoudesta huolehtimiseen Suomen Pankin viranomaisvelvoitteen mukaisesti. Käsittelemaksua on tarkistettu puolivuosittain edellisen puolivuotiskauden seteli kierron perusteella. Näin määriteltynä setelien käsittelemaksu pysyi lokakuun 2001 loppuun saakka muuten ennallaan eli 70 penninä 100 kappaaleen erältä 100 markan seteleitä, mutta kohdistui myös 50 markan seteleihin. Marraskuun alusta lukien Suomen Pankki luopui setelien käsittelemaksun perimisestä palautusten osalta edistääkseen markkasetelien palautumista pankkiin jo ennen rahanvaihtojakson alkua.

Setelivirtojen vähenemisen ja käsittelemaksun rajoitetun voimassaolon vuoksi setelien käsittelemaksun tuotto pieneni ja oli 7,3 milj. markkaa vuonna 2001 oltuaan edellisenä vuonna 7,9 milj. markkaa. Lisäksi Suomen Pankki peri rahahuollon tilaus- ja palautusjärjestelmää käyttäneiltä Automatian hallinnoiman järjestelmän ulkopuolisilta pankeilta 1,0 milj. markkaa järjestelmän käyttö- ja ylläpitokustannuksia 1.10.2001 asti. Automatian rahantilauksista ja -palautuksista korvausta ei peritty, koska ne eivät enää olleet konttorikohtaisia. Järjestelmän käyttökorvaukset olivatkin 3,9 milj. markkaa pienemmät kuin edellisenä vuonna.

Suomalaisten seteleiden vääreännöksiä tavattiin 313 kappaletta vuonna 2001, kun vuoden 2000 vastaava lukema oli 161 kpl. Lukumäärän selvästä lisäyksestä huolimatta vääreännökset olivat edelleenkin pääasiassa yksittäisiä. Niitä tavattiin melko tasaisesti pitkin vuotta, joten rahanvaihtoon liittyvää kansallisten setelivääreännösten lisäämistä loppuvuodesta ei Suomessa eräistä muista euromaista poiketen ollut havaittavissa.

Vuoden 1999 alusta tuli voimaan euroalueen maiden keskuspankkien velvollisuus vaihtaa kiinteää muuntokurssia käyttäen euroalueen maiden maiden käypiä seteleitä kansalliseen rahaan. Lunastusvelvoite ulotettiin 31.3.2002 asti. Vuonna 2001 Suomen Pankin konttorit lunastivat euroalueen muiden maiden seteleitä yhteensä 86 milj. markan arvosta, mikä oli noin kolminkertainen määrä edellisvuotiseen verrattuna. Erittäin vuoden loppua kohden seteleiden lunastus lisääntyi merkittävästi lähestyvän rahanvaihdon takia.

Kolikkotilaukset vähenivät, palautukset lisääntyivät huomattavasti

Vuonna 2001 Suomen Pankki laski liikkeeseen käyttösarjan kolikoita 389 milj. markkaa ja otti vastaan palautuksia 636 milj. markkaa. Liikkeeseen laskettu määrä väheni 23,9 %, mutta palautettujen määrä kasvoi 41,5 % edellisvuotisesta. Näin suureen eroon kolikkovirtojen kehityksessä vaikuttivat paljolti rahanvaihdon tiedotuskampanjoihin yhteydessä yleisölle esitetyt veetoimukset kuluttaa varastoihin kertyneet ylimääräiset markkakolikot tai palauttaa ne pankkeihin jo hyvissä ajoin ennen rahanvaihtoa. Lisäksi Suomen Pankki tuki tätä kehitystä poistamalla käsittelemaksun kolikkopalautuksilta 1.10.2001 alkaen.

Vuoden 2001 aikana laskettiin liikkeeseen kolme aihepiiriä koskevia juhlarahoja. Lahden MM-hiihtojen kunniaksi laskettiin liikkeeseen 25 markan kaksimetallinen juhlaraha, jonka keski-osa on alumiinipronssia ja rengasosa nikkeliku-paria. Rahan lyöntimäärä oli 100 000 kappaletta. Kesällä laskettiin liikkeeseen Aino Acktén syntymän 125-vuotisjuhlien ja oopperan kunniaksi 100 markan hopearaha, jonka lyöntimäärä oli noin 45 400 kappaletta. Suomen markan muistoksi laskettiin loppuvuonna liikkeeseen kaksi juhlarahaa. Kultaisen 1 markan juhlarahan lyöntimäärä oli 52 900 kappaletta ja kuparinnikkelisen 1 markan juhlarahan 500 000 kappaletta.

Rahanvaihdon yhteiset puitteet täsmennettiin

EKP:n neuvosto ja EU:n talous- ja valtiovarainministerien muodostama Ecofin-neuvosto olivat määritelleet rahanvaihdon yhteiset, koko euroaluetta koskevat puitteet pääosin jo ennen vuotta 2001. Vuonna 2001 EKP:n neuvoston tarvitsi enää vain täsmentää noita puitteita joiltakin osin. Tärkeimpiä täsmennyksiä olivat seuraavat:

- Tammikuussa hyväksytyt ja Euroopan yhteisöjen virallisessa lehdessä julkaistut rahanvaihtoa koskevat EKP:n suuntaviivat (*EKP/2001/1*), joihin on koottu rahanvaihtoa koskevat tärkeimmät neuvoston siihenastiset päätökset.

- Syyskuussa hyväksytyt ja Euroopan yhteisöjen virallisessa lehdessä julkaistut EKP:n suuntaviivat (*EKP/2001/8*) eurojen ennakkokajelusta euroalueen ulkopuolelle. Suuntaviivojen mukaan ennako- ja edelleenjakelu oli sallittua 1.12.2001 alkaen tietyin ehdoin myös euroalueen ulkopuolisille keskuspankeille ja luottolaitoksille.

– Marraskuussa hyväksytyt ja Euroopan yhteisöjen virallisessa lehdessä julkaistut EKP:n suuntaviivat (*EKP/2001/11*) euroväärennösten seurantajärjestelmän käytöstä. Suuntaviivojen mukaan järjestelmä koostuu EKP:n perustamasta rahanväärennösten tutkimuskeskuksesta ja tietokannasta sekä EKP:n kansallisista rahanväärennösten tutkimuskeskuksista. Tietokanta sisältää kaikkien euroseteli- ja kolikkoväärennösten tekniset ja tilastolliset tiedot, ja sitä voivat käyttää sekä kansalliset keskuspankit että muut toimivaltaiset kansalliset ja kansainväliset viranomaiset.

EKP:n neuvosto valmistautui rahanvaihtoon myös perustamalla maaliskuussa 2001 erityisen rahanvaihdon koordinaatiokomitean, jonka toimikausi rajattiin helmikuun 2002 loppuun. Komiteaan nimettiin puheenjohtaja ja muutamia edustajia EKP:stä sekä yksi edustaja eurojärjestelmän kustakin keskuspankista. Lisäksi kokouksiin päätettiin kutsua Euroopan komission edustaja. Komitean tehtäväksi asetettiin eurosetelien ja kolikoiden käyttöönoton ja erityisesti siihen liittyvien riskien jatkuva (vuodenvaihteesta alkaen päivittäinen) seuranta ja tiedottaminen.

Ecofin-neuvosto puolestaan päätti syyskuussa 2001 perustaa rahanvaihtoa seuraavan tiedonvaihtoverkoston. Sen toimikausi määriteltiin joulukuun 2001 alusta helmikuun 2002 loppuun. Verkostoon nimettiin suppea koordinaatioryhmä komissiosta sekä yksi edustaja EU:n kustakin jäsenmaasta ja EKP:stä. Verkoston tehtävänä oli koota tietoa säännöllisesti (vuodenvaihteesta alkaen päivittäin) rahanvaihdon valmistelusta ja toteutuksesta eri jäsenmaissa. Verkoston koordinaatioryhmän tuli raportoida kokonaistilanteesta verkoston jäsenille, talous- ja rahoituskomitealle ja muille rahanvaihdosta vastuullisille sekä informoida tarvittaessa myös suurta yleisöä.

Suomen rahanvaihtovalmiudet viimeisteltiin

Suomen Pankki, Suomen Pankkiyhdistys ja sen jäsenpankit saivat ratkaistua kansalliseen rahanvaihtosuunnitelmaan liittyneet avoimet kysymykset alkusyksyyn 2001 mennessä, ja lopullinen suunnitelma *Rahanvaihto Suomessa 2002* julkaistiin lokakuussa.³ Tärkeimmät avoimet kysymykset olivat koskeneet rahahuoltojärjestelmän

uudistuksen ohella eurojen ennako- ja edelleenjakelua sekä markkojen palauttamista.

Eurojen ennakkojakelusta päätettiin toukuussa 2001, että jakelu aloitetaan Automatian alihankkijoiden laskentakeskuksiin ja sieltä edelleen pankkien konttoreihin 1.9.2001 alkaen. Samalla päätettiin, että pankit toimittavat euroja ennen rahanvaihtojakson alkua niille yritysasiakkailleen, jotka ovat keskeisiä rahanvaihdon sujuvuuden kannalta. Suomen Pankki allekirjoitti EKP:n suuntaviivojen edellyttämät ennakkojakelusopimukset pankkien ja Automatian kanssa elokuussa 2001. Pankit puolestaan allekirjoittivat yritysasiakkaidensa kanssa marraskuun loppuun mennessä Suomen Pankin ohjeistamat edelleenjakelusopimukset, jotka niin ikään noudattivat EKP:n suuntaviivoja.

Ennakkojakelusopimusten mukaan pankkien ja Automatian oli mm. vakuutettava vastaanottamansa eurot vahingon, varkauden ja ryöstön varalta sekä toimitettava niistä vakuudet Suomen Pankille 28.12.2001 mennessä. Sopimusehtojen mukaan myös eurojen edelleenjakelu yrityksille oli pankkien vastuulla ja pankkien oli toimitettava välittömästi edelleenjakelua koskevat vakuudet Suomen Pankille sekä huolehdittava siitä, että näillä yrityksillä oli edelleenjaettuja euroja koskeva vakuutusuoja. Niin ikään sopimusehtojen mukaan ennakkoon ja edelleen jaettuja euroja ei saanut luovuttaa ennenaikaisesti kolmansille osapuolille ja niiden omistusoikeus säilyi Suomen Pankilla rahanvaihtojakson alkuun saakka.

Markkasetelien ja suuriarvoisten kolikoiden arvioitiin palautuvan pääosaltaan normaaliin tapaan kaupan toimipaikoista ja muilta palveluyrittäjiltä joko suoraan tai pankkien kautta Automatian alihankkijoiden laskentakeskuksiin. Pieniarvoisten kolikoiden palautumista vuoden 2001 aikana puolestaan päätettiin tehostaa eurotiedotukseen liittyvällä kampanjoinnilla ja ottamalla pankeissa käyttöön erityisiä keräysyksiköitä. Lisäksi sovittiin, että laskentakeskukset palauttavat kolikot Suomen Pankille, joka vastaa niiden toimittamisesta edelleen neljään säilytyspaikkaan, joissa ne luovutetaan valtiovarainministeriölle. Setelit laskentakeskusten sovittiin palauttavan lähimpään Suomen Pankin toimipaikkaan.

Rahanvaihtoa koskevan laajan tiedotuskampanjan ja lukuisten euroaiheisten esitelmien lisäksi Suomen Pankki perehdytti syys- ja lokakuussa 2001 noin 1 100 käteisrahaa käsittelevien yritysten ja yhteisöjen eurokouluttajaa eurosetelien ja -kolikoiden aitoustekijöihin. Koulutus-

³ Valtiovarainministeriö puolestaan päivitti huhtikuussa laajemmalle kohderyhmälle tarkoitetun suunnitelman *Euron käyttöönottosuunnitelma 2001/2002*.

tilaisuuksissa oli myös mahdollista tutustua itse seteleihin ja kolikoihin. Lokakuussa Suomen Pankki antoi myös pankeille ja edelleenjakelun piirissä olleille yrityksille luvan käyttää niiden hallussa olevia euroja koulutustarkoituksiin. Syksyn aikana pankki niin ikään järjesti yhteistyössä muiden rahahuoltotahojen kanssa rahanvaihdon turvallisuutta koskevia tilaisuuksia yli 20 paikkakunnalla eri puolilla Suomea. Marraskuun lopulla pankki vielä kutsui rahanvaihdon kannalta keskeisten osapuolten edustajat eurojen liikkeeseenlaskua ja rahanvaihtoa koskevaan laajaan seminaariin, jossa käytiin läpi eri tahojen suunnitelmat ja valmiudet. Tilanne todettiin kailta osin hyväksi.

Eurojen tuotanto ja ennakkojakelu toteutuivat suunnitelman mukaan

Suomen Pankki oli tilannut lähes kaikki Suomessa vuoden 2002 alussa tarvittavat setelit Seteciltä ja valtiovarainministeriö tarvittavat kolikot Rahapajalta. Euroseteleiden liikkeeseenlaskutarpeen pankki arvioi olevan rahanvaihtojaksona Suomessa lähes 100 milj. ja eurokolikoiden lähes 1 mrd. kappaletta. Lisäksi euroseteleitä ja -kolikoita tilattiin varastoon sekä logistisia että odottamattomia tarpeita varten.⁴ Kaikki tilatut setelit ja kolikot valmistuivat ajallaan niin, että eurojen ennakkojakelu voitiin aloittaa suunnitelman mukaan syyskuussa 2001. Ennakkojakelun aloittamista varten tarvittavat eurosetelit ja -kolikot Suomen Pankki toimitti kesän aikana kaikkiin toimipaikkoihinsa.

Eurokolikoiden ennakkojakelu pankeille toteutettiin pääosin syys-marraskuussa ja euroseteleiden joulukuussa 2001. Seteleitä pankit ja Automatia olivat lokakuun loppuun mennessä tilanneet ennakkoon yli puolet arvioidusta liikkeeseenlaskutarpeesta, mutta kolikoita vain noin kolmanneksen. Edelleenjakelu pankkien yrittäjäasiakkaille toteutettiin pääasiassa joulukuussa, ja varsinkin tiukkojen sopimusehtojen takia etukä-

⁴ Kaikkiaan euroalueella oli arvoitu tarvittavan vuoden 2001 loppuun mennessä liikkeeseenlaskua ja logistisia varastoja varten noin 15 mrd. euroseteliä, arvoltaan noin 633 mrd. euroa. Näiden lisäksi EKP tilasi eurojärjestelmän yhteistä reservivaraa varten euroseteleitä noin 10 % enemmän kuin liikkeeseenlaskuvaiheessa tarvittiin. Kolikoita euroalueella löytyi yhteensä noin 51 mrd. kappaletta, arvoltaan noin 16 mrd. euroa. Euroseteleiden ja -kolikoiden tuotantoon osallistui kaikkiaan 15 setelipainoa ja 16 rahapajaa.

teen tehdyt tilaukset jäivät suhteellisen vähäisiksi. Näistä syistä Suomen Pankki tähdensi erityisesti kolikoiden riittävän ennakkojakelun tarpeellisuutta, jotta vuoden 2002 alussa olisi riittävästi vaihtorahaa saatavilla eri puolilla maata. Lisäksi Suomen Pankki oikeutti sopimusehdoista poiketen pankit myymään niiden omille yritysasiakkaille 17.12.2001 alkaen eurokolikkopakkauskauksia ja 29.12.2001 alkaen eurokolikoita sekä 5 ja 10 euron seteleitä sisältäviä ns. yrityspakkauskauksia. Kaiken kaikkiaan vuoden 2001 lopussa euroseteleitä oli jaettu ennakkoon arvoltaan lähes 60 % ja eurokolikoita arvoltaan runsaat 70 % arvioidusta liikkeeseenlaskutarpeesta.

Valtiovarainministeriö oli jo syyskuussa 2001 päättänyt teettää eurokolikoita sisältävän yrityspakkauksen helpottamaan pienten yritysten vaihtorahan tarvetta vuodenvaihteessa. Pakkaus sisälsi kolikoita 168 euron (1 000 markan) edestä, ja pakkauksia valmistettiin tilausten perusteella noin 26 000. Pakkaukset olivat lunastettavissa postitoimipaikoista 17.12.2001 alkaen. Yleisölle valtiovarainministeriö oli toukokuussa 2001 päättänyt teettää tutustumista varten eurokolikkopakkauskauksia. Ne sisälsivät yhden kappaleen kutakin eurokolikkoa (yhteensä 3,88 euroa). Pakkauskauksia valmistettiin 500 000, ja ne tulivat myyntiin 23 markan hintaan 15.12.2001 R-kioskeissa.

Eurojen käyttöönotto onnistui erinomaisesti, markkojen palautus suunnitellusti

Euroseteleiden ja -kolikoiden käyttöönotto samanaikaisesti euroalueen 12 maassa oli maailmanlaajuisestikin historian mittavin käteisrahan suunnittelu-, tuotanto- ja liikkeeseenlaskuhanke. Tämä edellytti myös monien käteisen käyttöön liittyvien lainsäädännöllisten, laiteteknisten ym. muutosten toteuttamista. Hankkeen valmistelu alkoi jo noin 10 vuotta aikaisemmin.

Sekä EKP:n että Euroopan komission mukaan eurojen käyttöönotto onnistui erinomaisesti koko euroalueella. Yleisö oli erittäin innostunut uudesta käteisrahasta, ja myös tiedotusvälineiden rahanvaihtoa koskeva uutistenvälitys oli pääosin myönteistä. Tammikuun ensimmäisen viikon päätyttyä keskimäärin jo yli puolet käteismaksuista euromaissa suoritettiin euroina ja vähittäiskauppa antoi vaihtorahat pääasiassa euroina. Niin ikään lähes kaikki pankkiautomaatit oli muutettu euroja jakaviksi. Erilaisten myynti-, pysäköinti- ja muiden raha-automaattien euromuunnos sen sijaan käynnistyi tätä hi-

taammin niiden moninaisuuden ja suuren lukumäärän vuoksi.

Kuukauden kuluttua eurosetelien ja -kolikoiden käyttöönnotosta euroalueen rahanvaihto alkoi olla yleisön kannalta jo ohi. Käteismaksuista keskimäärin runsaat 95 % maksettiin euroilla ja raha-automaateistakin jo noin 85 % oli eurokunnossa. Eurosetelien ja -kolikoiden tarjonnan mitoitus oli onnistunut, koska joitakin paikallisia tapauksia lukuun ottamatta mistään seteli- tai kolikkolajista ei ilmennyt yleistä puutetta. Euroväärennöksiä tavattiin vastoin odotuksia euroalueelta vain vähän, ja huonon laatunsa takia väärennökset olivat helposti tunnistettavia. Myös viallisia seteleitä ja kolikoita tavattiin yllättävän vähän valtavaan tuotantomäärään nähden.

Suomessa eurojen käyttöönotto sujui niin ikään erinomaisen hyvin, ja rahanvaihdon nopeudessa Suomi kuului euromaista ensimmäisiin. Kaikki pankkiautomaatit saatiin muutettua euroja jakaviksi jo tammikuun neljän ensimmäisen päivän aikana, ja viikon kuluttua noin kolme neljäsosaa käteismaksuista suoritettiin euroina. Myös kauppa antoi vaihtorahana pääasiassa euroja. Ensimmäisen viikon aikana korttimaksujen osuus Suomessa, kuten monissa muissakin euromaissa, pieneni etukäteiskampanjoinnista huolimatta. Tämä johtui siitä, että yleisö oli kiinnostunut uusista rahoista ja halusi päästä vanhoista eroon. Seuraavalla viikolla tilanne kuitenkin jo palautui normaaliksi.

Tammikuun 2002 lopussa Suomi oli siirtynyt käytännöllisesti katsoen kokonaan euroaikaan. Käteismaksuissa eurojen osuus oli jo yli 95 % ja myyntiautomaateista lähes kaikki toimi euroilla. Myös kaikkia euroseteli- ja -kolikkolajeja oli riittävästi tarjolla. Euroväärennöksiä Suomessa tavattiin vasta tammikuun lopulla neljä yksittäistapausta. Niin ikään vain muutamia yksittäisiä viallisia euroseteleitä ja kolikoita oli päässyt yleisön haltuun. Yleisö suhtautui myös Suomessa euron käyttöönottoon innostuneesti ja tiedotusvälineissä rahanvaihtoa käsiteltiin asiallisesti ja enimmäkseen myönteisesti.

Kansallisten rahojen palautus käynnistyi kaikissa euromaissa logistisista syistä eurojen liikkeeseenlaskua selvästi hitaammin. Erityisesti tämä koski kolikoita. Suomen Pankki arvioi etukäteen, että markkaseteleistä lähes kaikki ja markkakolikoista lukumääräisesti lähes puolet ja arvoltaan runsaat kaksi kolmasosaa palautuu aikanaan Suomen Pankkiin. Palautuminen käynnistyi osittain jo vuoden 2001 puolella.

Tammikuun 2002 lopussa palautuma-arviosta oli toteutunut seteleiden osalta jo noin 80 % ja kolikoiden osalta runsaat 40 %.

Valuuttavarannon hoito

Suomen Pankki hallinnoi kahta valuuttavarantoa eli osaa Euroopan keskuspankin valuuttavarannosta ja omaa valuuttavarantoaan. EKP:n puolesta hallinnoitavan osuuden arvo oli vuoden 2001 lopussa noin 793 milj. euroa ja Suomen Pankin oman valuuttavarannon arvo noin 9 380 milj. euroa.

Euroopan keskuspankin valuuttavaranto

Suomen Pankki on siirtänyt muiden eurojärjestelmään kuuluvien kansallisten keskuspankkien tavoin osan valuuttavarannostaan EKP:lle. Siirretyt varannot koostuvat valuuttasaamisista ja kullasta. Siirron vastineena kansallisilla keskuspankeilla on EKP:ltä euromääräinen saaminen, jolle EKP maksaa korkoa.

Eurojärjestelmän mahdolliset valuuttainterventiot tehdään EKP:n varannolla, joten sijoittamisessa korostuvat turvallisuus- ja likvidiystavoitteet. Näiden tavoitteiden rajoissa varannolle pyritään saamaan mahdollisimman hyvä tuotto.

EKP:n valuuttavarantoa hallinnoivat kansalliset keskuspankit EKP:ssä sovittujen rajoitteiden mukaisesti. EKP:n varanto on sijoitettu dollari- ja jenimääräisiin saataviin ja kultaan. Salkun hallinnan periaatteet ovat pitkälti samankaltaiset kuin Suomen Pankin oman varannon hallinnassa. Sijoitusvaluuttojen osuudet eli ns. valuuttajakauma pidetään kiinteänä. EKP on asettanut varannolle valuuttakohtaiset normisalkut, ja kansalliset keskuspankit pyrkivät saavuttamaan lisätuottoa suhteessa normisalkkuihin. Valuuttavarannon riskejä ja tuottoja seurataan jatkuvasti.

EKP:n varannon sijoittamista kehitetään jatkuvasti muun muassa lisäämällä käytettäviä sijoitusinstrumentteja. Kansalliset keskuspankit – Suomen Pankki mukaan lukien – osallistuvat aktiivisesti tähän kehitystyöhön EKP:n markkinaoperaatioiden komiteassa ja sen alaisessa työryhmässä ja vaikuttavat sitä kautta EKP:n varannon sijoituspolitiikkaan.

Euroopan keskuspankin valuuttavarannon arvo oli vuoden 2001 lopussa noin 46,6 mrd. euroa.

Suomen Pankin valuuttavaranto

Suomen Pankki pitää valuuttavarantoa varau- tuakseen mahdollisiin varannon läsiirtoihin EKP:lle, Kansainvälisen valuuttarahaston (IMF) rahoitustarpeita varten sekä poikkeus- oloihin valmistautumista varten. Suomen Pan- kin valuuttavarannon koko on euro-oloissa va- kaa eikä varannon tarvitse olla yhtä likvidi kuin ennen rahaliittoon liittymistä. Varannon tuoton parantamiseen onkin kiinnitetty aikaisempaa enemmän huomiota.

Suomen Pankin varannon sijoituspolitiikassa on keskeistä turvallisuus, likvidiys ja tuotto. Tur- vallisuuudella tarkoitetaan sitä, että varannon markkina-arvo ei saa vaihdella liikaa eri riskien vuoksi. Lisäksi osan varannosta tulee olla riittä- vän likvidi; se pitää pystyä tarvittaessa muutta- maan käteiseksi riittävän nopeasti ja pienin kus- tannuksin. Näissä rajoissa varannolle pyritään saamaan mahdollisimman hyvä tuotto.

Keskeisimmät valuuttavarannon sisältämät riskit ovat valuutta, korko-, luotto- ja likvidiys- riski. Varannosta saatavaa odotettua tuottoa voidaan parantaa nostamalla riskitasoa. Valuut- tavarannon sijoituspolitiikkaa määriteltäessä pyritään löytämään sellainen riskien ja tuotto- odotusten yhdistelmä, joka parhaiten vastaa pankin pitkän aikavälin tavoitteita. Sijoituspo- litiikan kulmakivi on sijoitusten tehokas hajau- tus.

Varannon merkittävin riski on valuuttariski, joka aiheutuu varantovaluuttojen arvon vaihte- lusta euroon ja toisiinsa nähden. Valuuttariskiä pyritään rajoittamaan hajauttamalla varanto useisiin valuuttoihin. Näin vältytään siltä, että yksittäisen valuutan arvon voimakas muutos vai- kuttaisi merkittävästi varannon arvoon. Varan- tovaluuttoja ovat Yhdysvaltain dollari, Ison-Bri- tannian punna, Japanin jeni, Tanskan kruunu ja Ruotsin kruunu. Valuuttajakaumaa arvioidaan uudelleen parin kolmen vuoden väliajoin. Ar- viointien välillä jakauma pidetään kiinteänä. Suomen Pankki ei siis sijoitusmielessä pyri hyö- tymään valuuttojen välisistä liikkeistä.

Seuraavaksi tärkein riski on korkoriski. Sitä mitataan ja hallitaan duraation avulla. Duraatio kuvaa sijoitusten arvon muutosta, kun markki- nakorkotaso muuttuu. Valuuttavarannon du- raation asettamisessa käytetään hyväksi ns. value-at-risk- eli VAR-menetelmää. Menetel- mässä tarkastellaan varannon arvon todennä- köisyysjakaumaa valuuttojen, korkojen ja kor- koerojen vaihdella. Erityistä huomiota kiinni- tetään suurten tappioiden todennäköisyyteen.

Korkoriskiä rajoitetaan hajauttamalla sijoit- tukset Yhdysvaltain, Ison-Britannian, Japanin, Tanskan ja Ruotsin korkomarkkinoille eripitui- siin velkakirjoihin. Lisäksi sijoitusten keskimää- räiselle duraatiolle on asetettu markkinakohtai- set liikkumarajat.

Luottoriskillä tarkoitetaan korkosijoitusten arvon vaihtelua, jonka velkakirjojen liikkeeseen- laskijoiden tai talletusvastapuolten luottokelpoi- suuden muutokset aiheuttavat. Useimmiten luottokelpoisuuden muutokseen liittyy luotto- luokituksen muutos.

Osa varannosta on sijoitettu luottokelpoisuu- deltaan hyvien yhteisöjen, mm. yritysten, liikkeeseen laskemiin velkakirjoihin. Nämä sijoituskoht- eet tuottavat pitkän ajan kuluessa enemmän kuin vastaavat valtion velkakirjat, koska ne sisältävät luottoriskiä ja niiden likvidiys on huonompi kuin valtion velkakirjojen. Tämän ns. luotto- salkun sisältämää luottoriskiä tarkastellaan niin ikään VAR-menetelmän avulla.

Luottoriskin hallinnassa keskeisellä sijalla on salkun tehokas hajautus. Hajautus saavutetaan asettamalla liikkeeseenlaskijoille ja vastapuoli- pankeille enimmäislimiitit ja vähimmäisluokitus- rajoite sekä luottosalkun luottoriskistä aiheutu-ville VAR-luvuille enimmäislimiitit.

Likvidiysriskiin on varauduttu siten, että suu- rin osa varannosta on sijoitettu valtioiden liike- keeseen laskemiin velkakirjoihin ja lyhytaikaisiin sijoituksiin, joiden vakuutena on näitä velkakir- joja. Valtioiden velkakirjat ovat kaikkein likvi- deimpiä sijoituskohteita.

Suomen Pankin kannalta pitkällä aikavälillä parhaaksi arvioitu sijoitussalkku ilmaistaan neutraalina valuuttajakaumana ja valuuttakoh- taisina vertailusalkkuina eli normisalkkuina. Normisalkut ovat kuvitteellisia salkkuja, ja niillä on tavoiteduraatio. Normisalkut sisältävät val- tion velkakirjoja, luottoriskisiä velkakirjoja sekä lyhyitä rahamarkkinasijoituksia. Normisalkut on koottu Suomen Pankissa, ja ne edustavat määritelmällisesti neutraalia sijoitustapaa. Va- luuttajakauma ja normisalkkujen rakenne mää- räävät pitkälti valuuttavarannon tuoton. Aktii- visella sijoittamisella valuuttavarannolle pyri- tään saavuttamaan normisalkkuja parempi tuot- to.

Muiden keskuspankkien tapaan Suomen Pan- kin valuuttavarannossa on myös kultaa. Suomen Pankin kultavarannon määrä on 50 000 kg. Kul- tavarannosta noin puolet on sijoitettuna. Pääosa sijoituksista on lyhytaikaisia kultatalletuksia, ja osassa sijoituksista hyödynnetään pitkäkestoisia koronvaihtosopimuksia.

Valuuttavarannon riskienhallinnasta ja limiittien valvonnasta vastaa salkunhallinnasta erillinen riskienhallintayksikkö, joka myös asettaa normisalkut. Yksikkö laskee todellisten ja normisalkkujen tuotot, ja tuottojen kehitystä seurataan jatkuvasti. Yksikkö raportoi riskienhallintaan liittyvistä asioista johtokunnan jäsenelle, joka on eri kuin sijoitustoimintalinjasta vastaava johtokunnan jäsen.

Kansainvälinen toiminta

Suomen Pankki Euroopan keskuspankkijärjestelmässä

Euroalueen kansallisten keskuspankkien pääjohtajien ja EKP:n johtokunnan jäsenten muodostama EKP:n neuvosto, eurojärjestelmän ylin päätöksentekuelin, kokoontui kertomusvuonna yleensä joka toinen viikko, yhteensä 28 kertaa. Kaikkien EU-maiden kansallisten keskuspankkien pääjohtajista sekä EKP:n pääjohtajasta ja varapääjohtajasta koostuva yleisneuvosto puolestaan kokoontui vuoden aikana neljästi.

EKP:n neuvosto päättää euroalueen rahapolitiikasta sekä käsittelee muita päätäntävaltaansa kuuluvia eurojärjestelmän toimintaan liittyviä asioita. EKP:n neuvoston kokouksia edeltää Suomen Pankissa kattava valmisteluprosessi, jossa pankin asiantuntijat tuottavat pääjohtajalle kokouksissa tarvittavan taustamateriaalin ja siihen liittyvät kannanottoehdotukset. Suomen Pankin johtokunta keskustelee taustamateriaalista ja ehdotuksista ennen neuvoston kokousta.

Euroalueen kansalliset keskuspankit osallistuvat eri komiteoissa EKP:n neuvostolle esiteltävien asioiden valmisteluun yhdessä EKP:n kanssa. Komiteoiden rooli on neuvoa-antava, eivätkä komiteoiden ehdotukset sido EKP:n johtokuntaa sen tehdessä omia esityksiään EKP:n neuvostolle. Komiteoiden näkemykset raportoidaan kuitenkin neuvostolle myös silloin, kun ne poikkeavat EKP:n johtokunnan päätösesityksestä.

Euroopan keskuspankkijärjestelmässä EKPJ:ssä toimii 13 komiteaa. Lisäksi maaliskuusta 2001 helmikuuhun 2002 toimi yksi väliaikainen, rahanvaihtoa koordinoiva komitea, jonka EKP:n neuvosto perusti rahanvaihdon sujuvuuden varmistamiseksi. Komitean ensisijaisena tehtävänä oli seurata rahanvaihtoa ja varautua mahdollisiin ongelmatilanteisiin.

Komiteat kokoontuivat vuoden aikana yleensä kerran kuussa, jotkin hieman harvemmin.

Suomen Pankilla on muiden kansallisten keskuspankkien tavoin yksi tai kaksi edustajaa kussakin komiteassa. Komiteat ovat perustaneet myös työryhmiä, joiden tehtävänä on paneutua tarkemmin erityiskysymysten selvittämiseen. Komitea- ja työryhmyöskentelyyn osallistui vuoden mittaan yhteensä noin 70 Suomen Pankin edustajaa organisaation eri tasoilta. Välillisesti EKPJ-asioiden käsittelyyn osallistui pankin sisällä kuitenkin tavalla tai toisella yhteensä satoja pankkilaisia. Määrä kasvaa vielä suuremmaksi, jos mukaan lasketaan myös EKP:n neuvoston päätösten toteuttaminen Suomessa.

Komiteatyöskentely on tärkeä osa EKPJ:ssä tehtävää yhteistyötä, ja se heijastui vuoden aikana merkittäväällä tavalla Suomen Pankin sisäiseen työskentelyyn. Asiantuntijat – sekä komiteoiden jäsenet että kotimaassa valmisteluihin osallistuneet – paneutuvat taustamateriaaliin ja hiovat sisäisissä valmistelukokouksissa Suomen Pankin edustajien kantoja kokouksia tai kirjallisia menettelytapoja varten. Komiteoiden kokouksista raportoidaan Suomen Pankissa systemaattisesti.

Ulkosuhteisiin liittyviä asioita käsitellään kansainvälisten suhteiden komiteassa, jossa on kaksi edustajaa kustakin kansallisesta keskuspankista. Toinen edustajista on yleensä kansallisen keskuspankin johtokunnan jäsen, useimmiten varapääjohtaja. Suomen Pankin johtokunnasta komiteassa on pankinjohtaja Sinikka Salo. Myös EKP:tä edustaa tässä komiteassa johtokunnan jäsen. Komitea käsiteli vuoden 2001 mittaan mm. niitä eurojärjestelmää koskeneita asioita, jotka tulivat esiin kansainvälisten järjestöjen, lähinnä Kansainvälisen valuuttarahaston ja EU:n talous- ja rahoituskomitean, kokouksissa ja jotka mahdollisesti edellyttivät eurojärjestelmän yhteistä näkemystä. Tarvittaessa näistä kannoista päättää viime kädessä EKP:n neuvosto.

Euroalueen ulkopuolisten EU-maiden keskuspankkien edustajat osallistuivat kansainvälisten suhteiden komitean kokouksiin silloin, kun niissä käsiteltiin koko EU-aluetta koskevia asioita. Tämä oli tapana myös muissa komiteoissa.

Vuonna 2001 tärkeimpiä kansainvälisten suhteiden komiteassa käsiteltyjä aiheita olivat edelleen kansainvälisen talouden kehitys, kansainvälisten rahoitusjärjestelmien kehittäminen, EU:n laajentuminen ja rahoitusmarkkinoiden vakaus. Eurojärjestelmän yhteisiä näkemyksiä haettiin mm. erilaisiin Kansainvälisessä valuuttarahastossa esillä olleisiin asioihin. Ajankohtaisten talouskriisien ohella keskusteltiin paljon mm. yksi-

tyisen sektorin osallistumisesta talouskriisien rahoittamiseen sekä kehittyvien talouksien siirtymisestä valuuttakurssijärjestelmästä toiseen.

EU:n laajentumisen keskeisiä teemoja olivat unionin jäsenyyttä hakeneiden maiden talouksien lähentyminen EU-maiden talouksiin sekä keskuspankkiyhteistyö hakijamaiden ja eurojärjestelmän maiden välillä. Jatkoksi aikaisemmille Helsingissä ja Wienissä pidetyille seminaareille EKP järjesti yhdessä Bundesbankin kanssa Berliinissä joulukuussa korkean tason seminaarin hakijamaiden ja eurojärjestelmän keskuspankkien edustajille. Erityisen mielenkiinnon kohteena seminaarissa olivat erilaiset hakijamaiden rahoitusmarkkinoihin liittyneet kysymykset. Kansainvälisten suhteiden komitealla oli keskeinen rooli suunniteltaessa tätä seminaaria, jossa eurojärjestelmää edustivat komitean jäsenet.

Lisäksi komitea seurasi aktiivisesti euron kansainvälisen käytön kehitystä ja laati yhdessä rahapolitiikan komitean kanssa tätä aihetta koskevan raportin.

EKP:n neuvosto (Governing Council) ja yleisneuvosto (General Council)

Matti Vanhala
Matti Louekoski, varajäsen
Kjell Peter Söderlund, avustaja

Suomen Pankin edustajat EKPJ:n komiteoissa

Kansainvälisten suhteiden komitea

Sinikka Salo
Kjell Peter Söderlund

Budjettikomitea

Antti Vuorinen

Kirjanpito- ja rahoitustulokomitea

Esa Ojanen
Tuula Colliander

Lakiasiaien komitea

Maritta Nieminen
Eija Brusila

Maksu- ja selvitysjärjestelmäkomitea

Harry Leinonen
Marianne Palva

Markkinaoperaatioiden komitea

Markus Fogelholm (30.4.2001 saakka)
Pentti Pikkarainen (1.5.2001 lähtien)
Anneli Isopuro

Pankkivalvontakomitea

Heikki Koskenkylä

Rahanvaihdon koordinaatiokomitea

Urpo Levo

Rahapolitiikan komitea

Pentti Pikkarainen (30.4.2001 saakka)
Antti Suvanto (1.5.2001 lähtien)
Tuomas Saarenheimo

Setelikomitea

Urpo Levo
Paavo Perttu

Sisäisen tarkastuksen komitea

Taina Kivelä
Erkki Kurikka

Tietotekniikkakomitea

Armi Westin
Raimo Parviainen

Tilastokomitea

Martti Lehtonen
Laura Vajanne

Viestintäkomitea

Antti Juusela
Antero Arimo

Muu Euroopan unionin toimintaan
liittyvä työskentely

EU:n talous- ja valtiovarainministerien muodostaman ministerineuvoston (Ecofin-neuvosto) alaiseen talous- ja rahoituskomiteaan kuuluu kaksi jäsentä kustakin jäsenmaasta, EKP:stä ja komissiosta. Jäsenmaan toinen edustaja on ta-

lous- tai valtiovarainministeriöstä, toinen keskuspankista. Suomen Pankin edustaja on pankinjohtaja Sinikka Salo ja varajäsenenä neuvonantaja Paavo Peisa.

EU-maiden talouskehitystä on talous- ja rahaliiton kolmannen vaiheen alusta alkaen seurattu tehostetusti ns. monenvälisellä valvonnalla. Tämän seurannan keskeinen väline on vuosittain laadittava asiakirja Talouspolitiikan laajat suuntaviivat. Talous- ja rahoituskomitea laati tavanomaiseen tapaan komission suosituksen perusteella luonnoksen vuoden 2001 suuntaviivoista Ecofin-neuvostolle. Suuntaviivoissa yhteisesti hyväksytyjen politiikkasuositusten mukaan jäsenmaiden tulee varmistaa kasvuun ja vakauteen suuntautunut talouspolitiikan linja. Vuoden 2002 budjetit tulee valmistella siten, että niissä otetaan huomioon tarve saavuttaa tai säilyttää ylijäämäinen tai lähellä tasapainoa oleva julkisen talouden asema ja tarve välttää suhdannevaihteluita vahvistavia finanssipolitiikan toimia. Tarvittaessa julkista taloutta tulee edelleen vahvistaa niin, että sen pitkän aikavälin kestävyys varmistuu. Oleellinen osa politiikkasuosituksia on pyrkimys korjata talouden rakenteita. Huomiota kiinnitetään erityisesti työmarkkinoiden tehostamiseen.

Edellisten, vuoden 2000 suuntaviivojen suositusten toteutumista valvottaessa todettiin, että Irlannissa finanssipolitiikka oli suuntaviivojen suositusten vastaisesti lisännyt talouden ylikuumenemista entisestään. Talous- ja rahoituskomitean valmistelujen jälkeen Ecofin-neuvosto antoi helmikuussa Irlannille finanssipolitiikan suosituksen oikaista suuntaviivojen suositusten vastaista talouspolitiikkaansa. Tämä oli ensimmäinen kerta, kun neuvosto antoi jäsenvaltiolle tämäntyyppisen suosituksen. Vuoden mittaan jännite suuntaviivojen suositusten ja Irlannin finanssipolitiikan välillä heikentyi tuntuvasti suhdannetilanteen muutoksen myötä.

Talous- ja rahoituskomitea teki uudet ohjeet vakaus- ja lähentymisohjelmien laatimisesta ja arvioimisesta. Se myös valmisteli osaltaan komission ja Ecofin-neuvoston yhteisraportin budjettipolitiikan keinoista edistää kokonaistuotannon kasvua. Tätä raporttia käsiteltiin Eurooppa-neuvoston kokouksessa Tukholmassa.

Talous- ja rahoituskomitea tuki voimakkaasti Euroopan komission nimittämän sääntelyn tehostamista selvittäneen komitean suosituksia. Komitean puheenjohtaja Alexandre Lamfalussy kävi useaan otteeseen talous- ja rahoituskomitean kokouksissa selostamassa asian edistymistä. Tiiviisti seurattiin edelleen myös Euroopan ko-

mission laatiman, rahoituspalveluja koskevan toimintasuunnitelman toteutumista. Rahoitusmarkkinoiden vakautta ja kriisinhallintaa pohtinut talous- ja rahoituskomitean työryhmä luovutti huhtikuussa mietintönsä aikaisemmin julkaisemiensa suositusten toteutumisesta ja kriisinhallinnasta.

Komitea myös valmisteli eurokäiteisen käytönottoa. Joulukuussa 2001 aloitti Ecofin-neuvoston syyskuisen päätöksen mukaisesti toimintansa käiteisen euron käyttöönottoa valvova tiedonvaihtoverkosto, johon nimitettiin kustakin jäsenmaasta yksi edustaja. Suomen edustaja oli neuvonantaja Juhani Hirvonen Suomen Pankista.

Talous- ja rahaliiton kolmannen vaiheen tilastovaatimuksia ja suositusten toteutumista selvittänyt työryhmä sai työnsä valmiiksi ja lopetti toimintansa lokakuussa. Vastuu suositusten toteutumisen seurannasta siirtyi tämän jälkeen Euroopan komissiolle.

EU:n laajentumisen valmisteluihin talous- ja rahoituskomitea osallistui mm. järjestämällä korkean tason virkamiestapaamiset hakijamaiden edustajien kanssa Tukholmassa ja Brysselissä sekä valmistelemalla jäsen- ja hakijamaiden valtiovarainministereiden yhteiset tapaamiset. Näissä kokouksissa käsiteltiin mm. hakijamaiden vuoden 2001 aikana ensimmäistä kertaa laattimia, EU:n jäsenyyttä valmistelevia monivuotisia talouspoliittisia ohjelmia. Nämä ohjelmat vastaavat monilta osin jäsen-maiden vakaus- ja lähentymisohjelmia.

Komitea jatkoi ponnistelujaan yhteisten näkemysten löytämiseksi kansainvälisen talouspolitiikan kysymyksissä. Näitä kysymyksiä valmisteltiin paljolti komitean uudessa työryhmässä, jonka tehtäviin kuuluu erityisesti valmistella yhteisiä näkemyksiä Kansainvälisessä valuuttarahastossa esille tuleviin kysymyksiin. Komitean valmistelemissä EU:n yhteisiä näkemyksiä tuotiin julki mm. puheenvuoroissa, joita EU:n puheenjohtaja esitti IMF:n kansainvälisen valuutta- ja rahoituskomitean kevät- ja syyskokouksissa sekä erilaisissa G7-maiden ja G20-maiden kokouksissa. Edistystä saavutettiin vuoden aikana erityisesti niissä asioissa, jotka koskevat yksityisen sektorin osallistumista talouskriisien rahoittamiseen.

EU:n talouspoliittinen komitea osallistui rakennepolitiikan osalta talouspolitiikan laajojen suuntaviivojen laadintaan samoin kuin muihinkin EU-maiden talouspolitiikan yhteensovitusmenettelyihin. Komitea suoritti maittaisten raporttien pohjalta hyödyke- ja pääomamarkkinoiden uudistamista koskevat rakennepoliittiset

maatutkinat. Parantaakseen rakenneuudistusten ja kokonaistaloudellisen politiikkayhdistelmän keskinäisen vaikutuksen arviointia komitea selvitteli mm. rakenteellisten budjettialijäämien mittaamista.

Vuoden aikana komitea kiinnitti erityistä huomiota väestön ikääntymisen aiheuttamiin moninaisiin haasteisiin. Se arvioi väestön ikääntymisestä johtuvia pitkän ajan vaikutuksia mm. eläkkeisiin, terveydenhoitomenoihin ja vanhustenhoitomenoihin sekä julkiseen talouteen kokonaisuutena. Komitea arvioi myös ikääntymisen eläkejärjestelmille aiheuttamia uudistustarpeita sekä pohti eläkepoliittisen yhteistyön järjestämistä EU:ssa.

Kotimaassa Suomen Pankki osallistui eri ministriöiden yhteistyötä koordinoivaan EU-asioiden komiteaan. Lisäksi pankki osallistui valmistelutyöhön niissä EU-asioiden komitean jaostoissa, joissa käsiteltiin talouspolitiikan koordinoimista, kansainvälisiä rahoituskysymyksiä, verotusta, rahoituspalveluja ja pääomanliikkeitä, vakuutuspalveluja sekä EU:n laajentumista.

Suomen Pankin edustajat EU:n komiteoissa

Talous- ja rahoituskomitea

Sinikka Salo
Paavo Peisa, varajäsen

Talouspoliittinen komitea

Antti Suvanto (30.6.2001 saakka)
Tapio Peura (1.7.2001 lähtien)

Pankkialan neuvoa-antava komitea

Heikki Koskenkylä

Kansainvälinen valuuttarahasto

Kansainväliset pääomamarkkinat ovat viime vuosina usein olleet keskeisessä asemassa, kun yksittäiset maat ovat joutuneet valuutta- ja/ tai rahoituskriisiin. Kansainvälinen yhteisö on etsinyt keinoja, joilla kriisien syveneminen voitaisiin pysäyttää ja samalla estää niiden mahdollinen leviäminen muihin maihin. Kansainvälisen valuuttarahaston (IMF) johdolla toteutetut Argentiinan ja Turkin rahoitusohjelmien täydentämi-

set ovat esimerkkejä tästä toiminnasta. Kriisien hallinnan ohella valuuttarahasto on pyrkinyt suuntaamaan voimavarojaan entistä selvemmin kriisien ennaltaehkäisyyn. Tähän on tähdätty muun muassa parantamalla jäsenmaiden taloudellisen kehityksen ja rahoitusmarkkinoiden toiminnan seurattavuutta.

Rahoitusmarkkinoiden valvonnassa Kansainvälinen valuuttarahasto edistyi vuoden 2001 aikana merkittävästi. Maailmanpankin kanssa toteutettavassa rahoitusmarkkinoiden tilaa selvittävässä ohjelmassa (Financial Sector Assessment Program) siirryttiin koevaiheesta pysyvään järjestelyyn. Tulevaisuudessa valuuttarahasto pyrkii vuosittain selvittämään 24:n jäsenmaan rahoitusjärjestelmän rakenteet, kulloisenkin tilan ja alttiuden erilaisille sokeille. Tarkoitus on lähivuosina keskittyä maihin, joiden rahoitusmarkkinoiden haavoittuvuudella voisi olla vakavia seurauksia kansainvälisten raha- ja valuuttajärjestelmän vakauden kannalta.

IMF on parantanut tietämystään myös pääomamarkkinoista ja niiden kautta välittyvien kriisien merkeistä. Tehtävää varten rahastoon on perustettu erityinen kansainvälisten pääomamarkkinoiden osasto. Sen tehtäviin kuuluu mm. analysoida markkinoillepääsyä ja avustaa jäsenmaita niiden pyrkiessä hyödyntämään kansainvälisten pääomamarkkinoiden tarjoamia rahoitusmahdollisuuksia.

Yhdessä Maailmanpankin kanssa valuuttarahasto laati kertomusvuonna rahanpesun selvittämistä koskevan menetelmäsiakirjan. Sen avulla rahoitusmarkkinoiden sääntelystä vastaavat viranomaiset voivat selvittää ja torjua rahoitusmarkkinoiden väärinkäyttöä. IMF selvittää myös, miten se voi omassa työssään soveltaa rahapesua tutkivan kansainvälisen yhteistyöelimen, Financial Action Task Forcen suosituksia ja vastavuoroisesti auttaa tätä järjestöä kehittämään suosituksiaan sekä niiden noudattamisen seuranta.

Kansainvälisen valuuttarahaston rahoituksen saaminen edellyttää useimmiten jäsenmaalta sitoutumista tiettyihin talouspoliittisiin toimenpiteisiin. On kuitenkin ollut havaittavissa, että maiden sitoutuminen asetettuihin sopeutustavoitteisiin on alkanut heiketä. Valuuttarahasto on reagoinut tähän ja pyrkinyt purkamaan sopeutusohjelmien liiallista ehdollisuutta. Ehtojen täyttämisen täytyy vaikuttaa suoraan ja ratkaisevalla tavalla maan talouden elpymiseen. Valuuttarahaston tulee keskittyä antamaan sellaisia sopeutustavoitteita, jotka korjaavat talouden vakautta

lyhyellä ja keskipitkällä aikavälillä. Kun ehdollisuus sisältää tavoitteita talouden rakenteiden muuttamiseksi, ehtojen asettamisesta ja seurannasta tulee sopia yhdessä Maailmanpankin kanssa.

Kuinka suuri vastuu yksityisellä sektorilla tulisi olla rahoituskriisien ehkäisyssä ja hallinnassa, on yksi kansainvälisen rahoitusarkkitehtuurin suurista avoimista kysymyksistä. Yksityisen ja julkisen sektorin rahoittajaroolin määrittämistä varten Kansainvälinen valuuttarahasto on luonut erityisen vertailujärjestelmän maiden kriisitilanteiden luokitteluun. Siinä kriisit luokitellaan sen mukaan, mikä on maan maksukyky, ja toisaalta sen mukaan, mitkä ovat maan mahdollisuudet hankkia rahoitusta yksityisiltä rahoitusmarkkinoilta. Järjestelmää on pyritty muokkaamaan edelleen mm. kehittämällä analyyseja, joilla arvioidaan rahoituksen saatavuutta ja riittävyyttä keskipitkällä aikavälillä.

Yksityisen sektorin vastuun lisäämiseksi IMF:n johtokunta on myös keskustellut menetelmistä, joita eri tapauksissa on käytetty julkisen sektorin arvopaperilainojen uudelleenjärjestelyissä, sekä pohtinut kysymystä yksityisen sektorin ja Pariisin klubin myöntämien lainojen vertailukelpoisuudesta velkojen uudelleenjärjestelyissä. Käytännön tasolla yksityisen sektorin vastuun lisääminen ei ole kuitenkaan edistynyt toivotulla tavalla. Tämä kävi varsin selväksi esimerkiksi Turkin ja Argentiinan sopeutusohjelmien yhteydessä. Näissä tapauksissa rahoituspaketit ovat kasvaneet poikkeuksellisen suuriksi, mutta yksityisen sektorin sitoutuminen, varsinkin ulkomaisten rahoituslaitosten rahoitusosuus, on jäänyt suhteellisen vähäiseksi.

Valuuttarahaston ja Maailmanpankin yhteistyönä toteutettavan köyhyyden torjuntaohjelman eli ns. HIPC-aloitteen (Heavily Indebted Poor Countries) piiriin hyväksyttiin 2 uutta maata, ja ohjelman noudattamisen kautta ansaittu velkahelpotus toteutui 3 maassa. Velkahelpotuksen piiriin on vuoden 2001 loppuun mennessä hyväksytty 28 maata, joista velkahelpotus on toteutettu neljässä maassa (Bolivia, Mosambik, Tansania, Uganda).

Valuuttarahasto osallistui kertomusvuoden aikana valmisteluihin, jotka tähtäävät vuonna 2002 Meksikossa pidettävään kansainväliseen kehitysrahoituskokoukseen (International Conference on Development Finance).

Suomen taloustilanteen ja harjoitetun talouspolitiikan arviointi eli IMF:n neljännen artiklan mukainen konsultaatio pidettiin marraskuussa.

Konsultaatiossa kiinnitettiin tällä kertaa erityishuomiota informaatiotekniikan merkitykseen Suomen talouden kannalta. Suomen talouskehitystä pidettiin varsin hyvänä. Menestys perustuu paljolti juuri informaatiotekniikkatuotteiden vientiin. Suomen talouden perustekijät ovat kunnossa ja julkisen sektorin rahoitusasema on vahva. Maltillisen tulopolitiikan toivotaan jatkuvan. Rahaston mukaan Suomella on varsin hyvät mahdollisuudet selviytyä ilman suuria takaiskuja menossa olevasta taantumasta.

Suomen on arvioinnin mukaan kuitenkin kiinnitettävä entistä enemmän huomiota talouden rakenneongelmiin. Tuntuva jatkuvaa työttömyyttä voitaisiin rahaston mukaan lieventää keventämällä tuloverotusta sekä lisäämällä työmarkkinoiden joustavuutta. Myös eläkeuudistuksia tarvitaan, jotta ennaikaiselle eläkkeelle siirtymistä voidaan vähentää. Suomen talouden kasvunäkymät riippuvat pitkällä aikavälillä IMF:n mukaan olennaisesti myös siitä, miten huipputekniikan hyödyntäminen varsinaisen tietojen ja viestintätekniikkasektorin ulkopuolella edistyy.

Myös rahoituslaitossektorin vakautta tutkineen selvityksen tulokset olivat esillä Suomen konsultaation johtokuntakäsittelyn yhteydessä. Selvitys osoitti, että sektorin vakaus ja häiriönsietokyky ovat hyvät. IMF:n mukaan Suomi on rahoituslaitossektorin uudistajana ja rahoitus toiminnan kehittäjänä eräänlainen edelläkävijämaa. Niinpä IMF esittikin toivomuksen, että Suomi vastaavasti pyrkisi kohentamaan rahoitussektorin säätelyn ja valvonnan tavoitetasoaan kansainvälistä standardia paremmaksi.

Suomea koskeva neljännen artiklan mukainen raportti sekä selvitys rahoituslaitossektorin vakaudesta julkaistiin valuuttarahaston Internet-sivustossa marraskuussa.

IMF:n toimitusjohtaja Horst Köhler vieraili Suomessa lokakuussa. Vierailunsa aikana hän tapasi hallituksen edustajia, keskuspankin johtoa ja talouspolitiikan hoitoon osallistuvia virkamiehiä.

Yhdysvalloissa tapahtunut terrori-isku näkyi Kansainvälisen valuuttarahaston toimintarutiineissa siten, että sen ja Maailmanpankin yhteinen, lokakuuksi aiottu vuosikokous jätettiin pitämättä.

Valuuttarahaston toimintaa suunnitteleva kansainvälinen valuutta- ja rahoituskomitea koontui vuoden aikana kahdesti, keväällä Washington DC:ssä ja marraskuussa Kanadan Otawassa. Marraskuun kokouksen pääaiheina oli

vat maailmantalouden tila, erityisesti Yhdysvaltoihin kohdistuneen terrori-iskun jälkeen, sen vaikutukset köyhiin maihin, terrorismin ja rahanpesun välisen yhteyden selvittäminen, maailman raha- ja valuuttajärjestelmän vakauden vahvistaminen ja YK:n kehitysrahoituskonferenssin valmistelut. Pohjoismaiden ja Baltian vaalipiiriä komiteassa edusti valtiovarainministeri Sauli Niinistö.

Suomen edustaja valuuttarahaston hallinto-neuvostossa oli Suomen Pankin johtokunnan puheenjohtaja Matti Vanhala. Hänen varajäsenenään oli johtokunnan varapuheenjohtaja Matti Louekoski.

IMF-asioita käsiteltiin Pohjoismaiden ja Baltian maiden yhteisessä, keskuspankkien ja valtiovarainministeriöiden edustajien valuutta- ja rahoituskomiteassa (NBMFC) kolmesti vuoden 2001 aikana. Näissä kokouksissa valmisteltiin vaalipiirin kannanottoja ja politiikkalinjauksia mm. kansainvälisen valuutta- ja rahoituskomitean kokouksia varten. Suomea näissä kokouksissa edustivat puheenjohtajana toimiva alivaltiosihteeri Johnny Åkerholm valtiovarainministeriöstä ja Matti Louekoski Suomen Pankista. Tämän komitean työtä valmistelevalle sijaistason komitea kokoontui samoin kolmesti.

Pohjoismaiden ja Baltian maiden edustaja valuuttarahaston johtokunnassa oli Olli-Pekka Lehussaari. Hänen kaksivuotinen toimikautensa päättyi vuoden 2001 lopussa. Tällöin päättyi myös Suomen Pankin tehtävä vaalipiirin kannanottojen koordinoijana.

Muu kansainvälinen toiminta

Kansainvälinen järjestelypankki (BIS) toimii omistajakeskuspankkiensa yhteisenä pankkina ja yhteistyöjärjestönä. Keskuspankkien pääjohtajat keskustelivat raha- ja talouspolitiikkaan sekä kansainväliseen rahoitusjärjestelmään liittyvistä kysymyksistä seitsemässä kokouksessa. Myös rahoitusmarkkinoiden tila ja muut ajankohtaiset keskuspankkeja koskevat aiheet olivat kokousten asialistalla.

Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestössä (OECD) Suomen Pankin edustajat olivat mukana lukuisissa komiteoissa. OECD:n talouspoliittinen komitea käsittelee yleisiä makrotaloudellisia ja rakennepoliittisia kysymyksiä. Järjestön yksittäisten jäsenmaiden ja jäsenmaissa harjoitettavan talouspolitiikan seuranta ja arviointi kuuluvat puolestaan talous- ja kehityskatsauskomitealle. Suomen Pankin edustajat olivat mukana näissä kummassakin. OECD:n asiantuntijat tekivät syyskuussa säännönmukaisen maatumkintavierailun Suomeen. Tutkintakokous järjestettiin marraskuussa ja raportti julkaistiin joulukuussa 2001.

Suomen Pankilla oli edustaja myös OECD:n rahoitusmarkkinakomiteassa, joka seuraa rahoitusmarkkinoiden kehityskulkuja. Samoin pankin edustaja oli mukana pääomanliikekomiteassa, jonka keskeisenä tehtävänä on valvoa pääomanliikkeiden ja palvelujen vapauttamiseen velvoittavien OECD:n koodien noudattamista jäsenmaissa.

Tilinpäätös

Tase, milj. euroa

V a s t a a v a a	31.12.2001	31.12.2000
<i>Kulta ja kultasaamiset (1)</i>	497	462
<i>Valuuttamääräiset saamiset</i>		
<i>euroalueen ulkopuolelta (2)</i>	8 871	8 447
Saamiset Kansainväliseltä valuuttarahastolta	899	692
Pankkitalletukset, arvopaperisijoitukset ja muut valuuttamääräiset saamiset	7 972	7 755
<i>Valuuttamääräiset saamiset euroalueelta (3)</i>	794	859
<i>Euromääräiset saamiset</i>		
<i>euroalueen ulkopuolelta (4)</i>	0	0
Pankkitalletukset, arvopaperisijoitukset ja lainat ...	0	0
<i>Rahapoliittisiin operaatioihin liittyvät</i>		
<i>euromääräiset saamiset</i>		
<i>euroalueen luottolaitoksilta (5)</i>	1 294	454
Perusrahoitusoperaatiot	988	394
Pitempiaikaiset rahoitusoperaatiot	306	61
<i>Muut euromääräiset saamiset</i>		
<i>euroalueen luottolaitoksilta (6)</i>	2	4
<i>Eurojärjestelmän sisäiset saamiset (7)</i>	769	769
Osuus EKP:n pääomasta	70	70
Valuuttavarantojen siirtoon perustuva saaminen ...	699	699
<i>Muut saamiset (8)</i>	1 093	615
Euroalueen metalliraha	63	16
Aineellinen ja aineeton käyttöomaisuus	257	248
Muu vaihto-omaisuus	106	170
Muut	666	181
Yhteensä	13 319	11 610

Pyöristysten vuoksi yhteenlaskut eivät välttämättä täsmää.

Vastattavaa	31.12.2001	31.12.2000
<i>Liikkeessä olevat setelit (1)</i>	2 374	2 982
<i>Rahapoliittisiin operaatioihin liittyvät euromääräiset velat</i>		
<i>euroalueen luottolaitoksille (2)</i>	3 840	2 475
RTGS-tilit (ml. vähimmäisvarantotalletukset)	3 840	2 475
<i>Muut euromääräiset velat euroalueen luottolaitoksille (3)</i>	271	
<i>Euromääräiset velat muille euroalueella oleville (4)</i>	1	1
<i>Euromääräiset velat euroalueen ulkopuolelle (5)</i>	2	194
<i>Valuuttamääräiset velat euroalueen ulkopuolelle (6)</i>	108	299
Talletukset ja muut velat	108	299
<i>Myönnettyjen erityisnosto-oikeuksien vastaerä (7)</i>	203	200
<i>Eurojärjestelmän sisäiset velat (8)</i>	891	167
<i>Muut velat (9)</i>	32	18
<i>Arvonmuutostili (10)</i>	1 053	1 070
<i>Varaukset (11)</i>	3 140	2 927
<i>Oma pääoma (12)</i>	1 149	969
Kantarahasto	841	841
Vararahasto	309	128
<i>Tilikauden voitto (13)</i>	254	309
Yhteensä	13 319	11 610

Tuloslaskelma, milj. euroa

	1.1.–31.12.2001	1.1.–31.12.2000
<i>KORKOTUOTOT (1)</i>	509	583
<i>KORKOKULUT (2)</i>	-187	-204
<i>KORKOKATE (3)</i>	322	379
<i>VALUUTTAKURSSIMUUTOKSISTA REALISOITUNEET VOITOT (4)</i>	105	375
<i>ARVOPAPEREIDEN REALISOITUNEET HINTAEROT (5)</i>	97	36
<i>KESKUSPANKKITOIMINNAN TULOS ENNEN RAHOITUSTULOJA JA MUITA TUOTTOJA</i>	524	790
<i>RAHOITUSTULON NETTO-OSUUS (6)</i>	0	1
<i>MUUT KESKUSPANKKITOIMINNAN TUOTOT (7)</i>	61	27
<i>KESKUSPANKKITOIMINNAN TULOS</i>	584	818
<i>MUUT KULUT</i>		
<i>Henkilöstökulut (8)</i>	-63	-51
<i>Hallinnolliset kulut (9)</i>	-19	-16
<i>Poistot käyttöomaisuudesta (10)</i>	-1	0
<i>Setelien hankintakulut (11)</i>	-26	-11
<i>Muut kulut (12)</i>	-11	-10
<i>VARAUSTEN MUUTOS (13)</i>	-211	-420
<i>TILIKAUDEN TULOS (14)</i>	254	309

Tilinpäätöksen liitteet

	31.12.2001		31.12.2000	
<i>Valuuttamääräiset futuurisopimukset, milj. euroa</i>				
Ostosopimukset ¹	24,9		2 653,9	
Myyntisopimukset ¹	168,9		1 707,0	
<i>Osakkeet ja osuudet, nimellisarvo, milj. euroa (sulkeissa Suomen Pankin omistusosuus)</i>				
Setec	2,7	(40 %)	2,7	(40 %)
Rahakontti ²	0	(52 %)	0	(52 %)
HEX, Helsingin Arvopaperi- ja johdannaispörssi, selvitysytio	1,9	(7 %)	1,9	(7 %)
Bank for International Settlements	11,5	(1,67 %)	11,5	(1,67 %)
Asunto-osakkeet	6,3		8,9	
Kiinteistöosakkeet	–		–	
Muut osakkeet ja osuudet	0,1		0,1	
Yhteensä	22,5		25,1	
<i>Laskennallinen osuus</i>				
<i>Arvopaperikeskuksen rahastosta, milj. euroa</i>	0,2		0,1	
<i>Eläkesitoumuksista johtuva vastuu, milj. euroa</i>				
Suomen Pankin eläkevastuu	396,1		377,6	
– tästä varauksilla katettu	315,8		305,0	
<i>Suomen Pankin huoltokonttori, milj. euroa</i>				
– talletukset	18,6		17,1	
– luotot	7,7		7,4	

¹ Kyseisen valuutan vuoden viimeisen pankkipäivän keskipurssiin.

² 31.12.2001 jäljellä oleva jako-osuus 35 495 euroa.

Suomen Pankin kiinteistöt

Kiinteistö	Osoite	Valmistumisvuosi	Tilavuus noin m ³
Helsinki	Rauhankatu 16	1883/1961	49 500
	Unioninkatu 33 / Rauhankatu 19	1848/1954	50 500
	Snellmaninkatu 6	1857/1892/2001	26 930
	Snellmaninkatu 2	1901	3 200
	Ramsinniementie 34	1920/1983/1998	4 600
Kuopio	Puutarhakatu 4	1993	11 900
Oulu	Kajaaninkatu 8	1973	17 700
Tampere	Hämeenkatu 13	1942	36 000
Turku	Linnankatu 20	1914	10 500
Vantaa	Suometsäntie 1	1979	311 500
Inari	Saariselkä	1968/1976/1998	6 100

Pankkivaltuusto on päättänyt, että voitosta, 253 931 519,83 euroa, siirretään vararahastoon 55 931 519,83 euroa pankin rahastojen reaaliarvon turvaamiseksi ja jäljelle jäävästä tuloksesta käytetään 99 milj. euroa vararahaston kartuttamiseen ja 99 milj. euroa siirretään käytettäväksi valtion tarpeisiin.

Tilinpäätöksen kommentit

Kirjanpito- ja tilinpäätöskäytäntö

Suomen Pankki noudattaa EKP:n neuvoston hyväksymiä kirjanpitoperiaatteita ja -tekniikoita, ja vuosien 1999–2001 tilinpäätökset on laadittu näiden yhdenmukaistettujen periaatteiden mukaisesti.

Pankkivaltuusto vahvistaa Suomen Pankista annetun lain 11 pykälän mukaisesti pankin tilinpäätöksen perusteet johtokunnan esityksen perusteella.

Vuonna 2001 tehtiin päätökset Suomen Pankin eläkevastuun hoitamisesta pankin taseessa olevan eläkerahaston avulla. Vuoden 2002 alusta voimaan tulleen järjestelyn tarkoituksena on huolehtia Suomen Pankin henkilöstön eläketurvan kattamiseen liittyvien varojen tuottavasta sijoittamisesta.

Kulta ja valuuttamääräiset erät

Ulkomaan rahan määräiset erät ja kulta on tilinpäätöksessä muunnettu euroiksi käyttäen markkinakursseja. Ulkomaan rahan määräisten erien arvostus on tehty valuuttakohtaisesti. Arvopapereiden arvostus on tehty arvopaperilajeittain.

Valuuttakursseista johtuva arvostusero käsitellään erillään arvopapereiden hintojen muutoksesta johtuvasta erosta. Kullan hinnanmuutos- ja kurssimuutoserot käsitellään yhtenä eränä. Kulta on arvostettu 28.12.2001 markkinahintaan (kultaunssin dollarimääräinen hinta muunnettuna euroiksi).

Arvopapereiden takaisinmyynti- ja takaisinostositoumukset

Arvopapereiden takaisinmyyntisitoumukset eli käänteiset reposopimukset on kirjattu taseeseen vakuudellisina talletuksina vastaavaa-puolelle. Arvopapereiden takaisinostositoumukset eli reposopimukset on kirjattu taseeseen vakuudellisina luottoina vastattavaa-puolelle. Reposopimuksilla myydyt arvopaperit pysyvät Suomen Pankin taseessa.

EU-maiden kansallisten keskuspankkien väliset saamiset ja velat

EU-maiden kansallisten keskuspankkien väliset saamiset ja velat on nettoutettu siten, että jokaisella pankilla on saatava EKP:ltä tai velka EKP:lle.

Käyttöomaisuus

Tilikauden 1999 alusta lukien käyttöomaisuus on arvostettu hankintahintaan poistoilla vähennettynä. Poistot on laskettu tasapoistomenetelmällä. Tasapoistot tehdään käyttöomaisuuden odotettuna taloudellisena käyttöaikana siten, että ne aloitetaan toisen hankintaa seuraavan kalenterikuukauden alusta.

Vuoden 1999 taseessa markkinahintaan aktivoitujen rakennusten ja maa-alueiden vastaerä on arvonmuutostili. Näiden rakennusten poistot on kirjattu arvonmuutostiliiä purkamalla siten, että poistoilla ei ole tulosvaikutusta.

Taloudelliset käyttöajat ovat seuraavat:

- atk-laitteet ja ohjelmistot, autot: 4 vuotta
- koneet, kalustot: 10 vuotta
- rakennukset: 25 vuotta.

Käyttöomaisuus, jonka arvo on alle 10 000 euroa, poistetaan hankintavuonna.

Taseen ulkopuoliset erät

Valuuttatermiinit otetaan huomioon laskettaessa valuuttaposition nettokeskihintaa. Taseen ulkopuolisista eristä aiheutuvat voitot ja tappiot käsitellään samalla tavalla kuin taseessa olevista eristä aiheutuneet voitot ja tappiot.

Tuloslaskelmaan kirjaamisen periaatteet

Tuotot ja kulut kirjataan suoriteperiaatteella.

Realisoituneet tuotot ja kulut kirjataan tuloslaskelmaan. Realisoituneiden valuuttakurssi-voittojen ja -tappioiden laskemisessa on käytetty päivittäisen nettokeskihinnan menetelmää. Arvopapereiden hintaeroista johtuvien voittojen ja tappioiden laskemisessa on käytetty arvopapereiden keskihinnan menetelmää.

Realisoitumattomat voitot kirjataan taseen arvonmuutostilille.

Realisoitumattomat tappiot kirjataan tuloslaskelmaan, jos ne ovat suuremmat kuin aikaisemmin taseen arvonmuutostilille kirjatut vastaavat realisoitumattomat arvostusvoitot. Tuloslaskelmaan kirjattuja realisoitumattomia tappioita ei peruuteta seuraavina tilikausina. Jos arvopaperilajista tai valuutasta kirjataan tilinpäätökseen realisoitumattomia tappioita, tämän arvopaperilajin nettokeskihintaa tai valuutan nettokeskikurssia on muutettava vastaavasti ennen seuraavan tilikauden alkua.

Realisoitumattomia tappioita ja voittoja ei nettouteta keskenään. Ne kirjataan arvopaperilajeittain, valuutoittain ja kullan osalta erikseen.

Arvopapereiden hankintahinnan ja nimellisarvon erotus kirjataan tulosvaikutteisesti juoksuajan kuluessa.

Taseen kommentit

Vastaavaa

1. Kulta ja kultasaamiset

Suomen Pankilla on 1 577 418 troyunssia kultaa, joka on tilinpäätöksessä arvostettu markkinahintaan. Muiden eurojärjestelmän kansallisten keskuspankkien tavoin Suomen Pankki siirsi tilikauden 1999 alkaessa noin 20 % kullastaan EKP:lle.

2. Valuuttamääräiset saamiset euroalueen ulkopuolelta

Tase-erässä ovat erityiset nosto-oikeudet Kansainväliseltä valuuttarahastolta ja Suomen jäsenosuus valuuttarahastossa, pankkitalletukset, arvopaperisijoitukset ja muut valuuttamääräiset erät. Suomen Pankki siirsi EKP:lle tilikauden 1999 alkaessa osan dollari- ja jenimääräisistä saamisistaan, ja nämä yhdessä edellä mainitun kultaerän kanssa muodostavat Suomen Pankin osuuden EKP:n varannosta.

3. Valuuttamääräiset saamiset euroalueelta

Tase-erässä on pankkitalletuksia ja arvopaperisijoituksia.

4. Euromääräiset saamiset euroalueen ulkopuolelta

Tase-erä sisältää pääasiassa eurojärjestelmään kuulumattomien EU-maiden keskuspankkien saldoja.

5. Rahapoliittisiin operaatioihin liittyvät euromääräiset saamiset euroalueen luottolaitoksilta

Tase-erässä ovat rahapolitiikassa käytettävien instrumenttien tilinpäätöshetken saldot.

6. Muut euromääräiset saamiset euroalueen luottolaitoksilta

Tase-erässä ovat tilit euroalueen luottolaitoksissa.

7. Eurojärjestelmän sisäiset saamiset

Tase-erässä ovat Suomen Pankin osuus EKP:n pääomasta, valuuttavarantojen ja kullan siirtoon perustuva saaminen EKP:ltä sekä muut saamiset EU-maiden keskuspankkeilta nettomääräisinä.

8. Muut saamiset

Tase-erässä ovat euroalueen kolikot, sijoitusomaisuutena olevat arvopaperit, käyttöomaisuus (rakennukset, koneet ja kalusto), taseen ulkopuolisten erien arvostuksesta johtuvat erät sekä siirtosaamiset ja muut saamiset.

Vastattavaa

1. Liikkeessä olevat setelit

Erä käsittää liikkeessä olevat yleisön tai rahalaitosten hallussa olevat markkamääräiset setelit.

2. Rahapoliittisiin operaatioihin liittyvät euromääräiset velat euroalueen luottolaitoksille

Pankit, joilla on RTGS-tili Suomen Pankissa, täyttävät varantovelvoitteensa siten, että niiden RTGS-tilin päivittäisten saldojen keskiarvo seurantajakson aikana on vähintään varantovelvoitteen suuruinen.

3. Muut euromääräiset velat euroalueen luottolaitoksille

Tase-erässä ovat Suomen Pankin luottolaitoksilta vastaanottamat eurojen käyttöönottoon liittyvät rahavakuudet.

4. Euromääräiset velat muille euroalueella oleville

Tase-erässä ovat euromääräiset velat muille kuin vähimmäisvarantovelvoitteen alaisille luottolaitoksille.

5. Euromääräiset velat euroalueen ulkopuolelle

Tase-erässä ovat kansainvälisten järjestöjen ja ulkomaisten pankkien ns. lortilien saldot.

6. Valuuttamääräiset velat euroalueen ulkopuolelle

Valuuttavarannon hallinnoimiseksi tehdyt reposopimukset on kirjattu tähän tase-erään.

7. Myönnettyjen erityisnosto-oikeuksien vastaerä

Tämä alkuaan SDR-määräinen tase-erä liittyy Kansainväliseen valuuttarahastoon.

8. Eurojärjestelmän sisäiset velat

Kansallisten keskuspankkien keskinäiset saamiset ja velat on nettoutettu, ja Suomen Pankilla on yksi saldo EKP:tä vastaan.

9. Muut velat

Tase-erässä ovat siirtovelat ja muut velat.

10. Arvonmuutostili

Tase-erässä ovat maa-alueiden ja rakennusten arvonorotukset sekä kirjanpitokäytännön muutoksesta johtuvat muut arvostuserot. Lisäksi tase-erä sisältää valuuttamääräisten erien ja arvopapereiden markkinahinta-arvostuksesta syntyneet realisoitumattomat arvostusvoitot.

11. Varaukset

Tase-erässä ovat kaikki varaukset. Suomen Pankin eläkevastuun kokonaismäärä on 396 milj. euroa, ja tästä on varauksilla katettu 80 % eli 316 milj. euroa.

Suomen Pankista annetun lain 20 pykälän mukaan tilinpäätöksessä voidaan lisäksi tehdä varauksia, jos se pankin rahastojen reaaliarvon turvaamiseksi taikka valuuttakurssien tai arvopapereiden markkinahintojen muutoksista aiheutuvien tuloksen vaihteluiden tasaamiseksi on tarpeen. Tämän pykälän tarkoittamia varauksia on tehty 2 824 milj. euroa.

12. Oma pääoma

Tase-erässä ovat kantarahasto ja vararahasto.

13. Tilikauden voitto

Tilikauden 2001 voittona esitetään 254 milj. euroa.

Tuloslaskelman kommentit

1. Korkotuotot

Korkotuotoista enin osa on valuuttavarannon korkotuottoja sekä korkotuottoja eurojärjestelmän sisäisistä saamisista.

2. Korkokulut

Korkokuluista 79 milj. euroa on vähimmäisvarantotalletuksille maksettuja korkoja. Korkokuluja syntyi myös eurojärjestelmän sisäisistä veloista ja eurojärjestelmään kuulumattomien EU-keskuspankkien TARGET-saldoille maksettavista koroista.

3. Korkokate

Korkokate oli 322 milj. euroa.

4. Valuuttakurssimuutoksista realisoituneet voitot

Valuuttamääräisiä saamisia ja velkoja tarkastellaan valuuttakohtaisesti jokaisena kirjanpitopäivänä. Valuuttamääräisiä erää myytäessä realisoituu voittoa tai tappiota. Vuonna 2001 valuuttakurssien muutoksista realisoituneet voitot olivat 105 milj. euroa.

5. Arvopapereiden realisoituneet hintaerot

Jokaista arvopaperilajia tarkastellaan kirjanpidossa erikseen. Kun arvopaperi myydään, siitä realisoituu voittoa tai tappiota. Vuonna 2001 arvopapereista realisoitui niiden hinnan muutosten johdosta 97 milj. euroa voittoa.

6. Rahoitustulon netto-osuus

Erässä esitetään eurojärjestelmälle maksetun ja eurojärjestelmästä takaisin jaetun rahoitustulon nettosumma.

7. Muut keskuspankkitoiminnan tuotot

Tässä erässä ovat osingot, toimitusmaksut ja palkkiot sekä muut tuotot. Vuoden 2001 tuloslaskelmassa erässä on Suomen Pankin osuus, 28 milj. euroa, EKP:n voitonjaosta vuodelta 2000.

8. Henkilöstökulut

Palkkakulut olivat 45 milj. euroa. Niihin sisältyy nyt ensimmäistä kertaa kirjattu lomapalkkavel-

ka, 9 milj. euroa. Sosiaalikulut, 18 milj. euroa, sisältävät 13 milj. euroa tilikaudella 2001 maksettuja eläkkeitä.

9. Hallinnolliset kulut

Erään sisältyvät vuokrat, kokous- ja sidosryhmäkulut, ostopalveluista aiheutuneet kulut ja tarvikkeet ja lisäksi siinä on henkilöstöön liittyviä koulutus-, virkamatka- sekä rekrytointikulua.

10. Poistot käyttöomaisuudesta

Poistot käyttöomaisuudesta olivat 1 milj. euroa.

11. Setelien hankintakulut

Setelien hankintakulut olivat 26 milj. euroa.

12. Muut kulut

Muista kuluista enin osa liittyy kiinteistöjen käyttöön ja ylläpitoon.

13. Varausten muutos

Eläkevaraukseen siirrettiin vuoden 2001 aikana palkoista peritty työntekijäin työeläkemaksu, 1,6 milj. euroa. Lisäksi eläkevarausta kartutettiin hyvittämällä työntekijäin eläkevakuutusmaksuille ja edellisinä vuosina tehdyille eläkevarauksille laskennallista korkoa. Laskentakorko oli 3 %. Yhteensä eläkevarausta kartutettiin 11 milj. euroa.

Suomen Pankista annetun lain 20 pykälän mukaista muuta kuin eläkevarausta kartutettiin 202 milj. euroa.

14. Tilikauden tulos

Tilikauden 2001 tuloksena esitettiin 254 milj. euroa. Pankkivaltuusto päätti 15.3.2002, että voitosta käytetään 56 milj. euroa rahastojen reaaliarvon turvaamiseen Suomen Pankista annetun lain 20 §:n mukaisesti. Jäljelle jäävästä 198 milj. eurosta puolet eli 99 milj. euroa käytetään vararahaston kartuttamiseen ja toinen puoli siirretään käytettäväksi valtion tarpeisiin Suomen Pankista annetun lain 21 §:n mukaisesti.

SUOMEN PANKIN HALLINTO JA PANKKIVALTUUSTON KÄSITTELEMIÄ ASIOITA

Johdanto

Pankkivaltuusto antaa eduskunnalle vuosittain kertomuksen Suomen Pankin toiminnasta ja hallinnosta sekä käsittelemistään tärkeimmistä asioista. Lisäksi pankkivaltuusto voi tarvittaessa antaa kertomuksia rahapolitiikan toteuttamisesta ja muusta Suomen Pankin toiminnasta.

Vuoden 1999 alussa voimaan tulleen Suomen Pankista annetun lain (214/1998) mukaan pankin toimielimiä ovat pankkivaltuusto ja johtokunta. Pankkivaltuustoon kuuluu yhdeksän eduskunnan valitsemaa pankkivaltuutettua. Pankkivaltuuston tehtävät jakautuvat kolmeen ryhmään: valvontatehtäviin, keskeisiin hallinto- ja muihin tehtäviin.

Euroopan keskuspankin perussäännön mukaisesti Suomen Pankin ensisijaisena tavoitteena on osana Euroopan keskuspankkijärjestelmää (EKPJ) perustamissopimuksen mukaisesti pitää yllä hintavakautta ja tehtävänä toteuttaa osaltaan EKP:n neuvoston määrittelemää rahapolitiikkaa. Tehtävänä on myös huolehtia osaltaan rahahuollosta ja setelien liikkeeseenlaskusta, valuuttavarannon hallussapidosta ja hoidosta sekä maksu- ja muun rahoitusjärjestelmän luotettavuudesta ja tehokkuudesta samoin kuin osallistua sen kehittämiseen. Lisäksi Suomen Pankin tehtävänä on huolehtia toimintansa kannalta tarpeellisten tilastojen laatimisesta ja julkaisemisesta.

Pankkivaltuuston keskeiseksi työskentelytavaksi ovat vakiintuneet sen kokouskeskustelut johtokunnan kanssa euroalueen rahapolitiikasta, taloudellisesta kehityksestä ja Euroopan keskuspankin (EKP) rahapolitiikan toteutuksesta. Pankkivaltuusto antoi 14. helmikuuta 2001 eduskunnalle ajankohtaiskertomuksen rahapolitiikan toteuttamisesta. Kertomus käsitteli euron ulkoista arvoa, eurojärjestelmän rahapolitiikkaa ja Suomen taloutta. Ajankohtaiskertomuksessa todettiin, että vuoden 2000 aikana euro heikentyi

ja euroalueen inflaatio kiihtyi. Suomen inflaatio kiihtyi noin prosenttiyksikön nopeammaksi kuin euroalueen inflaatio keskimäärin. Pankkivaltuuston mielestä eurojärjestelmän rahapolitiikka vaikutti tilanteessa kuitenkin Suomen kannalta onnistuneelta, vaikka heikon euron ja kiristyneen rahapolitiikan yhdistelmä oli osoittautunut ongelmalliseksi euroalueeseen kuuluvien maiden erilaisten taloustilanteiden vuoksi.

Kertomusvuonna pankkivaltuuston kokouksissa olivat erityisesti esillä myös kysymykset raha- ja rahoitusmarkkinoiden valvonnasta, rahahuollosta sekä eurojen liikkeeseenlaskusta. Lisäksi pankkivaltuuston kokouksissa on keskusteltu alustusten pohjalta talouden suhdannenäkymistä, kansainvälisistä pääomanliikkeistä, rahoitusmarkkinoiden kansainvälisistä ja kotimaisista lainsäädäntöhankkeista ja kotimaan pankkisektorin näkymistä.

Pankin organisaatorakenne säilyi ennallaan. Suomen Pankin hallintoa koskevista kysymyksistä korostuivat edellisvuotiseen tapaan keskustelut johtokunnan kokoonpanosta. Pankkivaltuusto teki nimitysesitykset uusiksi johtokunnan jäseniksi. Johtokunta esitteli pankkivaltuustolle Suomen Pankin henkilöstösuunnitelmia sekä henkilöstörakenteen ja tehtävien muuttumista Suomen Pankin ja Rahoitustarkastuksen vuoden 2000 henkilöstötilinpäätösten avulla. Lähtökohdana tässä olivat Suomen Pankin aseman muuttuminen ja EKP:n ja kansallisten keskuspankien välisen työnjaon jatkuva kehittyminen. Lisäksi pankkivaltuustolle on raportoitu Suomen Pankin virkaehtosopimuksesta vuosiksi 2001—2004. Tässä yhteydessä pankkivaltuusto kuuli myös Suomen Pankin Henkilöstöyhdistys r.y:n edustajia. Korkein hallinto-oikeus antoi 10. joulukuuta 2001 päätöksen valituksesta, joka koski pankkivaltuuston 18. lokakuuta 2000 tekemää päätöstä pankkivaltuuston pöytäkirjojen julkisuudesta. Korkein hallinto-oikeus katsoi, että kokouspöytäkirjat olivat myös keskustelutieto-

jen osalta viranomaisen laatimia asiakirjoja, joita ei voitu luokitella sellaisiksi asiakirjoiksi, joista annettaisiin tietoja vain pankkivaltuuston luvalla, ja että asiakirjapyyntöä ei voida hylätä viittaamalla yleisesti Suomen Pankin tehtäviin osana Euroopan keskuspankkijärjestelmää.

Eurojen liikkeeseenlasku

EKP:n neuvosto ja EU:n talous- ja valtiovarainministerien muodostama Ecofin-neuvosto olivat määritelleet rahanvaihdon yhteiset, koko euroaluetta koskevat puitteet pääosin jo ennen vuotta 2001. EKP:n neuvosto valmistautui rahanvaihtoon myös perustamalla erityisen rahanvaihdon koordinaatiokomitean. Suomen Pankki, Suomen Pankkiyhdistys ja sen jäsenpankit saivat ratkaistua kansalliseen rahanvaihtosuunnitelmaan liittyneet avoimet kysymykset alkusyksyyn 2001 mennessä, ja lopullinen suunnitelma *Rahanvaihto Suomessa 2002* julkaistiin lokakuussa.

Vuoden 2001 aikana Suomen rahahuoltojärjestelmä uudistettiin kokonaisuudessaan. Aiempi, Suomen Pankin ja pankkien välinen käteisrahojen tilaus- ja palautusjärjestelmä RAHU oli käytössä 1988–2001. Uudessa eurojen tilaus- ja toimitusjärjestelmässä (ETT) Suomen Pankin ainoaksi asiakkaaksi tuli Automatia Pankkiautomaati -yhtiö, joka alihankkijoidensa avulla hoitaa pankkien ja niiden asiakkaiden rahahuollon. Suomen Pankki allekirjoitti EKP:n suuntaviivojen edellyttämät ennakkojakelusopimukset pankkien ja Automatian kanssa, ja pankit puolestaan allekirjoittivat yritysasiakkaidensa kanssa Suomen Pankin ohjeistamat edelleenjakelusopimukset, jotka niin ikään noudattivat EKP:n suuntaviivoja. Rahanvaihtoa koskevan laajan tiedotuskampanjan ja lukuisten euroaiheisten esitelmien lisäksi Suomen Pankki perehdytti noin 1 100 käteisrahaa käsittelevien yritysten ja yhteisöjen eurokouluttajaa euroseteleiden ja -kolikoiden aitoustekijöihin. Pankki kutsui vielä rahanvaihdon kannalta keskeisten osapuolten edustajat eurojen liikkeeseenlaskua ja rahanvaihtoa koskevaan laajaan seminaariin, jossa käytiin läpi eri tahojen suunnitelmat ja valmiudet. Eurojen tuotanto ja ennakkojakelu toteutuivat suunnitelman mukaan. Kaiken kaikkiaan vuoden 2001 lopussa euroseteleitä oli jaettu ennakkoon arvoltaan lähes 60 % ja eurokolikoita arvoltaan runsaat 70 % arvioidusta liikkeeseenlaskutarpeesta. Sekä EKP:n että Euroopan komission mukaan eurojen käyttöönotto onnistui erinomaisesti koko euroalueella. Suomessa eurojen käyttöön-

otto sujui niin ikään erinomaisen hyvin, ja rahanvaihdon nopeudessa Suomi kuului euromaista ensimmäisiin.

Hallinto

Keväällä 2001 pankissa tehtiin strategiseen suunnitteluun ja toiminnansuunnitteluun liittyvä laaja toimintaympäristöanalyysi kolmella keskeisellä toiminta-alueella: rahapolitiikassa, rahoitusmarkkinoilla ja maksujärjestelmissä. Vaikka pankin lähivuosisien linjauksia tarkistettiin vain vähäiseltä osin, toimintaympäristöanalyysin nähtiin pitkällä aikavälillä tukevan ympäristön muutosten seuraamista ja ennakoitua. Yksi henkilöstön kehittämisen peruslinja kertomusvuonna on ollut kehittämisen kytkeminen entistä selkeämmin pankin strategiseen suunnitteluun.

Rahanvaihdon valmisteluun ja käteisen euron käyttöönottoon liittyvät kulut muodostivat merkittävän osan pankin toimintakuluista. Kotimaassa tehdyn työn ohella pankin henkilökunta osallistui Euroopan keskuspankkijärjestelmän työskentelyyn koko eurojärjestelmän laajuisen rahanvaihdon valmistelussa. Oman henkilöstön työpanoksen ohella rahanvaihdon valmisteluun liittyivät euroseteleiden käyttöönottoa koskevan tiedotuskampanjan kulut sekä suurimpana eränä euroseteleiden hankintakulut. Käteisen euron käyttöönottoon liittyvien kulujen kokonaismäärä oli vuonna 2001 noin 30 milj. euroa. Tukitoiminnoissa on pankin strategisten linjausten mukaisesti vähitellen lisätty ulkopuolisten ostopalveluiden käyttöä. Tämä on toteutettu joustavasti lähinnä pankin oman henkilöstön eläkkeelle siirtymisten yhteydessä. Hankinnoissa ja kiinteistöjen perusparannuskuluissa suurin yksittäinen kohde oli Snellmaninkatu 6:n kiinteistön peruskorjaus. Rahoitustarkastus muutti näihin uusittuihin toimitiloihin lokakuussa 2001.

Ennakoiva henkilöstösuunnittelu vakiinnutettiin osaksi toimintaa. Tässä kolmen vuoden aikajänteen suunnittelussa keskityttiin henkilöstön määrä- ja laatutekijöihin. Tavoitteena oli tukea henkilöstön rakennemuutosta ja kehittää pankkia entistä asiantuntijapainotteisemmaksi. Pankin henkilöstön kokonaismäärä supistuu vähitellen toimintojen muutosten ja todennäköisesti koko vuosikymmenen huomattavana jatkuvan eläkkeellejäännin myötä. Toiminnassa keskitytään keskuspankin perustehtäviin, ja tukipalvelujen tarve pyritään lisääntyvässä määrin tyydyttämään laadultaan ja kustannuksiltaan hyväksyttävillä ostopalveluilla. Pankissa työskenteli vuoden 2001 lopussa kaikkiaan 722 henkeä, heis-

tä 627,5 pääkonttorissa ja 94,5 haarakonttoreissa. Pankki pyrki virkavapauspolitiikallaan tukemaan erityisesti asiantuntijoiden kansainvälistymistä ja osaamisen kehittymistä. Virkavapaalla oli 42 henkeä. Heistä 29 työskenteli EKP:ssä tai muissa kansainvälisissä organisaatioissa. Kaikkiaan vakinaisten ja määräaikaisten työpanos vuonna 2001 oli 709 henkilötyövuotta. Vuoden lopussa pankkiin oli virkasuhteessa 764 henkeä, jos virkavapaana olevat lasketaan mukaan. Henkilöstöstä vakinaisten osuus oli 89 % ja määräaikaisten 11 %.

Vuoden alussa johtokunta hyväksyi pankin palkkapolitiikan perusteet. Niiden mukaan henkilökunnan keskimääräinen palkkauksen tavoitetaso on ensisijaisesti laajan, sekä julkista että yksityistä sektoria käsittävän vertailun mediaani. Keväällä pankki solmi Suomen Pankin Henkilöstöyhdistyksen kanssa kolmivuotisen palkkausta koskevan virkaehtosopimuksen, jolla luotiin perusta palkkopolitiikan toteuttamiselle.

Pankkivaltuusto vahvistaa Suomen Pankin henkilöstön eläketurvan sisällön samojen perusteiden mukaan kuin valtion eläketurvasta on säädetty ja antaa johtokunnan esityksestä määräykset pankin eläkevastuun hoitamisesta. Johtokunnan yleistoimivaltaan kuuluu muutoin johtaa Suomen Pankin eläkelaitosta ja tehdä eläkepäätökset. Eläkelaitos hallinnoi eläkepäätösten valmistelua ja eläkkeiden maksatusta osana Suomen Pankin organisaatiota.

Pankkivaltuusto hyväksyi Suomen Pankista annetun lain (214/1998) 11 §:n 2 momentin 6 kohdan nojalla uudet, vuonna 2002 voimaan tulevat määräykset pankin eläkevastuun hoitamisesta. Samalla pankkivaltuusto kumosi 17.12.1992 hyväksymänsä säännösten eläkevarauksen kattamiseksi. Uuden järjestelyn tarkoituksena on hallinnoida Suomen Pankin henkilöstön eläketurvasta johtuvan eläkevastuun kattamiseksi tarvittavia varoja ja huolehtia niiden tuottavasta sijoittamisesta. Päämääränä on eläkevastuun kirjanpidollisen selkeyden ja läpinäkyvyyden lisääminen. Eläkevarausta vastaavia varoja ei tähän asti ole erikseen osoitettu taseessa. Nyt eläkerahasto kirjataan omaksi taseeräkseen ja sen varat merkitään taseeseen erikseen. Eläkkeet rahoitetaan näiden varojen tuotolla ja tarvittaessa Suomen Pankin kannatusmaksuilla. Pankkivaltuusto päättää eläkevastuun kattamisen tason tilinpäätöksen perusteiden hyväksymisen yhteydessä ja valvoo eläkevastuun hoitamista vuosittain vahvistaessaan tilinpäätöksen perusteet ja neljännesvuosittain tase-raportoinnin yhteydessä sekä päättäessään tilin-

tarkastajien lausunnon perusteella pankin tuloslaskelman ja taseen vahvistamisesta. Johtokunta antaa tarkat ohjeet pankkivaltuuston hyväksymien eläkevastuun määräysten noudattamiseksi.

Johtokunta

Pankkivaltuusto oli 5. lokakuuta vuonna 2000 pitämässään kokouksessa päättänyt seurata ja arvioida kolmijäsenisen johtokunnan toimivuutta ja palata tarvittaessa johtokunnan täydentämiseen nelijäseniseksi. Vuonna 2001 pankkivaltuusto keskusteli Suomen Pankin johtokunnan täydentämisestä kokouksissaan 8. kesäkuuta, 7. syyskuuta ja 26. lokakuuta. Viimeksi mainitussa kokouksessaan pankkivaltuusto päätti — muuttaen 5.10.2000 tekemänsä päätöstä johtokunnan toimimisesta nelijäsenisenä — että Suomen Pankin johtokuntaan valitaan kaksi uutta jäsentä. Marraskuun 16. päivän kokouksessaan pankkivaltuusto totesi johtokunnan jäsenen virkoihin ilmoittautuneet ja päätti äänestyksen jälkeen tehdä kaksi nimitysesitystä. Pankkivaltuusto esitti, että valtioneuvosto ryhtyisi toimenpiteisiin, että toiseen Suomen Pankin johtokunnan jäsenen virkaan nimitetään kansanedustaja, valtiotieteiden maisteri Ilkka Kanerva ja toiseen kansanedustaja, valtiotieteiden maisteri Esko Aho, molemmat 1.2.2002 alkaen. Valtioneuvosto päätti 30. marraskuuta esittää tasavallan presidentille pankkivaltuuston esityksen mukaisesti Ahoa ja Kanervaa. Tasavallan presidentti palautti esityksen valtioneuvoston valmisteltavaksi ja nimitti johtokunnan jäsenen virkaan viiden vuoden toimikaudeksi 1. helmikuuta 2002 lukien varatuomari, kauppatieteiden maisteri Pentti Hakkaraisen. Joulukuun 14. päivän kokouksessaan pankkivaltuusto päätti peruuttaa nimitysesityksensä toisen avoimena olleen viran osalta. Päätöstä edelsi oikeuskansleri Paavo Nikulan kanssa käyty keskustelu pankkivaltuuston toimivallasta päättää Suomen Pankin johtokunnan jäsenten lukumäärästä.

Maaliskuun 30. päivän kokouksessaan pankkivaltuusto merkitsi tiedoksi johtokunnan jäsenten työnjaon tarkistuksen. Sen mukaisesti HEX Oyj:n yleisvalvontaa koskevat asiat johtokunnassa siirrettiin Matti Louekoskelta Sinikka Salolle ja Suomen Pankin omistajapolitiikkaa HEX Oyj:ssä koskevat asiat Matti Louekoskelta Matti Vanhalalle 1.4.2001 alkaen.

Kertomusvuoden päättyessä johtokunnan jäsenillä oli seuraavat viranhoitoon liittyvät jäsenyydet:

Johtokunnan puheenjohtaja *Matti Vanhala*
 — Euroopan keskuspankin neuvosto ja yleisneuvosto, jäsen
 — Kansainvälinen valuuttarahasto, hallinto-neuvoston jäsen
 Johtokunnan varapuheenjohtaja *Matti Louekoski*
 — Rahoitustarkastus, johtokunnan puheenjohtaja
 — Vakuutustarkastus, johtokunnan jäsen
 — Euroopan keskuspankin neuvosto, pääjohtajan varajäsen
 — Kansainvälinen valuuttarahasto, hallinto-neuvoston varajäsen

Johtokunnan jäsen *Sinikka Salo*
 — Euroopan keskuspankkijärjestelmän Kansainvälisten suhteiden komitea (IRC), jäsen
 — Euroopan unionin talous- ja rahoituskomitea (EFC), jäsen.

Lisäksi johtokunnan jäsenillä oli pankkivaltuuston Suomen Pankista annetun lain (214/1998) 17 §:n nojalla hyväksymiä muita sivutoimia ja luottamustehtäviä.

Pankkivaltuuston kokoonpano

Pankkivaltuutettuina toimivat vuonna 2001 seuraavat eduskunnan valitsijamiesten valitsemat henkilöt:

Kanerva, Ilkka, valtiotieteiden maisteri
Puisto, Virpa, erikoissairaanhoidtaja
Ala-Nissilä, Olavi, kauppatieteiden maisteri
Jätteenmäki, Anneli, varatuomari
Pekkarinen, Mauri, yhteiskuntatieteiden maisteri
Zyskowitz, Ben, oikeustieteen kandidaatti
Tiuri, Martti, tekniikan tohtori
Kekkonen, Antero, televisiotoimittaja
Uotila Kari, levyseppä.

Puheenjohtajana toimi pankkivaltuutettu Ilkka Kanerva ja varapuheenjohtajana pankkivaltuutettu Virpa Puisto. Puisto toimi pankkivaltuuston puheenjohtajana kokouksissa 26.10., 16.11., 12.12. ja 14.12. Kanervan ilmoittauduttua hakijaksi Suomen Pankin johtokunnan jäsenen virkaan.

Pankkivaltuuston sihteerinä toimi varatuomari *Anton Mäkelä* ja neuvonantajana valtiotieteiden tohtori *Jaakko Kiander*.

Tilintarkastajat

Eduskunta toimitti 7. helmikuuta Suomen Pankin tilintarkastajien ja heidän varajäsentensä vaalin ja valitsi tilintarkastajiksi vuoden 2001 tilejä tarkastamaan seuraavat henkilöt:

Leppänen, Johannes, kansanedustaja
Majala, Reino, kauppatieteiden tohtori, KHT
Karpio, Juha, kansanedustaja
Saarinen, Matti, kansanedustaja
Polvi, Iivo, kansanedustaja, JHTT.

Tilintarkastajien varajäsenet:

Lehtomäki, Paula, kansanedustaja
Manner, Kari, ekonomi, KHT
Kummola, Kalervo, kansanedustaja
Jurola, Ulla, kansanedustaja
Kuusiola, Arto, KHT.

Tilintarkastajat valitsivat 28. toukokuuta puheenjohtajakseen agrologi Johannes Leppäsen ja ottivat sihteerikseen professori *Kalervo Virtasen*.

Tilintarkastus

Vuoden 2000 valtiopäivillä valitut tilintarkastajat, agrologi *Johannes Leppänen*, varatuomari *Juha Karpio*, professori, KHT *Reino Majala*, hallintotieteiden maisteri, JHTT *Iivo Polvi* ja talousjohtaja *Matti Saarinen* suorittivat 5.—8. maaliskuuta Suomen Pankin tilinpäätöksen ja kirjanpidon sekä hallinnon tarkastuksen tilivuodelta 2000.

KHT-yhteisö Arthur Andersen Oy suoritti Euroopan keskuspankkijärjestelmän perussäännön artiklan 27 mukaisen pankin kirjanpidon ja tilinpäätöksen tarkastuksen, josta laadittuun raporttiin tilintarkastajat perehtyivät. Tilintarkastajien lausunnon mukaisesti pankkivaltuusto vahvisti kokouksessaan 9. maaliskuuta pankin tuloksen ja taseen vuodelta 2000.

Kertomus E. J. Längmanin rahastojen toiminnasta

Kokouksessaan 16. helmikuuta pankkivaltuusto merkitsi tiedoksi Suomen Kulttuurirahaston selostuksen E. J. Längmanin rahastojen toiminnasta 1.10.1999—30.9.2000.

RAHOITUSTARKASTUS

Lokakuun 1. päivänä 1993 voimaan tulleen rahoitustarkastuslain (503/1993) mukaan pankki-valtuustolla on Suomen Pankin yhteydessä toimivassa Rahoitustarkastuksessa hallintoon kuuluvia tehtäviä. Suomen Pankin johtokunnan päätösvalta rajoittuu resurssihallintoon.

Rahoitustarkastuksen johtajana toimi kauppatieteiden maisteri *Kaarlo Jännäri*.

Rahoitustarkastuksen johtokunnan puheenjohtajana toimi kertomusvuonna Suomen Pankin ehdotuksesta jäseneksi nimitetty Suomen Pankin johtokunnan varapuheenjohtaja *Matti Louekoski*, henkilökohtaisena varamiehenään osastopäällikkö *Heikki Koskenkylä*. Varapuheenjohtajana toimi valtiovarainministeriön eh-

dotuksesta jäseneksi nimitetty lainsäädäntöjohtaja *Pekka Laajanen*, henkilökohtaisena varamiehenään lainsäädäntöneuvos *Ilkka Harju*. Muut johtokunnan jäsenet olivat sosiaali- ja terveysministeriön ehdotuksesta jäseneksi nimitetty ylijohtaja *Tarmo Pukkila*, henkilökohtaisena varajäsenenään hallitusneuvos *Jorma Heikkilä*, sekä rahoitustarkastuslain nojalla Rahoitustarkastuksen johtaja *Kaarlo Jännäri* ja Vakuutusvalvontaviraston ylijohtajat *Markku Vesterinen* ja kesäkuun 1. päivästä lukien *Hely Salomaa*. Johtokunnan sihteerinä toimi Rahoitustarkastuksen päälakimiehen sijainen *Liisa Halme* ja heinäkuun 1. päivästä lukien päälakimies *Markku Lounatvuori*.

Helsingissä 27. päivänä helmikuuta 2002

ILKKA KANERVA

**VIRPA PUISTO
ANNELI JÄÄTTEENMÄKI
MAURI PEKKARINEN
KARI UOTILA**

**OLAVI ALA-NISSILÄ
ANTERO KEKKONEN
MARTTI TIURI
BEN ZYSKOWICZ**

Anton Mäkelä